

Inleiding.....	5
Hoofdstuk 1.Palestijnse burgers in een etnisch joodse staat.....	7
1.1.Inleiding.....	7
1.2.Etno-republikeinse dominantie tot 1967.....	8
1.2.1.Etnische exclusiviteit in Israël.....	8
1.2.1.1.Etnisch nationalisme.....	9
1.2.1.2.De Labor settlement beweging of het Labor zionisme.....	9
1.2.2.De LSB als spil tussen het etno-nationalisme en het republicanisme.....	11
1.2.2.1.Het republikeinse model van burgerschap.....	11
1.2.2.2.Chalutzijut of burgerlijke deugd.....	11
1.2.3.Israëlische nation-building en Palestijnse burgers.....	12
1.2.3.1.Palestijnse nakba, Israëlische onafhankelijkheid	12
1.2.3.2.Mamlachtiyut.....	14
1.2.3.3.Smeltkroes.....	15
1.2.3.4.Religie als bindmiddel.....	16
1.2.4.Uitsluiting van de Palestijnse burgers.....	17
1.2.4.1.Uit de etnische gemeenschap.....	17
1.2.4.2.Uit de republikeinse gemeenschap.....	17
1.2.5.Liberaal burgerschap.....	18
1.2.5.1.Het liberale model van burgerschap.....	18
1.2.5.2.Liberalisme in Israël?	19
1.3.Verdeeldheid tussen etno-nationalisme en liberalisme - Het ontstaan van subculturen....	21
1.3.1.Na 1967, kolonisatie en de ontplooiing van zeven subculturen.....	21
1.3.1.1.Kolonisatie en de doorbraak van het religieuze zionisme.....	21
1.3.1.2.Zeven subculturen.....	23
1.3.2.Politiek - economische liberalisering en vrede.....	24
1.3.2.1.Liberaal zionisme en vrede.....	24
1.3.2.2.Constitutionele revolutie.....	26
1.3.3.Versus (religieus) etno-nationalisme.....	27
1.4.Besluit.....	28
Hoofdstuk 2. De status van burgerschap van de Palestijnen in Israël.....	29
2.1.Inleiding	29

2.2. Tweederangsburgerschap.....	29
2.2.1. Israël als joodse staat.....	30
2.2.1.1. Wet van Terugkeer	30
2.2.1.2. Nationaliteitswet en de “infiltranten”.....	31
2.2.1.3. Grondwet.....	32
2.2.2. Militair Bestuur (1948-1966).....	33
2.2.2.1. Vijfde colonne.....	33
2.2.2.2. Controle-systeem.....	34
2.2.3. Joods-nationale instellingen, de link met de joodse diaspora.....	36
2.3. Socio-economische positie en etnische geografie.....	38
2.3.1. Etnische geografie.....	38
2.3.1.1. Landonteigening.....	38
2.3.1.2. “Aanwezige afwezigen” of “interne vluchtelingen”.....	39
2.3.2. Sociaal-economische karakteristieken.....	40
2.3.2.1. “Intern kolonialisme”.....	40
2.3.2.2. Gespleten arbeidsmarkt.....	41
2.4. Judaïsering.....	42
2.5. Besluit.....	43
Hoofdstuk 3. Politieke strijd voor een liberaal burgerschap.....	45
3.1. Inleiding.....	45
3.2. Historisch politiek overzicht.....	46
3.2.1. De ‘collaboratie’ van de ‘gematigden’.....	46
3.2.1.1. Satellietlijsten en het ÎamÛla-systeem.....	46
3.2.1.2. De eerste ‘pure’ Arabische partij, een mogelijke coalitiepartner?.....	48
3.2.2. Politisering door de communisten.....	49
3.2.2.1. Anti-zionisme en consensus rond een liberaal burgerschap.....	49
3.2.3. Het islamisme en radicalisme van de Islamitische Beweging (IB).....	51
3.2.3.1. Ontwikkeling van een civil society en islamisering.....	51
3.2.3.2. Verwerping van het bestaanrecht van Israël?.....	52
3.2.4. ‘Palestinisering’ of de nationalistische wending.....	54
3.2.4.1. Radicaal Arabisch-Palestijns nationalisme in Israël.....	55
3.2.4.2. De grenzen van de palestinisering.....	56
3.2.5. Besluit.....	58

3.3.Politisering in drie fasen.....	58
3.3.1.Naar een nationale consensus, de opbouw van nationale organen - Van Landdag (1976) tot de eerste Intifada (1987).....	59
3.3.1.1.Acties, institutie-en consensusvorming.....	59
3.3.1.2.Palestinisering.....	61
3.3.1.3.Organisatorische veranderingen.....	62
3.3.2.Focus op burgerlijke en nationale status - Van de eerste Intifada (1987) tot de tweede Intifada (2000).....	63
3.3.2.1.Het herbevestigen van de Groene Lijn.....	63
3.3.2.2.Versterking van Arabisch-Israëliisch gemeenschapsbewustzijn	64
3.3.3.De protesten van oktober 2000 en de inperking van burgerschap.....	66
3.4.Besluit.....	67
Hoofdstuk 4.Palestijns-Israëliisch etno-regionalisme.....	68
4.1.Inleiding.....	68
4.2.De jaren negentig	69
4.2.1.Israëlisering door de Arabieren	69
4.2.1.1.Individuele integratie.....	69
4.2.1.2.Optimisme onder Rabin-Peres.....	70
4.2.1.3.Vervreemding onder Netanyahu en Barak.....	71
4.2.2.Een staat voor al zijn burgers.....	72
4.2.3.“De val van Barak”.....	73
4.2.4.Azmi Bishara	75
4.2.4.1.Israëlisering.....	76
4.2.4.2. Gelijke rechten en erkenning als nationale minderheid.....	78
4.2.4.3.Binationale staat	79
4.2.4.4.Controverse met de liberale zionisten.....	80
4.3.Na oktober 2000.....	81
4.3.1.De oktober-protesten van 2000.....	81
4.3.2.Etno-regionalisme en “gevangen minderheden”.....	83
4.3.2.1.Een ‘nieuwe’ politieke cultuur.....	83
4.3.2.2.Etno-regionaal bewustzijn en identiteit.....	85
4.3.2.3.“Gevangen minderheden”, de geografische Palestijnse affiliatie.....	87
4.3.3.De inperking van burgerschap.....	88

4.3.3.1. “De joodse staat judaïseren”	89
4.3.3.2. Het demografisch gevaar en “transfer”	91
4.4. Besluit.....	92
Besluit.....	94
Literatuurlijst.....	98
Vertaling Azmi Bishara.....	103
Vertaling Aziz Haydar.....	112
Verklarende woordenlijst.....	125

Inleiding

Deze verhandeling onderzoekt de huidige situatie van de Palestijnse burgers in Israël. De vertaalde teksten van Azmi Bishara en Aziz Haydar behandelen de politieke ontwikkelingen van het laatste decennium en daarom is ook het analytische gedeelte van de thesis in de eerste plaats politiek getint. Om deze gekozen teksten en de situatie van de Palestijnse burgers – ook bekend als Arabische Israëli's – te interpreteren, worden doorheen de thesis verschillende theoretische modellen gebruikt, namelijk verschillende opvattingen van 'burgerschap' enerzijds en de modellen 'gevangen minderheid' en 'etno-regionalisme' anderzijds.

Het begrip 'gevangen minderheid' verheldert de basisconditie van de Palestijnse burgers van Israël, als gevangen tussen een staat en een natie, tussen Israël en Palestina. Als staatsburgers van Israël ontwikkelen zij zich noodzakelijkerwijze binnen het politieke, sociale en economische kader dat deze staat voortbrengt. Tegelijk blijft er een etnische verwantschap en emotionele band bestaan met het Palestijnse volk dat buiten de grenzen of onder bezetting van Israël leeft. Het etno-regionalisme model legt dan de verbanden bloot die een dergelijke gevangen minderheid in zijn ontwikkeling kenmerkt. Het wijst op de intrinsieke relatie tussen de verankering van de Palestijnse burgers in een tweederangsburgerschap, de bijzonderheden van hun socio-economische en culturele positie en hun resulterende politieke gedrag.

In het eerste hoofdstuk wordt de fundamentele basiscontext van de Arabische minderheid in de joodse staat Israël geschetst. Centraal staat de ontwikkeling van de staat Israël en haar ideologische onderbouwingen. Haar houding tegenover de Arabische minderheid wordt onderzocht met behulp van verschillende modellen van burgerschap. We zien dat het etno-nationalistische model dominant is en de Palestijnse burgers of Arabische Israëli's in een tweederangsburgerschap verankert. Het leidt hen in de richting van een politieke strijd voor een liberaal burgerschap.

In de drie daaropvolgende hoofdstukken staat de plaats en ontwikkeling van de Palestijnse burgers centraal. In het tweede hoofdstuk bekijken wij de gevolgen van het Israëli'sche etno-nationalistische beleid. Er ontwikkelt zich een specifieke etnische geografie en bijzondere socio-economische omstandigheden die door de meerderheid van de Palestijnse burgers gedeeld worden. Zij bevatten de kiemen van een etno-regionaal bewustzijn als Arabische Israëli's of Palestijnse burgers. Een gedeelde ervaring op het Israëli'sche socio-economische en culturele terrein vertegenwoordigt hun Israëli'sch-zijn maar verbindt hen ook in een gezamenlijk ongenoegen hierover.

Hoofdstuk drie behandelt de ontwikkeling van een traditie van protest waarin dit ongenoegen uitgedrukt wordt. Een grote katalystator hierin is de oorlog van 1967 en hierdoor een groeiende identificatie met de andere Palestijnen. Het Arabisch-Israëliisch etno-regionalisme of etno-regionaal bewustzijn krijgt vorm in een politisering en radicalisering. Het belangrijkste verschijnsel op dit vlak is het succes van de ‘pure’ Arabische partijen. De Arabisch-Israëliische politiek wrikt zich los uit de joods-Israëliische partijen en stelt zijn eigen agenda.

In het vierde hoofdstuk tenslotte staat deze Palestijnse politieke agenda centraal, meer bepaald de belangrijkste inhoudelijke discussie hierin van het laatste decennium. Dit gebeurt aan de hand van de vertaalde teksten van Azmi Bishara en Aziz Haydar. Het debat speelt zich af tussen voorstanders van een ‘indivduele’ integratie of individuele verbetering binnen de Israëliische staat en tussen verdedigers van een ‘collectieve’ oplossing voor de gehele groep van Palestijnse burgers. Dit dilemma is niet nieuw maar is in de jaren negentig van de vorige eeuw, onder meer door toedoen van de nieuwe nationalistische strekking onder leiding van Azmi Bishara, naar de voorgrond getreden.

Er moet nog een opmerking gemaakt worden over de gebruikte benamingen voor deze Arabische minderheid binnen Israël – Arabische Israëli’s of Palestijnse burgers. Zij verwijzen naar dezelfde groep, de Arabieren die in 1949 Israëliisch staatsburger werden. De verschillende benamingen hangen onder andere samen met de bedoeling om ofwel de Arabische, de Israëliische of de Palestijnse component te benadrukken of juist te negeren. In de wetenschappelijke literatuur is het het meest gebruikelijk om de verschillende benamingen door elkaar te gebruiken – zoals ik hierboven deed – en zo geen politieke voorkeuren te tonen.

Tot slot wil ik nog een aantal mensen bedanken die hebben bijgedragen tot het welslagen van deze verhandeling. In de eerste plaats mijn ouders voor alle steun en geduld en mijn promotor prof. Nawas voor de begeleiding en ondersteuning. Verder wil ik nog mijn vrienden en klasgenoten bedanken, Stephan Cautaerts, Yves Dierick, Mieke Bijnens, Barbara Toelen, Alexandra Pardon, Julie Piette, Jelle Puelings, Katrien Van Pée en Zibar Omar.

Hoofdstuk 1. Palestijnse burgers in een etnisch joodse staat

“Sinds ik deze reis gemaakt heb kan ik inderdaad niet aan het gevoel ontkomen dat we misschien nog niet echt bevrijd zijn, dat we misschien niet echt een ‘vrij volk in ons land’ kunnen zijn zolang we niet besluiten om onze onafhankelijkheidsoorlog te beëindigen.”

“Wil Israël nu het zionistisch nationalisme vereeuwigen, of is er een nieuwe situatie ontstaan waarin een nieuw contract opgesteld kan worden tussen alle groepen in de Israëlische samenleving, onder wie dus ook de Arabieren die dan een legitiem element in de samenleving vormen.”¹

1.1. Inleiding

Het eerste hoofdstuk geeft de algemene context om de plaats van de Arabische minderheid binnen Israël en de omgang van deze staat met hen te kunnen situeren. Het leidende principe van de staat is het zionisme of het in de negentiende eeuw ontstane joodse nationalisme. Het is de raison d’être van Israël om de staat van “het joodse volk” te zijn. Deze ideologie wordt met behulp van theorieën van burgerschap behandeld in termen van republikeinse praxis en etno-nationalisme. Er wordt een historisch overzicht gegeven dat tegelijk zowel de fundamentele als de belangrijkste ontwikkelingen van de Israëlische samenleving in haar geheel behandelt en wijst op de gevolgen daarvan voor de Palestijnse burgers. Hieruit blijkt dat hun enige mogelijkheid voor een volwaardig burgerschap een liberaal concept van burgerschap vereist.

Er wordt een belangrijk onderscheid gelegd tussen de periode voor de oorlog van 1967 en erna. Vanaf de periode vóór de stichting van de staat in 1948, de yishuv* (woorden met een sterretje staan achteraan in een verklarende woordenlijst), tot 1967 bestaat er een opmerkelijke politieke continuïteit. De ashkenazi bevolkingsgroep, Oost en Centraal Europese joden, slaagden er tot dan in een relatieve joodse eenheid te bewaren achter een sterke ideologie en een machtig netwerk van instituties. Door de oorlog en de veroveringen van 1967 is dit aan het wankelen gebracht. Het republicanisme en het ethos van pionieren verloor geleidelijk zijn verenigende kracht en politieke macht. De religieuze-nationalisten waren de eersten en het meest succesvol in het doorbreken van deze monocultuur die tot dan hegemonisch was. Andere bevolkingsgroepen – waaronder de Arabische minderheid of de

¹ In het eerste citaat spreekt schrijver David Grossman zelf en in het tweede professor Majid al-Hajj, in het boek: Grossman, David: *Vriend of Vijand, over joden en Arabieren in Israël*, Uitgeverij Contact, 1993 [1992], p. 86, 169.

Palestijnse burgers – en ideologische stromingen ontwikkelden zich tot ware “subculturen” in onderlinge politieke en culturele strijd en de Israëlische samenleving werd verdeeld tussen ruwweg een sterker etno-nationalisme enerzijds en een verlangen naar liberalisering anderzijds. De traditionele ashkenazi machthebbers pasten hun ideologie en hun discours van burgerschap aan in interactie met deze opkomende subculturen die de ashkenazi dominantie uitdagen. Hun nieuwe politieke profiel is er een van seculariteit en liberalisering.²

Wat deze liberalisering inhield en vooral niet inhield weten de Palestijnse burgers het best, het bracht hen geen insluiting in de samenleving als volwaardige burgers. De liberalisering van het liberaal zionisme van de jaren negentig van de twintigste eeuw is voornamelijk economisch en hangt samen met individualisering. De Palestijnse burgers zullen streven naar een liberaal burgerschap, dat hen als een legitiem en volwaardig onderdeel van de samenleving beschouwt, terwijl zij principieel uitgesloten zijn van zowel het etnische als republikeinse model in Israël.

1.2.Etno-republikeinse dominantie tot 1967

Dit eerste deel behandelt de periode tot de oorlog van 1967 waarin Israël de Gaza-strook, de Westelijke Jordaanoever, Oost-Jeruzalem, de Golan-hoogte en de Sinai-woestijn veroverde. Deze gebiedsuitbreiding had een grotere impact dan de overgang naar een autonome staat in mei 1948. Van vóór de stichting van de staat, de yishuv, tot 1967 bestond de dominante ideologie en het officieel staatsbeleid uit een vermengd republikenisme en een etno-nationalisme, wat ook etno-republikenisme genoemd wordt. De joods etnische exclusiviteit is het absolute leidende principe van Israël, ook na 1967, maar dit was verweven met een sterk republikeins discours van burgerschap tot de nieuwe situatie met de vele veroverde gebieden hierin geleidelijk verandering bracht.

Met behulp van drie modellen van burgerschap – een etnisch, een republikeins en een liberaal – worden de fundamentele beginselen en historische ontwikkelingen in deze periode uiteengezet en getoond waar de uitsluiting van de Palestijnse burgers zich bevindt.

1.2.1.Etnische exclusiviteit in Israël

² De basiswerken voor de gebruikte onderverdeling in deze drie modellen van burgerschap en voor de analyse van de samenleving na 1967 als een die bestaat uit zeven subculturen zijn respectievelijk: Shafir, Gershon & Peled, Yoav: *Being Israeli, the dynamics of multiple citizenship*, Cambridge Middle East Studies, Cambridge University Press, 2002 en Kimmerling, Baruch: *The invention and decline of Israeliness: state, society and the military*, University of California Press, 2001.

Het leidende principe van de staat is het zionisme of het in de negentiende eeuw ontstane joodse nationalisme. De staat “van het joodse volk” zijn is de *raison d'être* van Israël. In zijn Onafhankelijkheidsverklaring van 14 mei 1948 zegt Israël een “joodse en democratische staat” te zijn. Vijftig jaar later wordt dit opnieuw in verschillende Basiswetten (wetten met grondwettelijke waarde) vastgelegd als een dogma, want het ontkennen of bestrijden van deze doctrine wordt politiek bestraft.³ Hoe consolideerde zich deze toewijding aan het joodse volk nu en wat betekent het op het vlak van burgerschap? Elk model wordt eerst theoretisch ingeleid vooraleer het op Israël wordt toegepast.

1.2.1.1. *Etnisch nationalisme*

Het concept “etnisch burgerschap” is het idee dat het verlenen van de status van burgerschap slechts mag gebeuren aan leden van een bepaalde etnie of volk of dat het lidmaatschap van een bepaalde etnie moet overeenkomen met dat van een bepaalde staat. Deze ideologie wordt behandeld in theorieën over nationalisme en komt overeen met de doelstellingen van een “etnisch nationalisme”. De notie van etnisch nationalisme heeft zijn oorsprong in het onderscheid dat Hans Kohn maakte tussen Westers en Oosters nationalisme. In de historische analyse van Kohn werd het nationalisme in het Westen voorafgegaan door het politieke proces van staatsvorming of liepen deze beide processen samen. In Centraal en Oost-Europa en in Azië daarentegen groeide het nationalisme niet alleen historisch gezien later en in een minder ver gevorderde fase van sociale en politieke ontwikkeling, het streven van het Oosters nationalisme was er ook op gericht om de politieke grenzen gelijk te laten lopen met etnografische realiteiten.⁴ Met andere woorden de afbakening van het burgerschap van een staat moet overeenkomen met de afbakening van het lidmaatschap van een bepaald volk of natie. Het resultaat van een gerealiseerd Oosters of etnisch nationalisme kan men een “etnisch burgerschap” noemen.

1.2.1.2. *De Labor settlement beweging of het Labor zionisme*

Wij bekijken nu hoe een dergelijke etno-nationalisme zich concreet heeft ontwikkeld in de joodse gemeenschap in Palestina vóór de stichting van de staat Israël. In het zionisme of het joodse nationalisme krijgt dit exclusief etnische element concreet vorm met de komst van de

³ Voor het eerst werd deze formulering in 1985 wettelijk vastgelegd en gesanctioneerd door uitsluiting van verkiezingsdeelname in een amendement op de Basiswet: de Knesset. (zie ook hoofdstuk 3) Rouhana, Nadim N.: *Palestinian citizens in an ethnic Jewish state, identities in conflict*, New Haven & Londen, Yale University Press, 1997 en Yiftachel, Oren: ‘The shrinking space of citizenship, ethnocratic politics in Israel’, *Middle East Report*, Nr. 232, 2002, p. 40.

⁴ Kohn, Hans: *Western and eastern nationalisms*, in: Hutchinson, John & Smith, Anthony, D. (eds.): *Oxford Readers: Nationalism*, Oxford University Press, 1995, p.164.

tweede *aliya*⁵ of immigratiegolf naar Ottomaans Palestina (1904-14). Uit deze immigratiegolf is de Labor settlement beweging (LSB)^{*6} ontstaan, hun ideologie wordt het Labor zionisme* genoemd en beoogt de stichting in Palestina van een socialistische joodse natiestaat.⁷

De instituties en akties van de LSB kregen vorm in de context van de confrontatie met de reeds aanwezige kolonisten van de eerste aliya (1882-1903) en met de (evenzeer reeds aanwezige) Palestijnse Arabieren,⁸ die in deze periode de overgrote meerderheid in het gebied uitmaakten. Even essentieel bij haar institutievorming is haar samenwerking vanaf 1905 met de Wereld Zionistische Organisatie (WZO)^{*9}. Dit hield een praktische alliantie tussen een settlement beweging zonder settlers [WZO] en een arbeidersbeweging zonder werk [LSB] in.¹⁰

De fondsen van de WZO zullen de plannen van de LSB financieren.¹¹ De arbeiders/immigranten van de LSB streefden ernaar hun gemeenschap te vergroten en te beschermen tegen de competitie van de veel goedkopere Arabische arbeid en wilden dus enkel joodse arbeiders tewerk te stellen. Deze “strijd voor arbeid” kon via een “strijd voor het land” gevoerd worden door het opkopen van zoveel mogelijk grond dankzij de fondsen van de WZO.¹²

Coöperatieve organisatie werd geïnstitutionaliseerd in deze LSB economie, met het Joods Nationaal Fonds (JNF)^{*} en de Histadrut^{*} als de twee belangrijkste ondersteunende organen. Het JNF werd in 1901 opgericht met het doel zoveel mogelijk land op te kopen dat dan vervolgens uitsluitend in joodse handen zou blijven.¹³ De Histadrut werd in 1920 opgericht als vertegenwoordiger van de joodse arbeidersbelangen en als een van de grootste werkgevers.¹⁴ Zo ontwikkelde zich geleidelijk een etnische joodse staat-in-wording, door te zorgen voor een

⁵ ‘Aliya’ wordt specifiek gebruikt in de zionistische context voor immigratie naar Israël. Dit is geen gewone vorm van migratie maar de vervulling van een nationale missie en draagt dus een morele betekenis. Voor andere migratie wordt het woord ‘hagirah’ gebruikt. Evron, Boas: *Jewish state or Israeli nation?*, Bloomington & Indianapolis, Indiana University Press, 1995, p. 180.

⁶ Shafir, Gershon & Peled, Yoav: *Being Israeli, the dynamics of multiple citizenship*, Cambridge Middle East Studies, Cambridge University Press, 2002, p 37.

⁷ Ibid. p. 67.

⁸ Ibid. p. 38.

⁹ Ibid. p. 39.

¹⁰ Shafir, Gershon: ‘Zionism and colonialism, a comparative approach’, in: Pappé, Ilan (ed.): *The Israel/Palestine question*, Routledge, 1999, p. 88.

¹¹ Shafir, Gershon & Peled, Yoav: *Being Israeli*, p. 45.

¹² Ibid. p. 39.

¹³ Kretzmer, David: *The legal status of Arabs in Israel*, Westview Press, Westview special studies on the Middle East, 1990, p. 61-2.

¹⁴ Alle coöperatieve en financiële ondernemingen van de Histadrut werden in 1924 in de holding Chevrat Haovdim ondergebracht. Ook het grootste ziekenfonds (Kupat Cholim) viel onder de Histadrut. Shafir, Gershon & Peled, Yoav: *Being Israeli*, p. 48, 65.

accumulatie van exclusief joods grondbezit en exclusief joodse arbeid in joodse ondernemingen.¹⁵ Een project dat zich toen reeds noodzakelijkerwijze keerde tegen de Arabische arbeid en aanwezigheid.

1.2.2. De LSB als spil tussen het etno-nationalisme en het republicanisme

1.2.2.1. Het republikeinse model van burgerschap

Het Labor zionisme fungeerde als centrale spil tussen het etno-nationalisme en de republikeinse praktijk van burgerschap.¹⁶ In het concept van burgerlijk republicanisme staat “praktijk” centraal. Het is door praxis, door activiteit en publieke dienst(verlening), dat individu's werkelijk burgers zijn. Deze publieke diensten houden verband met wat nodig is te doen om de politieke gemeenschap van medeburgers te definiëren en in stand te houden. De gemeenschap moet ook verdedigd worden bij bedreigingen en daarom is militaire dienst een belangrijke plicht van de burger. Andere plichten zijn het meebepalen van de richting die de gemeenschap uitgaat en het meehelpen in de praktijk brengen van vooropgestelde doelen. Deze activiteiten zijn zowel constitutief voor burgerschap als constitutief en onderhoudend voor de gemeenschap zelf. Met andere woorden, de gemeenschap gaat logisch en moreel vooraf aan het individu.¹⁷ De “praktijk” van het republikeins burgerschap betekent een gedeelde verantwoordelijkheid voor de identiteit en de continuïteit van een bepaalde politieke gemeenschap.¹⁸

1.2.2.2. Chalutzijut of burgerlijke deugd

“We Israelis have grown up believing that our individual lives are meaningful only insofar as we partake in the unfolding historical drama of Israel's return and liberation.”¹⁹ Dit is waarom het Israëliësch burgerschap republikeins is én vervlochten met het etnische. De republikeinse gemeenschap wordt gedefinieerd in termen van een etnische, joodse, gemeenschap en de gezamenlijke vooropgestelde doelen zijn de ontwikkeling van het joodse volk door de terugkeer naar Israël en de daarmee verbonden ‘bevrijding’ van het land.

Dit werd uitgedrukt door het ethos van pionierswerk of *chalutzijut**, burgerlijke deugd. Het is volgens dit ethos in de praxis van “zelf-realisatie” dat een individu zijn sterkste

¹⁵ Ibid. p 53.

¹⁶ Shafir, Gershon & Peled, Yoav: ‘Citizenship and stratification in an ethnic democracy’, *Ethnic and racial studies*, vol. 21, Nr. 3, 1998, p. 414-15.

¹⁷ Oldfield, Adrian: ‘Citizenship: an unnatural practice?’ In: *Citizenship, critical concepts*, Turner, Bryan & Hamilton, Peter (eds.), Volume I, London and New York, Routledge, 1994, p. 191.

¹⁸ Ibid. p. 192.

¹⁹ Ezrahi, Yaron: *Rubber bullets, power and conscience in modern Israel*, New York, Farrar, Straus & Giroux, 1997, p. 4.

engagement voor het nationale doel kan uitdrukken. Deze zelf-realiserende is het uitvoeren van het pionierswerk van de LSB en behoort tot de taken van een (deugdzaam) burger.²⁰ De “verlossende” activiteiten van deze pioniers zijn fysieke arbeid, landbouw en militaire dienst.²¹

Op basis van dit republikeins discours van pionieren vond er een stratificatie plaats tussen joden onderling. De leiders en de kern van de LSB zijn voornamelijk Russische en Poolse immigranten van de tweede en derde immigratiegolf,²² met andere woorden zij zijn een elitaire klasse van seculiere ashkenazim. Verschillende groepen namen niet aan deel aan het pionierswerk: de middenklasse, de mizrachim* (joodse immigranten afkomstig uit het Midden-Oosten en Noord-Afrika, ook gekend als sefarden) en de orthodoxen. Aangezien de persoonlijke bijdrage van elkeen aan het nationale project uitgedrukt was in termen van pionierswerk²³ werden deze groepen uitgesloten van de symbolische en politieke macht en was hun aanzien lager.²⁴

Het begrip chalutzijut of pionierswerk werd uitgebreid door het Labor zionisme tot alles wat geassocieerd werd met het Labor zionisme.²⁵ De machtsorganen die het ideaal ‘chalutzijut’ definieerden en die de sleutelposities hadden in de LSB waren in de eerste plaats de partij Achdut Haavoda (in 1930 Mapai geworden en in 1968 Labor) en de Histadrut.²⁶ Wie lid was van de politieke instituties die de LSB rond zich bouwde, en dus van de Histadrut, maakte deel uit van de staat-in-wording en had verschillende sociale rechten: huisvesting, onderwijs, tewerkstelling en gezondheidszorg.²⁷

1.2.3. Israëliëse nation-building en Palestijnse burgers

1.2.3.1. Palestijnse nakba, Israëliëse onafhankelijkheid

Op 15 mei 1948 verklaart Israël zich onafhankelijk als joodse staat. Dit gebeurt in het midden van een proces van Arabische, Palestijnse massa-emigratie die deels bestond uit oorlogsvluchtelingen en etnische zuiveringen. Door Palestijnen wordt dit *nakba** of

²⁰ Shafir, Gershon & Peled, Yoav: *Being Israeli*, p. 43.

²¹ Ibid. p. 253.

²² Kimmerling, Baruch: *The invention and decline of Israeliness: state, society and the military*, University of California Press, 2001, p. 91.

²³ Shafir, Gershon & Peled, Yoav: *Being Israeli*, p. 44-5.

²⁴ Toch kregen ook deze sectoren een deel van de middelen die de LSB ontving en beheerde of werden zij gedeeltelijk gecoopteerd zodat de LSB ook bij hen legitimiteit zou genieten Kimmerling, Baruch: *The invention and decline of Israeliness*, ibid. p. 69, 91.

²⁵ Ibid. p. 253.

²⁶ Shafir, Gershon & Peled, Yoav: *Being Israeli*, p. 49, 69.

²⁷ Ibid. p. 48, 62.

‘catastrofe’ genoemd. De Arabieren vormden oorspronkelijk de overgrote meerderheid in het gebied maar verlieten massaal zowel de gebieden die in het VN-verdeelplan van november 1947 aangewezen werden voor de toekomstige Israëlische staat, als deze aangewezen voor een Palestijnse staat, die in de oorlog veroverd werden door Israël. Tegen het einde van de oorlog in februari 1949 hadden ongeveer 700 000 Arabieren gevlucht uit wat Israël geworden was en daarbij hun grond en bezittingen achtergelaten.²⁸ Eind 1949 bevonden er zich 160 000 Arabieren binnen de grenzen van Israël, voor de oorlog 860 000.²⁹ De redenen voor deze massale Arabische emigratie vormden de laatste twintig jaar een belangrijk discussiepunt tussen Israëlische en Palestijnse historici. Israël geeft nog maar sindsdien toe een belangrijke verantwoordelijkheid te dragen voor een hele reeks verdrijvingsmethoden om haar grondgebied te zuiveren van de Palestijnse bevolking.³⁰ De erkenning van deze politieke en morele verantwoordelijkheid en eraan gekoppelde mogelijke gevolgen zijn nog steeds een belangrijk onderwerp in het Israëlische academische en publieke debat. Zowel academische onderzoekers die een alternatieve versie van de Israëlische geschiedenis brengen (en de Palestijnse versie benadert) als politieke verdedigers van een meer liberaal systeem en toenadering tot de Palestijnen worden post-zionisten genoemd.

Het belang van dit publieke debat en de opkomst van het post-zionisme is zeer groot voor de 150 000 Palestijnen die ‘achterbleven’ of ‘op hun plaats bleven’. In 1949 en in de volgende jaren kregen zij Israëlich burgerschap, zij werden Arabische Israëli’s of Palestijnse burgers van Israël. Door de oorlog werden zij van een meerderheid naar een minderheidspositie gebracht, en dat ging gepaard met het verlies van hun leiders, middenklasse, stedelijk leven en de meeste instituties. Alle oude Arabische metropolen waren als culturele en nationale centra uitgewist.³¹ Geografisch zijn zij verdeeld in drie grote regio’s, een zuidelijke in de Negev/ al-Naqab woestijn (voornamelijk bedoeïnen), een noordelijke in Galilee (Hagalil/ al-Jalḏī) met de enige overgebleven Arabische stad, Nazareth en een centrale regio langs de grens met Jordanië en nu de Bezette Gebieden, de ‘Kleine Driehoek’*. Confessioneel zijn zij verdeeld in

²⁸ Shlaim, Avi : *The iron wall, Israel and the Arab world*, New York & Londen, WW Norton & Company, 2001, p. 54.

²⁹ Lustick, Ian: *Arabs in the jewish state, Israel’s control of a national minority*, University of Texas press, 1980, p. 48 -9. Cijfers variëren slechts zeer licht, bijna iedereen volgt de 160 000 zoals Lustick en Shlaim vermelden. Benny Morris vermeldt in zijn beroemde studie *Birth of the Palestinian refugee problem* (Cambridge, 1988) dat er na de oorlog in begin 1949 minder dan 150 000 Arabieren binnen de ‘Groene Lijn’ overbleven. Citaat in: Kimmerling, Baruch: *The invention and decline of Israeliness*, p 94.

³⁰ Morris, Benny: ‘The causes and character of the Arab exodus from Palestine, the Israeli defense forces intelligence service analysis of June 1948’, in: Pappé, Ilan (ed.): *The Israel/Palestine question*, Routledge, 1999, p. 198.

³¹ Rabinowitz, Dan: ‘The Palestinian citizens of Israel, the concept of trapped minority and the discourse of transnationalism in anthropology’, *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 24, Nr.1, p 66.

moslims (de overgrote meerderheid), christenen en Druzen.³² Deze laatste groepen werden elk apart als religieuze minderheden erkend en de Arabische minderheid in haar geheel werd als een linguïstische minderheid erkend.³³

Als Palestijnse burgers in de onafhankelijke joodse staat Israël staat de viering van Onafhankelijkheidsdag in schril contrast met hun eigen herinnering en ervaring van deze periode, van de *nakba*. Voor de Palestijnen – burgers zowel als niet-burgers – symboliseert de *nakba* in de eerste plaats het verlies van het vaderland, de desintegratie van de samenleving, de frustratie van nationale ambities en het begin van de afbraak van hun cultuur.³⁴ Het post-zionistisch debat is daarom van groot belang als een eerste stap naar de erkenning van de historische gebeurtenissen, wat meteen een stap betekent in de richting van toenadering naar het ‘Palestijnse verhaal’. Als burgers worden zij immers nog steeds geconfronteerd met de ideologie en doelstellingen van de joods-nationalistische beweging of het zionisme, die triomfeert over alle slagen die de Palestijnen of Arabieren in het verleden zijn toegebracht. De stichting van de staat vormt geen breuk hiermee maar zet het Labor zionisme verder, het etno-republikeins discours leeft verder en wordt geïnstitutionaliseerd na de onafhankelijkheid. Fundamentele begrippen in dit proces van Israëlische natiebouw zijn de *mamlachtiyut** en de smeltkroes doctrine en de rol van de joodse religie. Allen trachten de joods-Israëlische eenheid te bewaren achter een etno-republikeinse ideologie.

1.2.3.2. *Mamlachtiyut*

In de eerste drie jaar na het jaar van de onafhankelijkheid vond een instroom van immigranten plaats die de joodse bevolking verdubbelde.³⁵ Deze migranten komen vooral uit Oost-Europa (ashkenazim) en uit Arabische landen en Noord-Afrika (mizrachim). Het wordt een belangrijke opdracht van de jonge staat om verbondenheid te bewerkstelligen tussen de verschillende bevolkingsgroepen die soms zeer uiteenlopende levensstijlen en achtergronden hebben: er zijn communisten, kapitalisten, seculieren, gelovigen en orthodoxen, Westerlingen en Oosterlingen. In de *yishuv* waren het de seculiere Ashkenazi die de macht in handen hadden, intellectueel en politiek. Zij blijven ook daarna de toon zetten maar moeten hiervoor bijkomende (intellectuele) middelen inzetten. Hun machtspositie werd immers bedreigd door de nieuwe Oost-Europese immigranten, van wie gevreesd werd communistisch te zijn, en door de nieuwe Arabische immigranten, van wie gedacht werd te sympathiseren met de

³² Landau, Jacob: *The Arab minority in Israel 1967-1991*, p. 8, 24.

³³ Goldscheider, Calvin: ‘Arab Israelis: demography, dependency, and distinctiveness’, in: Goldscheider, Calvin: *Israel’s changing society, population, ethnicity and development*, Westview Press, 2002 [1996], p.79.

³⁴ Sa’di, Ahmad H.: ‘Catastrophe, memory and identity: al-nakbah as a component of Palestinian identity’, *Israel Studies*, Vol. 7, Nr. 2, 2002, p. 175.

³⁵ Kimmerling, Baruch: *The decline and invention of israeliness*, p. 94.

rechtse, revisionistische strekking binnen het zionisme.³⁶ Het klassieke Ashkenazi leiderschap had met andere woorden nood aan een nieuwe collectieve identiteit of een Israëliisch nationalisme.³⁷

Deze Israëliische collectieve identiteit wordt ten eerste gekenmerkt door het grote belang dat aan de rol van de staat gehecht wordt – de mamlachtiyut doctrine – en aan de rol van het leger.³⁸ In de dwingende mamlachtiyut doctrine kwamen de staat en haar instellingen centraal te staan als het hoogste gemeenschappelijk belang voor Israëli's. De praxis van pionierswerk werd gebureaucratiseerd³⁹ en de staat werd georganiseerd als een zeer gecentraliseerd en allesomvattend orgaan.⁴⁰ Mapai, de Histadrut en takken van de WZO (het JNF en het Joods Agentschap) werden in deze sterke staat geïncorporeerd.⁴¹ Met het Israëliisch nationalisme en mamlachtiyut wordt de staat niet neutraal maar blijft toegewijd aan de waarden van het pionierswerk en blijft deze toegewijde ook vragen aan de burgers.⁴² De republikeinse praxis wordt geïnstitutionaliseerd.

1.2.3.3. Smeltkroes

Een tweede kenmerk van het Israëliische nation-building is de smeltkroes doctrine.⁴³ Hiermee poogde de LSB-elite met de hulp van publieke instanties als scholen, jeugdbewegingen en vooral het leger een eenvormige, nieuwe Israëliische persoonlijkheid te creëren. Dit transformatieproces⁴⁴ was op alle migranten gericht maar in de eerste plaats op de mizrachim.⁴⁵ De mizrachim hebben traditioneel een achtergestelde positie in de Israëliische maatschappij en hun Arabische achtergrond wordt gewoonlijk als minderwaardig beschouwd. In de yishuv beschouwden de ashkenazim zichzelf als “idealisten”, als voortrekkers in de zionistische onderneming en normzetter voor de gemeenschap. Daartegenover waren de mizrachim “natuurlijke werkers”, het voetvolk van de campagne. Zij droegen bij tot de kwantiteit van het project en de ashkenazim tot de kwaliteit.⁴⁶

³⁶ Het revisionisme is de strekking van zionistisch ideoloog Zeev Jabotinsky. Herut, later Likud geworden, is de voornaamste politieke partij van deze stroming. Zij ijvert voor het primaat van territorium over demografie en beoogt principieel een Groter Israël dat het gehele gebied omvat tussen de Middellandse Zee en de Dode Zee.

³⁷ Ibid. p. 97.

³⁸ Evron, Boas: *Jewish state or Israeli nation?*, p. 199 en Kimmerling, Baruch: *The decline and invention of israeliness*, p. 97, 101.

³⁹ Kimmerling, Baruch: *The decline and invention of israeliness*, p. 101.

⁴⁰ Ibid. p. 96.

⁴¹ Ibid. p. 97.

⁴² Shafir, Gershon & Peled, Yoav: ‘Citizenship and stratification in an ethnic democracy’, p. 416-17.

⁴³ Kimmerling, Baruch: *The decline and invention of israeliness*, p. 97, 101.

⁴⁴ Ibid. p. 97.

⁴⁵ Ibid. p. 98-9.

⁴⁶ Shafir, Gershon & Peled, Yoav: *Being Israeli*, p. 254.

Dat de smeltkroes doctrine in de eerste plaats naar de mizrachim gericht werd, is van fundamenteel belang. Dit laat niet alleen zien wat de republikeinse verwachtingen van de burgers concreet betekenen voor de mizrachim, maar vooral hoe deze verwachtingen (of eisen) ten dienste stonden van de politieke machthebbers, de seculiere ashkenazim. Het wijst met andere woorden op de hegemonische positie van de ashkenazim en op de ware toedracht van de ‘smeltkroes’, namelijk een Israëliisch transformatieproces ‘naar beeld en gelijkenis’ van deze askhenazim. De lagere positie van de mizrachim in de samenleving duurt vandaag nog voort op het vlak van politieke macht, inkomen, tewerkstelling, huisvesting en opleiding.⁴⁷ Hiermee zijn de basislijnen gegeven voor hun ontwikkeling en emancipatie als een eigen subcultuur in de periode na de oorlog van 1967, wanneer deze ashkenazi hegemonie steeds meer uitgedaagd en uitgehold wordt. (zie lager)

1.2.3.4. Religie als bindmiddel

Tot slot werd in religie een bindmiddel gevonden om voor de aanwezige verschillende culturen een gemeenschappelijke, Israëliische nationale cultuur te scheppen.⁴⁸ Religie heeft in het zionistische denken steeds een complexe en dubbelzinnige rol gespeeld⁴⁹ - waarop wij niet verder zullen ingaan – maar de Israëliische staat kende haar concreet een uiterst belangrijke rol toe door de zogenaamde “status-quo” brief van 19 juni 1947 te handhaven.⁵⁰ Dit is een overeenkomst tussen de ultra-orthodoxe Agudath Israel partij en het Joods Agentschap, een joods-nationale instelling (zie hoofdstuk 2). De brief verleent het orthodoxe rabbinaat zeggenschap over alle materie inzake persoonlijke status en de facto ook over alle religieuze definities.

Dat impliceert dat het rabbinaat de autoriteit is voor het antwoord op de vraag: wie is jood?⁵¹ Dit is van groot belang in een joodse staat die elke jood een onvoorwaardelijk recht op burgerschap toekent op basis van de Wet van Terugkeer (zie hoofdstuk 2). Door het orthodoxe rabbinaat – dat de halacha volgt of de klassieke joodse religieuze wet – de term “jood” te laten definiëren, wordt de betekenis van deze term beperkt tot haar religieuze

⁴⁷ Shafir, Gershon & Peled, Yoav: ‘Citizenship and stratification in an ethnic democracy’, p. 415.

⁴⁸ Evron, Boas: *Jewish state or Israeli nation?*, p. 198.

⁴⁹ Ibid. p. 193. Evron schetst hier de paradox tussen nationalisme en religie; tussen de “zuivere” nationalistische doelstellingen van het zionisme, dat betekent vrij van specifieke culturele of religieuze loyaliteiten, en de klaarblijkelijke onontkoombare rol van de joodse religie hierin.

⁵⁰ Hierin staat dat de staat de zaterdag als nationale rustdag zal behouden, dat kashrut (joods voedselwetten) zal gevolgd worden in alle publieke keukens, dat religieuze gerechtshoven exclusieve jurisdictie over huwen, scheiden en begraven behouden en dat de autonomie van de religieuze scholensystemen wordt bewaard. Op deze manier werd de regeling die in de yishuv bestond, behouden maar er kwamen twee elementen bij. Orthodoxe vrouwen en yeshiva studenten worden gedeeltelijk of volledig vrijgesteld van militaire dienst en het orthodoxe antwoord op “wie is joods?” wordt de facto bepalend voor de grenzen van de joods Israëliische collectiviteit. Shafir, Gershon & Peled, Yoav: *Being Israeli*, p 139-41.

⁵¹ Ibid. p. 194-5.

inhoud.⁵² Er gebeurt dus een belangrijke ingreep op dit centrale begrip van joodsheid. Het maakt de religieuze denotatie van de term jood noodzakelijk en beperkt op deze manier andere mogelijke, ruimere, opvattingen van joods zijn. Het is precies deze religieuze beperking die als een noodzakelijk bindmiddel fungeerde en net als de mamlachtiyut en smeltkoes doctrine verbondenheid moest bevorderen tussen de vele bevolkingsgroepen met verschillende achtergronden.

1.2.4. Uitsluiting van de Palestijnse burgers

1.2.4.1. Uit de etnische gemeenschap

Over de stichting van de staat kunnen wij besluiten dat zij geen breuk vormt maar de ideologie van de joods-nationalistische beweging voortzet in de staats- en natie-opbouw. De Arabische Israëli's waren in 1949 dat deel van de vijand dat was overgebleven binnen de grenzen, een 'interne' vijand. De consolidatie van het joodse etno-republikanisme in Israël sluit de Palestijnse burgers fundamenteel uit op beide vlakken.

De bepaling wie jood is en wie niet, gebeurt door een religieuze instantie zoals wij gezien hebben. Joods worden of zijn wordt bepaald door het orthodox rabbinaat en dat betekent dat de halacha wordt toegepast. Christen of moslim zijn en toch *Joods* willen zijn met een grote J – willen behoren tot de Joodse natie of het Joodse volk – is niet mogelijk zoals bleek uit de zaak van Broeder Daniel Rufeisen in de jaren zestig. De weigering om Rufeisen lid te laten worden van het Joodse volk terwijl hij er de christelijke godsdienst op na hield werd symbolisch en gezaghebbend voor zowel de staats omgang met de vraag naar joods-zijn als voor de common sense opvatting hiervan. De seculiere rechtspraak van de Israëlische staat is niet in staat een seculiere definitie van joods-zijn op te stellen en na te volgen, noch is het joods-Israëlische publiek daartoe bereid.⁵³

1.2.4.2. Uit de republikeinse gemeenschap

Ook lid worden van de republikeinse gemeenschap is voor moslims geen optie. Van het belangrijkste en meest symbolische gegeven hierin, militaire dienst, zijn moslims uitgesloten. De Minister van Defensie stelde de Arabische minderheid in 1954 vrij van de drie jaar durende militaire dienst. Officieel was dit omwille van de nationale en religieuze verwantschap met de omringende Arabische landen waar Israël mee in vijandschap leefde en

⁵² Ibid. p. 199. Na de val van de Sovjet-Unie in 1992 immigreerden honderd duizenden Russen naar Israël van wie algemeen geweten is dat velen niet aan de klassieke orthodoxe criteria van jood-zijn voldoen. Shafir, Gershon & Peled, Yoav: *Being Israeli*, p. 153.

⁵³ Daniel Rufeisen was geboren in een joods gezin maar had zich bekeerd tot het katholicisme. Toch wilde hij voor de staat nog als jood beschouwd worden, op basis van zijn nationaliteit. Hij verloor deze rechtzaak in 1962. Evron, Boas: *Jewish state or Israeli nation?*, p. 189-190.

opdat zij de wapens niet tegen de staat zouden kunnen opnemen. Een belangrijk gevolg van deze vrijstelling van militaire dienst is echter ook hun uitsluiting van de vele voordelen en premies die oudgedienden ontvangen van de staat.⁵⁴ Er zijn wel andere groepen uit de Arabische, Palestijnse minderheid die via de weg van republikeinse praxis – in de eerste plaats via het leger – proberen om als een volwaardig lid van de samenleving beschouwd te worden. Dit is bijna uitsluitend het geval voor Druzen en bedoeïenen.⁵⁵

Deze weg wordt door een kleine minderheid genomen want het is psychologisch en sociologisch de minst voor de hand liggende reactie na de *nakba* en de politieke situatie waarin de Palestijnse burgers zich bevinden. Voor de moslims en de meerderheid onder de Arabische Israëli's is daarom het streven naar een liberalisering of een liberaal concept van burgerschap de enige optie om gelijkwaardigheid te bekomen. Laat ons dit opnieuw eerst kort theoretisch bekijken.

1.2.5.Liberaal burgerschap

1.2.5.1.Het liberale model van burgerschap

In het liberale model staat het begrip “status” centraal. Burgerschap is een kwestie van status, in tegenstelling tot de republikeinse praxis. De nadruk daarop leidt tot een discours van “rechten” die inherent zijn aan de status van burger-zijn (terwijl in het republicanisme eerder plichten centraal staan). Het inlossen van deze rechten wordt gezien als een noodzakelijkheid voor de menselijke waardigheid en voor de mogelijkheid om als (handelende) individu's in de wereld actief te zijn.⁵⁶ In het liberale individualisme gaat de plaats van het individu vooraf aan de staat en de samenleving, zowel op logisch als moreel vlak. Het is precies de staat en de samenleving die de rechten van de individu's moeten beschermen. Deze rechten zijn “natuurlijk” of “menselijk”. Van de zeventiende tot de negentiende eeuw waren het vooral burgerlijke, politieke, rechterlijke en godsdienstige rechten waarvoor gestreden en waarover gediscussieerd werd.⁵⁷ In de twintigste eeuw kwamen daar economische en sociale rechten bij, eveneens met de argumentatie dat ze mensen toebehoren op basis van hun mens-zijn. De klassieke theorie hierover werd geformuleerd door T.H. Marshall in 1950. Zijn geschriften

⁵⁴ Ghanem, As'ad: 'State and minority in Israel: the case of ethnic state and the predicament of its minority', *Ethnic and racial studies*, Vol. 21, Nr. 3, 1998, p. 433.

⁵⁵ Landau, Jacob M.: *The Arab minority in Israel 1967-1991, Political aspects*, Oxford University Press, 1993, p. 34.

⁵⁶ Oldfield, Adrian: 'Citizenship: an unnatural practice?', p. 188.

⁵⁷ Ibid. p. 189.

representeren het best de dominante denkwijze die na de Tweede Wereldoorlog naar voor trad, de zogenaamde “traditionele orthodoxie”.⁵⁸

Daarin staan volgende twee premissen centraal: (1) Mensen zijn pas volledige leden en deelnemers in het gemeenschappelijke leven als aan hun basisbehoeften is voldaan. Aan deze basisbehoeften komt men tegemoet door het vervullen van verschillende soorten rechten: burgerlijke, politieke en sociale (2) Burgerschap maakt een gedeelde identiteit mogelijk die eerder uitgesloten groepen in de samenleving kan integreren en kan een bron vormen van nationale eenheid. In het liberale individualisme worden individu's beschouwd als soeverein en autonoom. Hun status als burger legt hen geen plichten op, behalve een minimum aan burgerplichten en de plicht om anderen ook als autonoom te respecteren. Alle vormen van publiek engagement of politieke activiteit gebeuren vrijwillig. Het liberale burgerschap ondersteunt daarom geen sociale banden of solidariteit, noch stelt het een gemeenschappelijk doel voorop.⁵⁹

1.2.5.2. Liberalisme in Israël?

Het liberale model van burgerschap is datgene van de drie dat het minste uitdrukking vindt in de grondslagen en het beleid van de staat Israël. Het vindt net als de andere zijn oorsprong in de periode vóór de stichting van de staat. In de yishuv volgde de Labor settlement beweging de formele regels van democratie binnen haar eigen instituties en respecteerde de individuele (liberale) rechten.⁶⁰ Zij nam ook op democratische wijze deel aan de competitie binnen de WZO en met andere joodse niet-pionierende groepen en partijen,⁶¹ en alle leden van de staat-in-wording genoten van sociale rechten. Mamlachtiyut verleende het pioniersproject de middelen en de status van een staat en bracht het toekennen van universeel burgerschap met zich mee.⁶² Zo werden de 160 000 Arabieren/Palestijnen Arabische Israëli's. Maar meteen werden zij tot 1966 onder een Militair Bestuur geplaatst en werden vele burgerrechten tijdelijk opgeschort (zie hoofdstuk 2).

Maar de begrippen democratie en liberaal burgerschap hangen wel samen maar betekenen niet hetzelfde. Beiden hebben gemeenschappelijk dat zij het grootste belang hechten aan universaliteit en individualiteit. Het bestaan van democratie in Israël – met wortels in de yishuv – van vrije verkiezingen en een scheiding der machten is zeer belangrijk maar dit garandeert geen liberaal systeem dat ernaar streeft de situatie van zo veel mogelijk groepen en

⁵⁸ Kook, Rebecca: 'Citizenship and its discontents', p. 268 -9.

⁵⁹ Oldfield, Adrian: 'Citizenship: an unnatural practice?'. p. 190.

⁶⁰ Shafir, Gershon & Peled, Yoav: *Being Israeli* p. 253.

⁶¹ Ibid. p. 44.

⁶² Shafir, Gershon & Peled, Yoav: 'Citizenship and stratification in an ethnic democracy', p. 416 -17.

individue's te verbeteren. Israël, als een democratie waarin alle burgers aan het politieke proces kunnen deelnemen, is er niet op gericht om minderheden te helpen naar gelijkheid streven.⁶³

Sa'di wijst op dit fundamentele verschil tussen een democratisch en een liberaal systeem (met een liberaal burgerschap). Een liberale democratie is erop gericht nieuwe burgerrechten toe te voegen aan de oude. T.H. Marshall beschreef hoe er zich na de burgerlijke rechten ook politieke en sociale rechten ontwikkelden in Groot-Brittannië. Een liberaal systeem moet er per definitie op gericht zijn zowel universele rechten uit te breiden als de bevolkingsgroepen die ervan genieten, uit te breiden.⁶⁴ Israël doet dit niet omdat hij gebonden is aan het particularistische criterium van de 'joodse staat', dat sinds zijn ontstaan de belangrijkste richtlijn is voor het buiten- en binnenlands beleid⁶⁵ en de kernreden is voor zijn bestaan. Dit joods, etnisch, particularisme staat een liberaal burgerschap – dat naar zo'n groot mogelijke gelijkheid voor alle burgers streeft – in de weg en bijgevolg kan Israël slechts een niet-liberale democratie zijn.⁶⁶

De definitie van liberalisme en liberaal burgerschap die in deze verhandeling gehanteerd wordt is gebaseerd op de theorie van Marshall en dit onderscheid tussen liberalisme en democratie door Sa'di gegeven. De basis voor een liberaal burgerschap is aanwezig in Israël, de Palestijnen hebben ook politieke en sociale rechten, maar deze rechten houden meer in voor joden. Met een liberalisering van burgerschap wordt vervolgens verwezen naar 1) een streven naar gelijke rechten (burgerrechten, sociale en politieke rechten) 2) een streven naar gelijkheid onder de burgers op socio-economische vlak, en 3) meer rechtszekerheid (het opstellen van een grondwet).

Als burgers van Israël en fundamenteel uitgesloten van een republikeins en etnisch discours, is dit voor hen een dankbaar model om tot een volwaardig lidmaatschap in de Israëlische samenleving te komen. Met behulp van de vraag naar liberalisering en krachtens hun burgerschap (samen met een groeiende palestinisering*) stellen zij het joodse karakter van de staat aan de kaak, een proces dat in hoofdstuk 3 behandeld wordt. In de jaren negentig werd dit thema dwingender, vooral doordat de gevatte Palestijnse eis – door Azmi Bishara

⁶³ Ghanem, As'ad: 'State and minority in Israel', p. 439-440.

⁶⁴ Sa'di, A.H., 'The peculiarities of Israel's democracy: some theoretical and practical implications for Jewish-Arab relations', *International journal of intercultural relations*, Vol. 12, 2002, p. 121.

⁶⁵ Rouhana, Nadim N.: *Palestinian citizens in an ethnic Jewish state, identities in conflict*, New Haven & Londen, Yale University Press, 1997, p. 29.

⁶⁶ Dit leidt ons rechtstreeks naar de vraag in hoeverre dit principe van "joodse staat" wel compatibel is met "democratie", gezien de principiële onophefbare tegenstrijdigheid ook tussen deze noties bestaat. Het particularisme van de joodse staat botst evenzeer met het universalisme van het liberalisme als met dat van democratie, maar deze kwestie wordt verder behandeld in het derde hoofdstuk.

populair gemaakt – dat ‘Israël een staat voor al zijn burgers’ moet zijn veel weerklank vond in de samenleving, wat het onderwerp is van hoofdstuk 4.

Ook verschillende joodse politieke organisaties hadden dit in de laatste twee decennia als een programmapunt staan, maar dit was nooit een prioriteit en werd nooit overgenomen door grote machtige partijen. Dat joodse partijen dit overnamen is deel van een grotere golf van liberalisering die het midden van de jaren negentig van de vorige eeuw kenmerkte. Maar vooraleer hiermee door te gaan, moeten de ontwikkelingen van de tussenperiode uiteengezet worden, de periode die aanving na de oorlog van 1967 en radicale veranderingen teweegbracht.

1.3.Verdeeldheid tussen etno-nationalisme en liberalisme - Het ontstaan van subculturen

Dit tweede deel start wanneer een jaar na de opheffing van het Militair Bestuur over de Palestijnse burgers de oorlog van 1967 een schok teweeg brengt in de Israëliische samenleving en de eerste barsten veroorzaakt in het maatschappelijk stelsel dat de Labor settlement beweging oprichtte. Dat is de bredere Israëliische context waarin langzaam de Palestijnse burgers zich zullen emanciperen met behulp van de vraag naar liberalisering en een stijgende palestijnisering.

Het religieuze-zionisme krijgt een nieuw gedaante als een radicale, militante, etno-nationalistische beweging. Op deze manier doorbreken zij de tot dan toe door ashkenazim gedomineerde publieke cultuur en nationale ideologie. Deze ontwikkeling werkte als een katalysator voor andere (reeds onderhuids aanwezige en deels geïncorporeerde) stromingen en bevolkingsgroepen om zich meer te profileren. De traditionele Ashkenazi machthebbers zelf, passen zich aan in interactie met deze ontwikkelingen en worden in de jaren negentig van de vorige eeuw het boegbeeld van liberalisering door een (falende) vredespolitiek gecombineerd met een neoliberaal sociaal en economisch beleid.

1.3.1.Na 1967, kolonisatie en de ontplooiing van zeven subculturen.

1.3.1.1.Kolonisatie en de doorbraak van het religieuze zionisme

Door de oorlog van 1967 had Israël controle verworven over de Golan hoogte, de Westelijke Jordaanoever, Gaza-strook, Oost-Jeruzalem en de Sinai. Ondanks een aanvankelijke verwarring en twijfel bij de regering over wat er moest gebeuren met deze gebieden is er een sterke kolonisatie op gang gekomen, die later ook door de regering gesponsord werd.⁶⁷ Terwijl in een eerste fase voor het heersend Labor (Mapai wordt Labor in

⁶⁷ Shafir, Gershon & Peled, Yoav: *Being Israeli*, p 159.

1968) establishment de settlements nog niet zozeer een doel op zichzelf zijn maar een middel om de militaire grenzen veilig te stellen,⁶⁸ verandert dit met de oprichting van *Gush Emunim* (Blok der Gelovigen) in februari 1974. Met nieuwe en militante methoden zullen zij een onbeperkte vestigingspolitiek eisen in de Bezette Gebieden. De bakermat van het Gush Emunim (GE) ligt in de orthodoxe *Nationaal Religieuze Partij* (NRP)⁶⁹ en in de middens van haar (autonome) onderwijssysteem.⁷⁰ Het GE presenteerde zich graag als de directe en legitieme erfgenamen van de pioniers van het zionisme. Voor hen was de rol van de Labor settlement beweging uitgespeeld! Zij zetten het pionierswerk voort met een nieuwe ideologie, namelijk met een herinterpretatie van het republicanisme gecombineerd met een theologische onderbouwing door rabbi Z.Y. Kook.⁷¹ Het resultaat is een hybride ideologie: een etnisch-religieus-republicanisme. Ze zijn er nooit in geslaagd een massabeweging van settlers op gang te brengen, maar hebben wel een stevige plaats veroverd in de publieke cultuur en de politiek.⁷²

Een laatste fase in de kolonisatiegeschiedenis van de Bezette Gebieden wordt ingeluid door de historische machtswissel in 1977 tussen de Labor partij en de revisionistische Likud, die altijd het onvervreemdbaar joodse recht op Groter Israël is blijven verdedigen. Deze regeringen zullen kolonisatie sponsoren en voor de realisatie voor het eerst op kapitalistische principes beroep doen door privé-initiatief en het gebruik van privé-fondsen aan te moedigen.⁷³ Nu zijn met andere woorden individualistische tendensen bepalend.⁷⁴

In de tweede fase vindt men een van de belangrijkste oorzaken voor de versterking van het etno-nationalistische element in de Israëlische samenleving na 1967. De religieuze nationalist/zionisten van het Gush Emunim en de Nationale Religieuze Partij hebben het ethnocentrisme versterkt, zoals blijkt uit het gewicht dat zij snel hadden en vandaag nog steeds

⁶⁸ Ibid. p 164-165.

⁶⁹ Vanuit orthodoxe hoek is er op verschillende manieren gereageerd op het zionistisch project. De positie van principiële instemming met en ideologische steun aan het zionisme, dus het religieuze-zionisme, werd geformuleerd door de ashkenazi hoofd Rabbi van Palestina van 1921 tot aan zijn dood in 1935, A.I. Kook en zijn zoon Z.Y. Kook (1891-1982). De *Mizrachi beweging*, ontstaan in 1902 als orthodoxe factie binnen het zionisme, en haar opvolgster de *Nationale Religieuze Partij* (NRP) nam deze fundering van Kook over. Na de oorlog van 1967 namen de meeste religieuze zionisten een radicalere versie van Kooks zoon aan; hierin werd heiligheid verleend aan de huidige staat en vooral aan diens inspanningen om het Heilig Land met geweld te veroveren. Met andere woorden, deze nieuwe radicale versie werd de ideologische hoeksteen van een militante, messianistische en expansionistische soort van religieus zionisme of van de religieuze nationalist. Gershon Shafir & Yoav Peled: *Being Israeli*, p. 138-9 en Kimmerling, Baruch: *The invention and decline of Israeliness*, p. 109.

⁷⁰ Ibid. p. 165.

⁷¹ Ibid. p. 167-8.

⁷² Ibid. p. 171-2.

⁷³ Ibid. p. 173.

⁷⁴ Ibid. p. 178.

hebben op het regeringsbeleid. Hun succes bracht het establishment van de seculiere ashkenazim, gegrond in de LSB en dominant sinds 1933, aan het wankelen.⁷⁵ De onbetwistbare politieke hegemonie en Israëliische monocultuur werd voor de eerste keer ernstig uitgedaagd door het religieuze zionisme.⁷⁶ Zij liet zich niet langer incorporeren als een marginale onderstroming maar stootte door naar het centrum van de socio-politieke sfeer⁷⁷ door haar ideologie in de praktijk te brengen in de veroverde gebieden van 1967 en de collectieve identiteit in meer religieuze termen te definiëren en minder in burgerlijke of seculiere.⁷⁸ Op deze manier werd zij wat Baruch Kimmerling de eerste “subcultuur” of “tegencultuur” noemt en effende het pad voor de verdere ontwikkeling van zes andere autonome culturen.⁷⁹

1.3.1.2. Zeven subculturen

Naast het religieuze zionisme bestaat er 1) een *seculiere, liberale cultuur* van voornamelijk middenklasse die pleit voor een staat die meer gelijkheid nastreeft onder haar burgers; 2) een *orthodoxe* of de haredi subcultuur⁸⁰ die pleit voor een joodse staat bestuurd op basis van joods religieuze wetten; 3) een “*traditionalistische*” cultuur van de mizrachim 4) een *Palestijns – Arabische*; 5) een van de *Russische* immigranten en 6) een kleintje van de *Ethiopische* immigranten.⁸¹

Een meer religieuze publieke cultuur – waarvoor de religieuze zionisten verantwoordelijk zijn – zorgde ervoor dat zowel de orthodoxe haredi als de seculiere, liberale stroming een meer uitgesproken profiel kregen. Deze liberale stroming bestaat uit de oude seculiere ashkenazi elite. Zij verlieten hun republikeins discours en ontwikkelden een liberaal en seculair profiel in interactie met de nieuwe omstandigheden. Ook de mizrachi en de Palestijnse culturen – die zich beiden in achtergestelde posities bevinden en beschikken over zeer specifieke groepskenmerken – emanciperen zich. Met de komst van nieuwe immigranten

⁷⁵ Kimmerling, Baruch: *The invention and decline of Israeliness*, p. 111 en Peretz, Don & Gideon, Doron: *The government and politics of Israel*, p. 84.

⁷⁶ Ibid. p. 147, 231.

⁷⁷ Ibid. p. 108, 110.

⁷⁸ Ibid. p. 111.

⁷⁹ Ibid. p. 171.

⁸⁰ Naast het religieuze zionisme is de tweede belangrijkste orthodoxe stroming deze die vertegenwoordigd wordt door Agudat Israel, de partij waarmee Ben Goerion in juni 1947 de status van religie in de te stichten staat overeenkwam in de zogenaamde “status quo brief” (zie hoger). Er bestaat ook een kleine groep extreme haredim of orthodoxen die zowel principieel de staat afzweren als praktische samenwerking vermijden. Shafir, Gershon & Peled, Yoav: *Being Israeli*, p 139-41.

⁸¹ Kimmerling, Baruch: *The invention and decline of Israeliness*, p. 110, p. 113-4, p. 170.

in de jaren negentig tenslotte, ontstonden er nog twee bijkomende subculturen, de Russische en de Ethiopische.⁸²

Niet alle zeven culturen hebben dezelfde doeleinden. Sommige zijn gericht op het vestigen van een culturele en politieke dominantie of willen hun visie van collectieve identiteit aan de gehele samenleving opdringen. Andere hebben (tot nog toe) minder ambitieuze doeleinden en wensen deelname in een cultureel of politiek dominante coalitie. De verschillende joodse groepen leveren allemaal een culturele en politieke strijd tegen elkaar over ideologische verschilpunten die moeilijker te verzoenen zijn dan een gezamenlijke consensus over de Palestijnse kwestie te vinden.⁸³ Met andere woorden, regeringen vallen gemakkelijker over deze interne verschillen dan over het Arabisch-Israëliësch conflict. Alle subculturen hebben gemeenschappelijk dat zij hun deel of partnerschap opeisen in de Israëliëse staat en dus politiek gezien Israëlië willen blijven maar staan op een bijkomende (al dan niet nationale) identiteit.⁸⁴ De manier waarop de Arabische Israëlië's of de Palestijnse burgers zich hebben 'ontplooid', geëmancipeerd, en hun specifieke politieke en nationale zijn het onderwerp van hoofdstuk 3 en 4.

1.3.2. Politiek - economische liberalisering en vrede

Gedurende een zestiental jaar, van 1973 tot 1989, heeft Israël een vertrouwenscrisis gekend. De staatsinstellingen die waren opgebouwd door de Labor settlement beweging – het geheel van politieke actoren en instellingen die Israël domineerden sinds de yishuv – kwamen in een crisis terecht. Samen met deze staatsinstellingen verloor ook de gehele onderliggende ideologie, het republikeinse discours, zijn hegemone positie en er kristalliseerde zich een verdeeldheid tussen aanhangers van een sterker etno-nationalisme en verdedigers van een liberalisering.⁸⁵ De golf van liberalisering wordt geïllustreerd op het politieke, economische en juridische vlak en in de rivaliteit met het (religieuze) etno-nationalisme. De ontwikkelingen worden gegeven in de joods-Israëliëse context, in hoofdstuk 4 en in de vertaalde teksten wordt de reactie van en interactie met de Palestijnse burgers behandeld.

1.3.2.1. Liberaal zionisme en vrede

Op politiek vlak zien wij in deze periode een golf van liberalisering, uitgedrukt door de opkomst van partijen die een economisch of sociaal liberalisme verdedigen. Zo ontstond

⁸² Ibid. p. 112.

⁸³ Warshawski, Michael: 'Reflections on the recent elections', *Journal of Palestine studies*, Vol. 29, Nr. 1, 1999, p. 62.

⁸⁴ Kimmerling, Baruch: *The invention and decline of Israeliness*, p. 234-5.

⁸⁵ Shafir, Gershon & Peled, Yoav: *Being Israeli*, p 217.

achtereenvolgens *Ratz* (1973), *Shinuy* (1974), *Democratische Beweging voor Verandering* (1976) en in 1992 *Meretz* als een verbond tussen Ratz, Shinuy en *Mapam*.⁸⁶ De veranderingen die zij vroegen zijn: een economische liberalisering (Mapam, dat nog steeds poogt aan te leunen bij het communisme, pleit daarbij voor een sterke welvaartstaat), een groter respect voor burgerrechten (en het opstellen van een grondwet) en een gematigde of “duif”-houding tegenover het conflict in de Bezette Gebieden.⁸⁷ Deze punten hebben belangrijke onderlinge verbanden en komen voort uit gedeelde bekommernissen, namelijk vrede met de Palestijnen, meer gelijkheid in Israël, een grotere scheiding tussen religie en staat en sociale rechtvaardigheid.⁸⁸

Doordat zij tegelijk het Arabisch-Israëliësch conflict herdefinieerden in economische termen (privè-ondernemerschap) lieten zij op die manier het (economisch) belang en voordeel van vrede zien⁸⁹ en verwierven de steun van de zich ontwikkelende nieuwe klasse van zakenmensen. Deze economische zienswijze op het conflict bood een nieuwe drijfveer of invalshoek voor vrede. In het verleden bestond deze invalshoek ook maar bleef ondergeschikt aan een zuiver nationalistische kijk. De in de jaren negentig ontstane zakengemeenschap bleek een belangrijke steun voor deze agenda van vrede door en voor de economie.⁹⁰ Deze nieuwe zakenwereld komt voort uit de diepgaande veranderingen na de malaise jaren 1973-1989, namelijk door de definitieve wending naar neo-liberalisering door het *Nood Economisch Stabilisatieplan* van 1985.⁹¹ Tijdens en na de Oslo-akkoorden pleitte de zakenwereld voor het welslagen van deze akkoorden want een gematigde politieke houding in het Arabisch-Israëliësch conflict kan leiden tot de opheffing van de Arabische boycot.

Deze liberaal-zionistische partijen kregen de gelegenheid te besturen en verschillende punten in de praktijk te brengen door in coalitie te treden met de Labor partij van 1992 tot 1996 onder premier Rabin en na diens dood Peres. Belangrijke verwezenlijkingen van deze coalitie zijn de ontmanteling van de Histadrut als tegelijk een van de grootste ondernemers en algemene vakbond in 1994,⁹² het vredesakkoord met Jordanië in 1994 en de ondertekening

⁸⁶ Ibid. p. 219-221.

⁸⁷ Ibid. p. 221-222.

⁸⁸ Encyclopedia of the modern Middle East and North Africa, (Israel, political parties in), p. 1186.

⁸⁹ Shafir, Gershon & Peled, Yoav: *Being Israeli*, p 223. De verknoping van vrede en de positieve gevolgen voor de economie speelde ook een rol in het Vredesverdrag dat met Egypte gesloten werd in 1979. Peled, Yoav: ‘The upcoming elections in Israel’, *Middle East Report Online*, 4 december, 2002, p. 2.

⁹⁰ Ibid. p. 231.

⁹¹ Dit plan werd doorgevoerd onder premier Peres in een nationale eenheid regering (1984-1988). Het diende in de eerste plaats om de torenhoge inflatie terug te dringen maar bracht ook een vermindering van staatsinmenging met zich mee, een liberalisering van de kapitaalmarkten en legde de basis voor verdere stappen in het openen van de economie voor de wereld. Ibid. p. 232.

⁹² Ibid. p. 225.

van de Oslo-akkoorden in 1993 en 1995. In de Oslo-akkoorden werd een economische samenwerking en een geïntegreerde Palestijns-Israëliëse economie door de Palestijnse Bevrijdings Organisatie, PLO, aanvaardt in ruil voor politieke erkenning van de Palestijnse rechten en een gedeeltelijke terugtrekking uit de Bezette Gebieden.⁹³ Zij werden in het Israëliëse parlement goedgekeurd dankzij de steun van Arabisch-Israëliëse of Palestijnse partijen (zie hoofdstuk 4).

Het verband tussen de Labor partij en de kleinere liberale partijen als Shinuy en Meretz is van groot belang. De laatste zijn namelijk in de marge ontstaan van de eerste en de agenda van vrede en socio-economische liberalisering werd mee door Labor uitgevoerd. Dit betekent dat deze partij, die eerder haar macht funderde op een republikeins discours, een volledige transformatie doormaakte. In interactie en in rivaliteit met de andere subculturen werd zij gedwongen zich opnieuw te profileren en een ander discours aan te meten. Vandaag is Labor de grootste seculiere en liberale politieke kracht of de hoofdmoot van wat Kimmerling de seculiere, liberale subcultuur noemde. Zij zijn gekend als het links-zionistische kamp of als liberale zionisten.

1.3.2.2. Constitutionele revolutie

Aharon Barak, vanaf 1995 de voorzitter van het Hooggerechtshof, beschreef de wettelijke hervormingen van begin jaren negentig van de vorige eeuw als een constitutionele revolutie.⁹⁴ Deze constitutionele revolutie hoort ideologisch volledig bij de zojuist besproken socio-economische liberalisering. In 1992 werden twee *Basiswetten* opgesteld: *Vrijheid van Beroep* en *Menselijke Waardigheid en Vrijheid*. Basiswetten hebben de hoogste wettelijke waarde en dienen ter vervanging van een grondwet. (zie hoofdstuk 2) Het revolutionaire van deze Basiswetten is dat zij door het Hooggerechtshof actief gebruikt worden als waren zij grondwet.⁹⁵ Dat gebeurt vooral in het economische en het religieuze domein. Het Hooggerechtshof – dat een bastion is geworden van de liberale, seculiere stroming, in de eerste plaats vertegenwoordigd door de traditionele Ashkenazi machthebbers – probeerde er een neoliberale kijk op arbeidsrelaties mee door te drukken en de privileges die de orthodoxen genieten, in te perken.⁹⁶

Deze ‘constitutionele revolutie’ wordt als de grondslag beschouwd van de ruimere beschreven ‘liberale revolutie’. Deze liberalisering beoogde een wending naar een

⁹³ Ibid. p. 229.

⁹⁴ Ibid. p. 263.

⁹⁵ Ibid. p. 267.

⁹⁶ Ibid. p. 270-271.

geïndividualiseerde, pluralistische samenleving,⁹⁷ maar betekende in de praktijk vooral een individualisering, een neo-liberalisering en secularisering. Dit proces was daarom gekeerd tegen de opkomende politieke macht van kleinere etnische en religieuze partijen en meer in het algemeen tegen het groeiende radicale etno-nationalistisch gedachtegoed.

1.3.3. Versus (religieus) etno-nationalisme

In 1999 sprak premier Ehud Barak (Labor) van een “burgerlijke revolutie”⁹⁸ en probeert samen met het Hoogerechtshof om de privileges van de orthodoxen, overeengekomen in de “status-quo brief” af te zwakken, met behulp van de genoemde Basiswetten.⁹⁹ De acties van het Hof brachten de vroegere politieke leider van de orthodoxe, mizrachi Shas partij, Arie Deri, ertoe te zweren in de Knesset, het parlement, geen Basiswetten meer te stemmen, al was het om de tien geboden in de grondwet te zetten¹⁰⁰ Shas is sinds 1984 de politieke thuishaven van de oriëntaalse joden of de mizrachi subcultuur (die daarvoor in de eerste plaats Likud stemden).¹⁰¹

De liberaliserende krachten trachten ook de opkomst van de religieuze en etnische partijen in te dammen. De kieswet werd hiervoor veranderd door de directe verkiezing van de premier in te voeren. Netanyahu was de eerste premier die op deze manier verkozen werd in 1996. In 2001 heeft Ariel Sharon dit systeem direct na zijn verkiezing als eerste minister terug afgevoerd en sindsdien werd er terug alleen op partijen gestemd.¹⁰² Het was het uitgesproken doel van deze hervorming om de kleinere partijen, vooral joods-religieuze partijen, te verzwakken om zo de premier een sterkere onderhandelingspositie te geven in de vorming van zijn regeringscoalitie en bijgevolg meer efficiënte en stabielere regeringen te krijgen.

Maar het tegenovergestelde gebeurde: Likud en Labor verloren heel veel en de meeste kleinere partijen wonnen.¹⁰³ Vooral de etnische (Palestijnse, Russische) en de religieuze

⁹⁷ Rabinowitz, Dan: *Overlooking Nazareth, the ethnography of exclusion in Galilee*, Cambridge University Press, 1997, p. 184.

⁹⁸ Andere geplande hervormingen waren een geschreven grondwet, afschaffing van het Ministerie van Religieuze Zaken, het instellen van een burgerlijk huwelijk en het wegwerken van etno-nationale classificatie op identiteitskaarten. Hij maakte deze beloftes om de steun van de linkerkant terug te winnen na het falen van het vredesoverleg in Camp David in augustus 2000. Peretz, Don & Kook, Rebecca & Doron, Gideon: ‘Knesset elections 2003: why Likud regained its political domination and labor continued to fade out’, *Middle East Journal*, Vol. 57, Nr. 4, p. 590.

⁹⁹ Shafir, Gershon & Peled, Yoav: *Being Israeli*, p. 152-3, p. 275.

¹⁰⁰ Ibid. p. 277.

¹⁰¹ Warshawski, Michael: ‘Reflections on the recent elections’, p. 61. Sinds 1984 heeft Shas een nationale lijst, maakte een opmerkelijke politieke groei en werd de belangrijkste en machtigste vertegenwoordiger van mizrachim. Zij heeft een haredi (orthodoxe) achtergrond en is dus tegelijk streng religieus. Haar politieke doelstellingen zijn in de eerste plaats de traditionele religieuze waarden en het (mizrachi) orthodox judaïsme in Israël te bevorderen. *Encyclopedia of the modern Middle East and North Africa*, (Israel, political parties in), p. 1188.

¹⁰² Shafir, Gershon & Peled, Yoav: *Being Israeli*, p. 263.

¹⁰³ Peretz, Don & Kook, Rebecca & Doron, Gideon: ‘Knesset elections 2003’, p. 588.

partijen wonnen. De Palestijnse partijen bijvoorbeeld gingen in 1996 van vijf naar negen zetels en in 1999 zelfs tot tien,¹⁰⁴ waardoor hun politieke vertegenwoordiging voor het eerst hun procent in de Israëlische bevolking reflecteert. Na de parlementsverkiezingen van 1999 zijn er nog slechts middelgrote partijen: Likud, Labor en Shas,¹⁰⁵ met Shinuy die in 2003 de sleutelpositie van Shas overneemt.¹⁰⁶ Het systeem werd door Sharon afgevoerd in 2001 maar de versplintering en weelde van kleine partijen blijft ten voordele van de religieuze en etnische partijen (27 partijen namen deel aan de Knesset-verkiezingen van 2003).¹⁰⁷ (zie ook hoofdstuk 4 en de vertaling van Azmi Bishara)

1.4.Besluit

In dit hoofdstuk werd de algemene context geschetst waar de Palestijnse burgers zich in bevinden, namelijk in een etnisch joodse staat die hen slechts lidmaatschap verleent in de Israëlische samenleving op basis van hun formeel burgerschap terwijl zij geaffilieerd zijn met het grotere Palestijnse en Arabische volk buiten Israëls grenzen. Dit Israëlische burgerschap en Palestijnse nationaliteit maakt van hen een ‘gevangen’ minderheid, hun toebehoren tot het ene noch tot het andere kan ooit compleet zijn.

Israël, dat lang verenigd was achter een verweven etno-republikanisme evolueerde naar een versplinterde en verdeelde samenleving die ruwweg onder te verdelen is in een etno-nationalistische en een liberale tendens. De liberalisering van de jaren negentig betreft in de eerste plaats het sociale en economische domein en veel minder dat van burgerrechten. Het veranderde de fundamentele instelling van de staat tegenover haar Palestijnse burgers niet, de waarde van hun burgerschap blijft overschaduwd door de prioriteit van het etnische joodse particularisme. In het volgende hoofdstuk wordt hun status van burgerschap verder onderzocht.

¹⁰⁴ Shafir, Gershon & Peled, Yoav: *Being Israeli*, p. 264.

¹⁰⁵ Ibid. p 265.

¹⁰⁶ Peretz, Don & Kook, Rebecca & Doron, Gideon: ‘Knesset elections 2003’, p. 600.

¹⁰⁷ Ibid. p. 589.

Hoofdstuk 2. De status van burgerschap van de Palestijnen in Israël

“Hij haalde pen en papier te voorschijn en zei: ‘Wij (hij was alleen) zijn van de Beheerder van Vijandelijk Bezit.’ Ik haalde mijn kaart van de Palestijnse vakbond uit mijn achterzak en riep: ‘Wij staan aan uw kant!’... ‘Die spullen komen uit een Arabisch huis,’ vervolgde hij en daar had hij gelijk in, ‘en dan zijn ze automatisch staatseigendom geworden.’ ‘Dat zijn we allemaal,’ gaf ik ten antwoord.”¹⁰⁸

2.1. Inleiding

Dit is een staaltje van de meesterlijke ironie en satire van Emile Habiebi, winnaar van de Israëliëse staatsliteratuurprijs in 1992, wat op het eerste zicht even ironisch lijkt te zijn. Habiebi was een bekend columnist en communist en hekelde in *De wonderlijke lotgevallen van Sa'ied de Pessoptimist* het liberale en democratische bestuur van Israël. De vrijheid van burgerschap reikt niet verder dan het zich onvoorwaardelijk schikken naar de joodse politiek, en zelfs dan nog is het Sa'ied niet gegund uit de gevangenschappen te blijven en met rust gelaten te worden...

De inhoud en reikwijdte van het Palestijnse burgerschap staat in dit hoofdstuk centraal. Uit het vorige hoofdstuk werd besloten dat het officiële beleid van de staat een verweven etnisch en republikeins discours van burgerschap kent. Beiden sluiten de Palestijnse burgers principieel uit. De weg voor een volwaardig lidmaatschap in de staat, loopt daarom langs een liberale opvatting van burgerschap, dat streeft naar steeds grotere insluiting van verschillende achtergestelde bevolkingsgroepen en bovendien naar een grotere gelijkheid tussen de bevolking onderling.

Dit hoofdstuk onderzoekt de bestaande status van burgerschap en toont aan dat dit geen liberaal is. Aan de hand van wetgeving en concreet beleid blijkt waarom er een tweederangsburgerschap bestaat en wat het inhoudt. Het gevolg van het tweederangsburgerschap en het beleid dat hieruit en uit het etno-nationalisme voortvloeit, kenmerkt de Arabische minderheid met een specifieke etnische geografie en sociaal-economische positie. Dit geeft hen tegelijk een gevoel van solidariteit en een grond voor gezamenlijk politiek protest biedt, wat het onderwerp is van hoofdstuk 3.

2.2. Tweederangsburgerschap

¹⁰⁸ Habiebi, Emile: *De wonderlijke lotgevallen van Sa'ied de Pessoptimist*, 1993 [1974], p. 94.

2.2.1. Israël als joodse staat

2.2.1.1. Wet van Terugkeer

De belangrijkste periode in de vorming van burgerschap zijn de eerste twee decennia waarin de fundamentele wetgeving op dit vlak werd uitgevaardigd en er een Militair Bestuur gold over de Palestijnen van Israël. De meest symbolische en essentiële wettekst op dit vlak is de Wet van Terugkeer (1950). Hieruit blijkt hoe centraal de verbondenheid staat tussen het lidmaatschap van de staat en het lidmaatschap van de joodse natie.¹⁰⁹ Deze wet zegt dat elke jood waar ook ter wereld het natuurlijk recht heeft op burgerschap hierbij beroep doende op het principe van jus sanguinis of toekenning van burgerschap op basis van afstamming.¹¹⁰ De Wet van Terugkeer legde dus de wettelijke hoeksteen voor een systeem van etno-nationalistisch burgerschap en verzekerde een tweederangspositie voor niet-joodse burgers.¹¹¹ De enige manier om burger te worden dat overeenkomt met volwaardig lid worden van de natie, kan alleen als jood, door “terug te keren” naar het thuisland.¹¹²

Omdat joodsheid een ambigu begrip is en zowel op nationaliteit als religie kan slaan, brengt dit een spanning teweeg in de staatsopvatting en definitie van joods-zijn. Het gaat om de vraag *wie is jood?* en dus om *wie mag terugkeren?* en genieten van een volwaardig burgerschap in *de joodse staat*. Tot vandaag is het zo dat de religieuze (orthodoxe, dus halachische) invulling zowel het wettelijk begrip als de common-sense opvatting onder joodse Israëli's bepaalt.¹¹³ Dat is het gevolg van de beroemde ‘status-quo’ brief uit 1947 waarin de staat aan het orthodoxe rabbinaat belangrijke toegevingen doet wat betreft de invloed van de (orthodoxe) religie in de staat en het publieke leven (zie hoofdstuk 1).¹¹⁴ Hierdoor beperkt

¹⁰⁹ Kook, Rebecca: ‘Citizenship and its discontents’, in: *Citizenship and the state in the Middle East; approaches and applications*, Butenschon, Nils et al.(eds.), Syracuse University Press, 2000, p. 275.

¹¹⁰ Het jus sanguinis is het leidende legale principe in Israël, het jus soli – toekenning op basis van geboorteplaats – werd beperkt toegepast om de Arabische bevolking burgerschap te verlenen. Dowty, Allan: ‘Is Israel democratic? Substance and semantics in the “Ethnic democracy” debate’, *Israel Studies*, Vol.4, Nr. 2, 1999, p. 8 en Hofnung, Menachem: *Democracy, law and national security in Israel*, Aldershot, Dartmouth, 1996, p 77

¹¹¹ Shafir, Gershon & Peled, Yoav: ‘Citizenship and stratification in an ethnic democracy’, *Ethnic and racial studies*, vol. 21, nr. 3, 1998, p 412 – 413.

¹¹² Kook, Rebecca: ‘Between uniqueness and exclusion: the politics of identity in Israel in comparative perspective’, in: Barnett, Michael N. (ed.): *Israel in comparative perspective, challenging the conventional wisdom*, SUNY Series in Israeli Studies, 1996, p. 211.

¹¹³ Voor de common-sense visie is het zo dat het joods-zijn een religieuze denotatie moet bevatten. Het wettelijke begrip heeft enkele veranderingen gekend als gevolg van de spanning tussen de strikte, halachische definitie en de zionistische bezorgdheid om zoveel mogelijk joden naar Israël te laten komen. Vandaar gebeurden er verscheidene amendementen die los van deze strikte halachische definitie immigratie mogelijk maken volgens soepelere criteria. In 1958 bijvoorbeeld werd door de Minister van Binnenland voorgesteld dat eenieder die ter goeder trouw verklaarde jood te zijn, zodanig geregistreerd zou worden. Dit werd verworpen maar de wet werd wel in 1970 geamendeerd zodat vanaf dan slechts één joodse grootouder volstond om zelf met familie te mogen immigreren. Shafir, Gershon & Peled, Yoav: *Being Israeli*, p. 145-7.

¹¹⁴ Shafir, Gershon & Peled, Yoav: *Being Israeli*, p 139-41.

Israël zich als joodse staat niet alleen tot de joodse nationaliteit, deze nationaliteit wordt zelf nog verengd tot een noodzakelijk religieuze invulling.

Dit leidt niet alleen tot belangrijke spanningen in joods-Israël (bijvoorbeeld als gevolg van de groep voornamelijk Russische immigranten uit de vroegere Sovjet-Unie en Ethiopiërs die via de Terugkeerwet naar Israël kwamen maar niet-joods zijn volgens het heersende orthodoxe rabbinaat).¹¹⁵ Voor ons heeft deze religieuze invulling vooral belang omdat joodse, *religieuze* symbolen, verhalen en feestdagen doordringen in Israël als *nationale* symbolen, verhalen en feestdagen. De Palestijnen of Arabische Israëli's vinden zich in hun relatie met Israël dan niet alleen uitgesloten van de natie, die door de staat gediend wordt en teruggeworpen op een tweederangsburgerschap. Het is het voor hen bovendien vervreemdend dat de joodse religieuze traditie uitdrukkelijk naar het niveau van nationaliteit gebracht.

2.2.1.2. Nationaliteitswet en de "infiltranten"

Tussen 1950 en 1952 werd er gesleuteld aan een Nationaliteitswet. Zij vat alle mogelijkheden om burger te worden samen en bepaalt de strenge voorwaarden voor het toekennen van automatisch burgerschap aan niet-joden. De uiteindelijke wet verleende burgerschap op basis van woonplaats aan de meerderheid van de niet-joodse inwoners die gebleven waren tijdens de oorlog van 1948 of die legaal waren kunnen terugkeren, de Arabische Israëli's.¹¹⁶

Tot midden jaren vijftig voerde Israël strijd tegen de terugkeer van de Arabische vluchtelingen van de oorlog. Israël probeerde hun terugkeer te verhinderen zodat het aantal Arabieren met een Israëli'sch burgerschap niet zou stijgen, maar ook omdat sommigen guerrilla voerden, plunderden of moordden.¹¹⁷ Er waren er tienduizenden die illegaal terugkeerden, de zogenaamde infiltranten. Sommigen werden uit Israël gedeporteerd (voornamelijk in 1949-1950) en slaagden er nadien nog in om terug te keren. De meeste van deze illegalen kregen uiteindelijk een verblijfstoestemming, zonder burgerschap.¹¹⁸

Het werd steeds gemakkelijker voor de Arabische inwoners om burgerschap te verwerven doordat de nationaliteitswet in de loop der tijd verscheidene malen geamendeerd werd.¹¹⁹

¹¹⁵ Tegen midden jaren negentig zou zestig procent van deze Russische immigranten hiertoe behoren. Shafir, Gershon & Peled, Yoav: 'Citizenship and stratification in an ethnic democracy', p. 413.

¹¹⁶ Hofnung, Menachem: *Democracy, law and national security in Israel*, p. 79-81.

¹¹⁷ Kimmerling, Baruch: *The invention and decline of Israeliness*, p 42

¹¹⁸ Ongeveer 30 000 van hen zijn er in geslaagd zich blijvend in Israël te vestigen. Hofnung, Menachem: *Democracy, law and national security in Israel*, p. 55, 79-81.

¹¹⁹ In 1968 voor zij die na de stichting van de staat geboren waren en nog steeds burgerschaploos waren. Vanaf 1980 werd het burgerschap nog toegankelijker gemaakt. Dan moesten zij die voor de stichting geboren waren niet meer bewijzen dat ze tussen 1948 en 1952 onophoudelijk in Israël verbleven, en werd ieder die in Israël geboren wordt aan ten minste een Israëli'sche ouder automatisch burger. Sharfman, Daphna: *Living without a constitution, civil rights in Israel*, M.E. Sharpe, 1993, p. 87 en Kretzmer, David: *The legal status of Arabs in*

Daarom zijn de wettelijke, procedurale verschillen in de naturalisatie op zich niet langer van groot belang maar wel het feit dat het onderscheid gehanteerd blijft. Hierdoor worden niet-Israëlische joden nog steeds als echte leden van de natie beschouwd in tegenstelling tot Israëlische niet-joden (of Arabische Israëli's).¹²⁰

Dat niet-joden van een andere (lagere) orde zijn komt expliciet tot uitdrukking in de beruchte vermeldingen van verschillende categorieën nationaliteiten op de Israëlische identiteitskaarten, op basis van de Nationaliteitswet. Het is zo dat de paspoorten voor elke burger aangeven of hij jood of Arabier (voor christenen en moslims) is. Voor niet-joden of niet-Arabieren wordt op anachronistische wijze de vorige nationaliteit vermeld, bijvoorbeeld Pools of Duits.¹²¹ Het feit dat deze distincties gemaakt worden, wordt vaak aangegrepen om te wijzen op de discrepantie tussen het universele aspect van burgerschap en het joodse particularistische aspect. De staat hanteert een onderscheid tussen twee groepen van gemeenschap, de civiele en de nationale, en zegt uitdrukkelijk te bestaan voor de tweede. De Wet van Terugkeer en de Nationaliteitswet zijn de enige wetten waarin expliciet de criteria jood en niet-jood gebruikt worden¹²² en verankeren de groep van de Arabische Israëli's in een wettelijke tweederangspositie.

2.2.1.3. Grondwet

Een bespreking van de burgerschapstatus in Israël moet vermelden dat Israël geen grondwet heeft.¹²³ De Constituantenvergadering had volgens de Onafhankelijkheidsverklaring een grondwet moeten opstellen maar zij verzaakte aan deze taak en riep zichzelf uit als eerste Knesset, het eerste Israëlische parlement. Daar werd vervolgens het debat besloten met het voostel van Yizhar Harari (1950) om in een Knesset-commissie een reeks van Basiswetten op te stellen die later dan tot een grondwet zou moeten leiden. Deze resolutie bepaalt echter niet wat de status daarvan is ten opzichte van andere wetten waardoor het toekomstig legaal statuut van civiele rechten onduidelijk blijft.¹²⁴

In het debat over het al dan niet opstellen van een grondwet zag de eerste Israëlische premier Ben Gurion andere prioriteiten en zei geheel in de geest van de pre-staat periode: "Wat nodig is in vrije, democratische landen, ... is een Verdrag van Verplichtingen, wat voor

Israel, p. 90.

¹²⁰ Kook, Rebecca: 'Between uniqueness and exclusion', p. 211.

¹²¹ Ibid. p. 212.

¹²² Kretzmer, David: *The legal status of Arabs in Israel*, p. 89.

¹²³ Burgerrechten worden erkend in de Onafhankelijkheidsverklaring en in de rechtspraak maar niet in een grondwet. Hofnung, Menachem: *Democracy, law and national security in Israel*, p 43.

¹²⁴ Sharfman, Daphna: *Living without a constitution*, p 38 – 39.

ons betekent verplichtingen tegenover het thuisland, de natie, immigratie...”¹²⁵ Met andere woorden, een etno-republikeinse politieke staatsordening wordt verkozen boven een liberale.¹²⁶

2.2.2. Militair Bestuur (1948-1966)

Behalve bovenstaande legale aspecten is de periode van het Militair Bestuur van groot belang voor de betekenis van burgerschap van de Arabische minderheid en voor hun verdere sociale en politieke evolutie. De eerste achttien jaar van de staat werd de Arabische minderheid onder dit Militair Bestuur geplaatst en daardoor dramatisch beperkt in de uitoefening van hun burgerrechten. Hun burgerschap werd in deze periode herleid tot deelname aan de verkiezingen. Door een beperkte bewegingsvrijheid, konden zij geen nationale Arabische organisaties oprichten en konden “interne vluchtelingen” niet terugkeren. Het Bestuur maakte deel uit van een controle-systeem dat de Arabische minderheid verzwakte en hen als gemeenschap monddood hield. De basisattitude van de staat tegenover de minderheid in deze periode, waarin veiligheidsoverwegingen de overhand hebben, is tot vandaag waarneembaar.

2.2.2.1. Vijfde colonne

Het Militair Bestuur werd tijdens de oorlog op 21 oktober 1948 over het overgrote deel van de Arabische bevolking geïnstalleerd op basis van de Defensie Regulaties (1945) van het Brits Mandaat. Het ontstaan en de evolutie in de toepassing ervan is volgens Lustick – de belangrijkste autoriteit over deze periode – een goed voorbeeld van de ad hoc beleidsvorming tegenover de Arabische bevolking. Het gevoerde beleid tegenover de Arabieren hing sterk af van de persoonlijke voorkeuren en inzichten van de militaire gouverneurs in de verschillende districten.¹²⁷ Over het algemeen werden de Arabieren-Palestijnen die zich binnen het door de staat gecontroleerde gebied bevonden na het einde van de oorlog in januari 1949 eerder als

¹²⁵ Ibid. p. 44.

¹²⁶ De meerderheid van de parlementariërs waren van mening dat een grondwet op dat moment niet aan de orde was. De opvatting leefde dat de basisprincipes van vrijheid algemeen aanvaard waren en dat bijgevolg een bijkomende wettelijke bescherming van burger- en mensenrechten niet nodig waren. Daarnaast zou het aanvaarden van een seculiere grondwet kunnen geleid hebben tot een “Kulturkampf” tussen de seculieren en religieuzen wat de prille staat in gevaar zou brengen. Zolang er echter geen onvoorwaardelijke grondwettelijke bescherming bestaat, kan de Knesset altijd inbreuk maken op deze basisprincipes Kretzmer, David: *The legal status of Arabs in Israel*, p. 39, 41, 89.

¹²⁷ Lustick, Ian: *Arabs in the Jewish state, Israel's control of a national minority*, University of Texas press, 1980. p 52.

een soort neveneffect gezien in het kader van grotere zorgen van die tijd zoals veiligheid, [joodse] immigratie en politiek overleven.¹²⁸ Deze houding is nog steeds niet verdwenen.

In deze context van bezorgdheid voor de staatsveiligheid en angst voor een mogelijke tweede Arabische inval werd de Arabische minderheid als een potentiële vijfde kolonne beschouwd.¹²⁹ In deze optiek vormen de Arabieren in Israël een verlengstuk van de Arabische wereld in zijn geheel en zijn zij een vijandige indringer in Israëliësch gebied.¹³⁰ Bovendien bevonden (en bevinden zich nog steeds) vele Arabische dorpen zich in het grensgebied met Jordanië, de zogenaamde Kleine Driehoek, en in het druk Arabisch bevolkte Galilee, wat hen zeer verdacht maakte als sluis voor “infiltranten”,¹³¹ de vluchtelingen uit de oorlog die naar hun woonplaats wilden terugkeren.

2.2.2.2. Controle-systeem

Lustick vindt in de praktijk van het Militair Bestuur de grondslagen terug van een controle-systeem van de staat over de Arabische minderheid, waarvan de gevolgen bleven doorwerken tot lang na de opheffing van het Bestuur in 1966. De basisidee is ‘verdeel en heers’: door de Arabieren te isoleren van de joodse bevolking, door hen verder onderling te verdelen, hen afhankelijk te maken van joodse instellingen en invloedrijke personen te coöpteren in het joods-Israëliësch establishment, oefende de staat controle over hen uit.¹³²

Er waren in 1948 reeds zeer gunstige structurele en institutionele voorwaarden hiervoor aanwezig. De Arabische, Palestijnse bevolking was al sterk verdeeld door regionale verschillen tussen noordelijke en zuidelijke inwoners, heuvel- en valleibewoners, nomaden en boeren en Druzen, bedoeïnen, christenen en moslims.¹³³ Dit is bijkomend bij de totale zwakte en verdeeldheid waarin de Arabisch-Israëliësch bevolking achterbleef na de oorlog van 1947-1949. Door de oorlog verdween immers niet alleen hun politieke en culturele elite maar ook de vele structuren waarin zij werkzaam waren.

Het Militair Bestuur behoorde tot het “programmatische niveau”, dat is beleid bewust uitgestippeld door de staat om controle te houden over de Arabische gemeenschap door hen

¹²⁸ Dit gegeven krijgt nog meer betekenis als men weet hoezeer het zionistisch leiderschap in de jaren twintig tot het midden van de jaren dertig zich officieel beriep op gelijkheid in de toekomstige verhoudingen tussen joden en Arabieren. Dit gebeurde slechts uit tactische overwegingen om zo breed mogelijke steun van zowel joden als de grootmachten te verkrijgen. Over hoe men sociale, politieke en economische relaties met de Arabieren zou regelen in een toekomstige onafhankelijke staat, zijn nooit systematische analyses gemaakt. Ibid. p 32- 33, 36.

¹²⁹ Ibid. p. 53 en Kimmerling, Baruch: *The invention and decline of Israeliness, state, society and the military*, University of California Press, 2001, p. 96.

¹³⁰ Lustick, Ian: *Arabs in the Jewish state*, p. 54.

¹³¹ Ibid. p. 55.

¹³² Ibid. p. 123.

¹³³ Haydar, Aziz: ‘The different levels of Palestinian ethnicity’ in: Esmarn, Milton J & Rabinovitch, Itamar: *Ethnicity, pluralism, and the state in the Middle East*, New York, Cornell University Press, 1988, p. 96.

verder te segmenteren, *verder* afhankelijk te maken en door belangrijke leden te coöpteren.¹³⁴ Segmentatie en fragmentatie gebeurde als volgt. Het Bestuur besloeg de drie grote Arabische regio's: een noordelijke voor Galilea en Haifa, een centrale voor de Kleine Driehoek en een zuidelijke voor de bedoeïnen van de Negev (al-Naqab).¹³⁵ Deze waren vervolgens onderverdeeld in kleinere districten. Om zich te verplaatsen naar een ander district, wat in Galilee praktisch overeenkwam met een ander dorp, was er een speciaal reispasje nodig van de militaire autoriteiten.¹³⁶ De gouverneurs beïnvloedden op die manier elk aspect van het dagelijks leven en maakten hen sterk afhankelijk. De pasjes werden een instrument om te straffen en te belonen, afhankelijk van de "vriendelijkheid" van de aanvrager.¹³⁷ Het is duidelijk dat onderling contact tussen de dorpen en zeker tussen de drie verschillende regio's en de Arabieren uit de gemengde steden (Haifa, Jaffa, Acre/Akka, Ramleh, Lydda/Lod en Jeruzalem) behoorlijk moeilijk werd.¹³⁸

Het hoofddoel van deze beperkingen, officieel om veiligheidsredenen, was om het ontstaan van nationale Arabische politieke organisaties te beletten en om de terugkeer van de zogenaamde "interne vluchtelingen" te verhinderen.¹³⁹ De interne vluchtelingen zijn een aparte wettelijke categorie van vluchtelingen die terugkeerden maar niet toegelaten worden zich op hun oude woonplaats te vestigen. Hun woonplaats, grond en goederen werden aangeslagen door de staat omdat zijzelf als "afwezig" beschouwd werden. Zij worden daarom ook "aanwezige afwezigen"* genoemd; zij komen dadelijk verder aan bod.¹⁴⁰

Men liet dus geen autonome Arabische organisatie¹⁴¹ toe maar *coöpteerde* de traditionele Arabische machthebbers door middel van aan Mapai – de centrale politieke partij van het Labor zionisme – geaffilieerde Arabische lijsten voor de Knesset en de lokale verkiezingen.¹⁴² De kandidaten die op deze lijsten toegelaten werden, of "gekocht" werden om er op te staan, waren zo gekozen om de bestaande interne verdeeldheden in dorpen tussen *ÎamÛla's** (clans of patrilineaire gemeenschappen van verwanten) terug in het leven te roepen, te bestendigen

¹³⁴ Lustick, Ian: *Arabs in the Jewish state*, p. 77.

¹³⁵ *Ibid.* p 123.

¹³⁶ *Ibid.* p 124.

¹³⁷ Sharfman, Daphna: *Living without a constitution*, p 50-1.

¹³⁸ Lustick, Ian: *Arabs in the Jewish state*, p 124.

¹³⁹ *Ibid.* p. 123, 125-6.

¹⁴⁰ Kretzmer, David: *The legal status of Arabs in Israel*, p 57.

¹⁴¹ Een van de meest succesvolle pogingen die werden ondernomen tot het vormen van een dergelijke politieke organisatie, die meteen ook zeer nationalistisch was, is de al-*ḤArĀ* beweging in 1959 (zie hoofdstuk 3). Lustick, Ian: *Arabs in the Jewish state*, p. 128.

¹⁴² *Ibid.* p 136.

of te versterken.¹⁴³ Tegelijk probeerden deze lijsten om nationale, Arabische of Palestijnse, loyaliteitgevoelens te voorkomen en het lokale te benadrukken.¹⁴⁴ (zie ook hoofdstuk 3)

Het Militair Bestuur werd hervormd in de vroege jaren zestig en formeel afgeschaft in 1966.¹⁴⁵ Maar hiermee is het controle-beleid niet opgehouden te bestaan. De instanties die daarna dezelfde mechanismen proberen in stand te houden, zijn de Arabische Departementen van de belangrijkste Ministeries en van de verschillende joods-nationale instellingen.¹⁴⁶

2.2.3. Joods-nationale instellingen, de link met de joodse diaspora

Voor Israël, als joodse staat, verdienen joodse niet-burgers het meer om lid te worden van de Israëliëse (politieke) gemeenschap, als Israëliëse niet-joden. Om die reden kwalificeren zij voor bepaalde rechten en voorrechten waarvoor Arabische Israëli's niet in aanmerking komen.¹⁴⁷ Nergens komt het tweederangsburgerschap van de Arabische burgers en de bevoorrechte positie van de joodse natie zo goed tot uitdrukking als in de status van de joods-nationale instellingen. Zij zijn echter niet alleen belangrijk omwille van hun principieel uitsluiten van niet-joden in hun dienstverlening; hun activiteiten zijn per definitie gekeerd tegen niet-joden, in de eerste plaats in de vorm van landonteigeningen.

Het Joods Nationaal Fonds (JNF) ontstond in 1901 als een orgaan van de Zionistische Organisatie, de latere Wereld Zionistische Organisatie (WZO), met het doel om grond op te kopen in Palestina en Syrië voor de vestiging van joden. In 1953 werd het geregistreerd als een Israëliësch bedrijf met nog steeds hetzelfde doel: het verwerven van land, nu in alle door Israël gecontroleerde gebieden, met het doel van vestiging van joden.¹⁴⁸ Ongeveer de helft van de in beslaggenomen Arabische grond door de *Bewaker* en de *Ontwikkelingsautoriteit*, werd verkocht aan het JNF in 1949 en 1950. (zie lager) Met andere woorden, zowat de helft werd bevroren als uitsluitend joods eigendom.¹⁴⁹

In 1960 werd zowel het beheer van staatsgronden als dat van JNF-gronden samengesmolten op basis van de *Basiswet: Israëliëse grond* onder de *Administratie van Israëliëse grond* (AIG). Deze Basiswet bepaalt dat het eigendomsrecht van deze gronden op

¹⁴³ Ibid. p 136-8.

¹⁴⁴ Ibid. p 136.

¹⁴⁵ Ibid. p. 124.

¹⁴⁶ Ibid. p 140.

¹⁴⁷ Kook, Rebecca: 'Between uniqueness and exclusion: the politics of identity in Israel in comparative perspective', in: Barnett, Michael N. (ed.): *Israel in comparative perspective, challenging the conventional wisdom*, SUNY Series in Israeli Studies, 1996, p. 202.

¹⁴⁸ Kretzmer, David: *The legal status of Arabs in Israel*, p. 61-2.

¹⁴⁹ Ibid. p. 62.

geen enkele manier overgedragen wordt. De Administratie kan enkel verhuren¹⁵⁰ en verbindt er zich toe JNF-gronden enkel aan joden te verhuren.¹⁵¹ Hoewel het onderscheid tussen “nationale” JNF-grond en “publieke” staatsgrond dus zeer essentieel is, wordt dat door het joods-Israëliisch publiek niet gemaakt. De publieke grond wordt vereenzelvigd met de nationale.¹⁵² Het JNF behoudt tot slot in deze administratie enkele functies die in essentie overheidstaken zijn zoals ontwikkeling van rurale grond en bebossing.¹⁵³

Net als het JNF is het Joods Agentschap, Sochnut, een joods-nationale instelling die sinds 1948 in de eerste plaats verantwoordelijk was voor de joodse immigranten en hun “absorptie” in de Israëliische maatschappij. Het aantal migranten dat door deze organisatie werd opgevangen en gehuisvest is meer dan tweemaal groter dan de totale joodse bevolking op het einde van het Mandaat.¹⁵⁴ Haar budget was soms groter dan het ontwikkelingsbudget van de regering. Haar taken zijn zowel het binnenbrengen van immigranten, hen absorberen in de samenleving en afgelegen gebieden “judaïseren” door hen erover te verspreiden (zie lager). In nauwe samenwerking met de regering beslist men de plek waar een nieuwe nederzetting gebouwd zal worden. Als dat land nog niet beschikbaar is, zorgt het JNF of de staat daarvoor en maakt het JNF vervolgens het gebied klaar door er bijvoorbeeld wegen naartoe te leggen.¹⁵⁵ Het Agentschap controleert een goed deel van de Israëliische economie door gedeeltelijk of volledig ongeveer zestig maatschappijen te bezitten.¹⁵⁶

Kortom, ook vele taken van het Joods Agentschap zijn eigenlijk overheidstaken, maar door haar status van niet-gouvernementele organisatie te behouden, kan zij zich blijven toeleggen op dienstverlening uitsluitend gericht op joden.¹⁵⁷ De gevolgen van dit alles zijn duidelijk. Het bestaan van deze instellingen stelt Israël in staat verder te werken aan een uitsluitend joods-nationalistisch project zonder zich te bekommeren over haar twintig procent niet-joodse burgers.¹⁵⁸ Sinds de onafhankelijkheid zijn er geen nieuwe Arabische vestigingen gebouwd en in Arabische dorpen zijn basisvoorzieningen sterk onderontwikkeld in vergelijking met de joodse. Er zijn daarnaast meer dan veertig Arabische dorpen die “niet erkend” zijn; zij

¹⁵⁰ Ibid. p. 60-1.

¹⁵¹ Ibid. p. 63.

¹⁵² Lustick, Ian: *Arabs in the jewish state*, p. 107-8. In 1997 sprak het Hooggerechtshof het revolutionair vonnis uit dat de staat niet tussen haar joodse en Arabische burgers mag discrimineren in de toewijzing van staatsgrond. Kedar, Alexandre (Sandy): ‘The legal transformation of ethnic geography’, p. 999-1000.

¹⁵³ Ibid. p 63, 65.

¹⁵⁴ Lustick, Ian: *Arabs in the jewish state*, p. 100.

¹⁵⁵ Ibid. p. 102.

¹⁵⁶ Ibid. p. 103-4.

¹⁵⁷ Hetzelfde geldt voor de gehele Wereld Zionistische Organisatie waarmee deze instellingen geaffilieerd zijn. Kretzmer, David: *The legal status of Arabs in Israel*, p. 93 en Lustick, Ian: *Arabs in the jewish state*, p. 106.

¹⁵⁸ Lustick, Ian: *Arabs in the jewish state*, p. 108.

“bestaan niet” voor Israël en zijn niet aangesloten op het elektriciteitsnet, watervoorziening of telefoonnet.¹⁵⁹

Behalve de institutionele link met de joodse diaspora bestaat er tot slot een psychologische link die even belangrijke gevolgen heeft. De nationale band tussen Israëlijsche joden en de diaspora joden is aanvaard als een “historisch en ideologisch dictum”.¹⁶⁰ Hiermee samenhangend is de opvatting dat de vijandigheid van de Arabieren een onderdeel is van de algemene, historische vijandigheid tegenover joden. Israël vormt in deze optiek een noodzakelijk baken van veiligheid en kan bijgevolg Arabieren niet beschouwen als gelijke, goedwillige, partners in een zelfde nationaal project.¹⁶¹ Het aanhouden van de band tussen Israël en de joods-nationale instellingen ondersteunt dus deze psychologische instelling dat Arabische vijandigheid onvermijdelijk is.

2.3.Socio-economische positie en etnische geografie

2.3.1.Etnische geografie

2.3.1.1.Landonteigening

De nationaliserings- en judaïseringsdoeleinden* van de joodse nationale beweging voor de stichting van de staat beoogden niet enkel soevereiniteit over het gebied, maar het werkelijk bezit en het behoud in joodse handen. Het is net aangetoond dat met de stichting van de staat, Israël deze doelstellingen verder realiseert met behulp van de joods-nationale instellingen (JNF, JA).¹⁶² Maar de staat werkte hier zelf ook actief in mee aan de hand van een complex geheel van wetgeving. Er werd een massale onteigening van Arabisch landgoed en bezit doorgevoerd én bevroren ‘in joodse handen’:¹⁶³ in 2001 was ongeveer 93% van het Israëlijsch grondgebied in bezit van de staat of de joodse natie (i.e. het JNF), na de onafhankelijkheid was dit slechts 13%.¹⁶⁴

¹⁵⁹ Kretzmer, David: *The legal status of Arabs in Israel*, p. 95.

¹⁶⁰ Kook, Rebecca: ‘Between uniqueness and exclusion’, p. 202

¹⁶¹ *Ibid.* p. 203.

¹⁶² Naast het zionistisch streven naar exclusief joods landbezit, zette ook de politieke situatie ‘aan’ tot het voortzetten van dit proces. De meerderheid van Arabieren bevond zich immers ‘ineens’ buiten de grenzen en met de wapenstilstandsakkoorden van 1949 was er noch vrede, noch een oplossing van het conflict in het verschiep. Het verder verwerven van land en middelen bleef als een cruciaal punt beschouwd worden om de joodse (onderhandelings)positie in dit conflict te versterken. Kretzmer, David: *The legal status of Arabs in Israel*, p. 50.

¹⁶³ *Ibid.* p. 50.

¹⁶⁴ Kedar, Alexandre (Sandy): ‘The legal transformation of ethnic geography: Israeli law and the Palestinian landholder 1948-1967’, *Journal of international law & politics*, New York University, Vol. 33, 2001, p. 946-7. Israël controleerde op het einde van de oorlog van 1947-1949 ongeveer 75% van het Mandaatgebied militair en bezat officieel ongeveer 10%. Dumper, Michael: *Islam and Israel*, p 29. Met de erfenis erbij van het bezit van het Mandaat is dat ongeveer 13%. Kedar, Alexandre (Sandy), ‘The legal transformation of ethnic geography’, p. 946.

Tegen het einde van de oorlog in februari 1949 hadden ongeveer 700 000 Arabieren Israël ontvlucht en daarbij hun grond en bezittingen achtergelaten.¹⁶⁵ Eind 1949 bevonden er zich 160 000 Arabieren binnen de grenzen van Israël, voor de oorlog 860 000.¹⁶⁶ Door de *Afwezigen Eigendom Wet* (AEW) van 1950 kwamen de achtergelaten goederen en land onder de administratie van een *Beheerder van Afwezigenbezit* te staan. De Beheerder hevelt ze vervolgens over naar een *Ontwikkelingsautoriteit* die ze enkel mag verkopen aan de staat, het Joods Nationaal Fonds of een lokale autoriteit,¹⁶⁷ met het JNF als de bevoorrechte koper.¹⁶⁸

2.3.1.2. “Aanwezige afwezigen” of “interne vluchtelingen”

De definitie van ‘afwezige’ in de *Afwezigen Eigendom Wet* is van dien aard dat ze niet alleen vluchtelingen of verdrevenen omvat, maar eender wie die na 29 november 1947¹⁶⁹ zijn woonplaats verliet en zich bijvoorbeeld wel nog binnen het Mandaatgebied of Israël (met de grenzen van 1949) bevond. Zij die zich elders binnen Israël bevonden werden “aanwezige afwezigen” genoemd. Hun bezit wordt beschouwd als dat van een werkelijk “afwezige”.¹⁷⁰ Deze groep is ook bekend als “interne vluchtelingen”, personen die terugkeerden maar zich niet op hun oude woonplaats mogen vestigen. In 1949 behoorde ongeveer de helft van de Palestijnse burgers, 75 000, bij deze groep.¹⁷¹

Vele van deze interne vluchtelingen en ruime segmenten van de zuidelijke bedoeïenbevolking werden wel gehuisvest in de lege en achtergelaten dorpen door andere vluchtelingen die ofwel buiten Israël bleven of zelf ‘intern vluchteling’ waren geworden.¹⁷² De teruggekeerden mochten met andere woorden niet naar hun eigen woonplaats of dorp terugkeren maar wel naar dat van andere vluchtelingen of verdrevenen. Anderen kwamen als groep in nieuwe dorpen terecht want het bevolkingsaantal en de ruimtelijke structuur daar

¹⁶⁵ Shlaim, Avi : *The iron wall*, p 54.

¹⁶⁶ Lustick, Ian: *Arabs in the jewish state*, p 48 -9. Cijfers variëren slechts zeer licht, bijna iedereen volgt de 160 000 zoals Lustick en Shlaim vermelden. Benny Morris vermeldt in zijn beroemde studie *Birth of the Palestinian refugee problem* (Cambridge, 1988) dat er na de oorlog minder dan 150 000 Arabieren binnen de ‘Groene Lijn’ overbleven. Citaat in: Kimmerling, Baruch: *The invention and decline of Israeliness*, p 94.

¹⁶⁷ Dumper, Michael: *Islam and Israel, Muslim religious endowments and the Jewish state*, Washington D.C, Institute for Palestine Studies, 1997, p. 33. Er is wel een beperking voor landelijke grond, deze mag enkel aan de staat of het JNF verkocht worden. Kretzmer, David: *The legal status of Arabs in Israel*, p 62.

¹⁶⁸ Lustick, Ian: *Arabs in the jewish state*, p 99.

¹⁶⁹ Dit is de datum waarop het partitieplan door de Algemene Vergadering van de VN werd aangenomen en permanent geweld tussen joden en Arabieren begon. Lustick, Ian: *Arabs in the jewish state*, p 40.

¹⁷⁰ Kretzmer, David: *The legal status of Arabs in Israel*, p 57.

¹⁷¹ Lustick, Ian: *Arabs in the jewish state*, p 51 en Kretzmer, David: *The legal status of Arabs in Israel*, p 57.

¹⁷² Falah, Ghazi: ‘Israeli ‘Judaization’ policy in Galilee and its impact on local Arab urbanization’, *Political geography quarterly*, Vol. 8, Nr. 3, 1989, p. 238.

drastisch veranderde. Vaak ontwikkelden zich zo specifieke vluchtelingenbuurten of wijken binnen of rond hun tweede woonplaats of gastdorp.¹⁷³

Tot slot moet nog vermeld worden dat de inbeslagname van grond en goederen van zogenaamde afwezigen niet alleen privé bezit betrof maar ook waqf gronden¹⁷⁴ en gebouwen vielen onder de AEW. De meeste waqf beheerders waren immers, net als de meesten uit de politieke en culturele elite, gevlucht of verdreven.¹⁷⁵ Israël maakte hierbij het onislamitische onderscheid tussen religieuze (moskeeën, begraafplaatsen, ...) en seculiere waqf. De eerste soort werd vanaf 1951 onder het Ministerie van Religieuze Zaken geplaatst, de tweede soort viel onder het beheer van de Beheerder.¹⁷⁶ Op deze manier kwam een groot deel van de waqf schenkingen – die normaal de moslimgemeenschap ten goede moesten komen en doctrinair gezien enkel God toebehoren – uitsluitend ten dienste te staan van de joodse gemeenschap.¹⁷⁷ Dit is een zeer gevoelig punt voor de moslim Arabische Israëli's. De Islamitische Beweging, deels ook politieke partij, mobiliseert hierrond en eist een volledige teruggave en beheer van waqf aan de moslims.¹⁷⁸ (zie hoofdstuk 3)

2.3.2. Sociaal-economische karakteristieken

2.3.2.1. “Intern kolonialisme”

De gevolgen van de landonteigeningen op de sociaal-economische en ruimtelijke structuur van de Arabische minderheid zijn ontzettend groot. Het is de meest ingrijpende factor op de etnische geografie en sociaal-economische positie van de Palestijnse burgers. De situatie die ontstond als gevolg van de land- en goederenonteigeningen, in combinatie met de politieke en economische joodse dominante positie sinds de yishuv periode, werd door Elia Zureik “intern kolonialisme” genoemd.

Als gevolg van massale landonteigeningen ontstond er op korte tijd een dramatische val in de personen die werkzaam waren in de landbouwsector,¹⁷⁹ wat leidde tot een massale “proletarisatie” van de boeren.¹⁸⁰ De onteigende boeren kwamen vervolgens terecht in de

¹⁷³ Ibid. p. 239.

¹⁷⁴ Waqf (meervoud: awqá'f) zijn religieuze schenkingen aan individuen of instituties die de moslimgemeenschap moeten ten goede komen. Dumper, Michael: *Islam and Israel*, p. 1.

¹⁷⁵ Dumper, Michael: *Islam and Israel*, p. 26.

¹⁷⁶ Ibid. p. 34-5.

¹⁷⁷ Ibid. p. 30-1, 33.

¹⁷⁸ Ghanem, Asad: *The Palestinian-Arab minority in Israel*, p. 127.

¹⁷⁹ Falah, Ghazi: 'Israeli 'Judaization' policy in Galilee and its impact on local Arab urbanization', p. 249.

¹⁸⁰ Zureik, E.T.: *The Palestinians in Israel, a study in internal colonialism*, Routledge & Keagan Paul, Queen's University Maryland, 1979, p. 116.

joodse landbouw – vaak op wat eens hun grond was –¹⁸¹ in de constructiesector en de ongeschoolde dienstensector.¹⁸² Hoewel de Arabische consumptie geleidelijk stijgt, is er geen overeenkomstige expansie van economische activiteiten of diensten in de Arabische regio's.¹⁸³ De basistrekken van dit intern kolonialisme zijn daarom een gedwongen, *onnatuurlijke proletarisatie*¹⁸⁴ en een *onnatuurlijke klassenstructuur*. De beroepenstructuur van de Arabieren wordt het best als een onthoofde piramide voorgesteld.¹⁸⁵

2.3.2.2. Gespleten arbeidsmarkt

Een intern kolonialistisch systeem veronderstelt een gespleten arbeidsmarkt. Als twee etnische groepen duidelijk te onderscheiden plaatsen innemen in eenzelfde arbeidsmarkt, waarbij er een duidelijk verschil is in de prijs van de arbeid van de twee groepen, wordt dit een gespleten arbeidsmarkt genoemd.¹⁸⁶ De joodse etnische groep onderwerpt de Arabische aan zijn regels van het spel.¹⁸⁷ De Arabische groep biedt zijn arbeid goedkoper aan dan de joodse uit noodzaak, omdat zij niet in staat zijn lagere lonen te weigeren en er geen alternatieven zijn.¹⁸⁸

Economische discriminatie tegen de Arabieren bestaat overal waar Arabieren en joden samen werken. De joodse werknemers profiteren bijna altijd van deze discriminatie, maar zij die aan de top staan meer dan de lagere klassen.¹⁸⁹ Discriminatie is zodanig geïnstitutionaliseerd dat, ook wanneer zij illegaal is, afwijkende praktijken doorgaans sociaal gesanctioneerd worden door de dominante joodse groep. Bijgevolg bestaat er een segregatie tussen Arabische en joodse werknemers in verschillende beroepencategorieën, waarbij de Arabieren de jobs met een lagere status bezetten.¹⁹⁰ Zij zijn meer afhankelijk van de marktmechanismen en gedwongen om de minst gewenste plaatsen in de tweederangs arbeidsmarkt te bezetten.¹⁹¹ De mechanismen die deze gespleten arbeidsmarkt en intern

¹⁸¹ Ibid. p. 116, p.126.

¹⁸² Ibid. p. 124.

¹⁸³ Ibid. p. 133.

¹⁸⁴ Ibid. p. 122, p. 196.

¹⁸⁵ Ibid. p. 124-5.

¹⁸⁶ Lewin-Epstein, Noah & Semyonov, Moshe: *The Arab minority in Israel's economy, patterns of ethnic inequality*, Westview Press, 1993, p. 9.

¹⁸⁷ Ibid. p. 150.

¹⁸⁸ Ibid. p. 9, p. 131.

¹⁸⁹ Ibid. p. 131-2.

¹⁹⁰ Ibid. p. 150.

¹⁹¹ Rosenhek, Zeev: 'The exclusionary logic of the welfare state, Palestinian citizens in the Israeli welfare state', *International Sociology*, June 1999, Vol. 14, Nr. 2, p. 211.

kolonialistisch systeem onderhouden en reguleren zijn ‘afhankelijkheid’ van en ‘controle’ door de joodse groep over de Arabische minderheid.¹⁹²

Een groeiende Arabische “integratie” in de Israëliische economie heeft geleid tot een verhoogde afhankelijkheid en een grotere ongelijkheid.¹⁹³ De gespleten arbeidsmarkt bestendigt zichzelf door de groeiende Arabische ongelijkheid en afhankelijkheid dat het zelf voortbrengt, maar wordt mede in stand gehouden door de zeer hoge segregatie tussen joden en Arabieren en de sterk residentiële concentratie van Arabieren. De geografische stabiliteit van de Arabische regio’s is zeer opmerkelijk; van interne migratie is er nauwelijks sprake. In de plaats daarvan pendelt de meerderheid tussen een Arabische woonplaats en een joodse arbeidsplaats, wat hun afhankelijkheid van de joodse werkgever vergroot. Tegelijk bieden de plekken waar de Palestijnse burgers geconcentreerd zijn zeer beperkte economische mogelijkheden.¹⁹⁴ De ontwikkeling van de Arabische regio’s blijft achter terwijl hun levensstandaard en koopkracht stijgt en hun opleiding beter wordt.¹⁹⁵

2.4. Judaïsering

De ontwikkeling van al deze socio-economische en etnisch geografische karakteristieken loopt gepaard met en wordt versterkt door het judaïseringsbeleid in ruimtelijke ordening van de staat. De motivatie voor de judaïseringspolitiek is het veiligstellen van een joodse demografische meerderheid over het gehele land. De geconcentreerdheid van Arabische gebieden en de aanhoudende demografische groei van de Palestijnse burgers – in tegenstelling tot de daling in de joodse geboortecijfers – worden ervaren als een ‘gevaar’.¹⁹⁶ Van de drie grote Arabische regio’s is vooral Galilea het terrein voor judaïseringen. Door ruimtelijke planning tracht de staat een voor joden positieve demografische balans te verkrijgen in de druk bevolkte Arabische gebieden.¹⁹⁷ De staat wil verhinderen dat er in Galilea een Arabisch “kerngebied” ontstaat dat zich zou willen afscheuren en de basis vormen voor een onafhankelijke staat.¹⁹⁸

De strategie die hierin gevolgd wordt, bestaat in een eerste fase uit de omsingeling van Arabische vestigingen en land door joodse vestigingen. Zo werd bijvoorbeeld Nazareth Illit gebouwd in 1957 op Arabische onteigende grond vlak naast de grootste Arabische stad,

¹⁹² Lewin-Epstein, Noah & Semyonov, Moshe: *The Arab minority in Israel's economy*, p. 11.

¹⁹³ Goldscheider, Calvin: ‘Arab Israelis: demography, dependency, and distinctiveness’, p. 62.

¹⁹⁴ Ibid. p. 68-9 en Zureik, E.T.: *The Palestinians in Israel*, p. 131.

¹⁹⁵ Goldscheider, Calvin: ‘Arab Israelis: demography, dependency, and distinctiveness’ p. 70-1.

¹⁹⁶ Ibid. p. 75.

¹⁹⁷ Falah, Ghazi: ‘Israeli ‘Judaization’ policy in Galilee and its impact on local Arab urbanization’, p. 229.

¹⁹⁸ Ibid. p. 231-2.

Nazareth.¹⁹⁹ In een tweede fase werd doorgedrongen in de kern van de hoogste Arabische bevolkingsconcentratie door het inplanten van nieuwe joodse gemeenten of steden. Aangezien beide strategieën niet effectief waren in het veranderen van de demografische balans, verlegt men in een derde fase de administratieve grenzen en komt de staat rechtstreeks tussen in het economische leven en de ruimtelijke ordening van de Arabische gemeenten.²⁰⁰ Nieuwe regionale raden worden in het leven geroepen die het land en de hulpbronnen van Arabische gebieden beginnen te beheren, terwijl deze formeel eigendom blijven van Arabieren.²⁰¹ Een laatste element in het ingrijpen in de ontwikkeling van Arabische vestigingen is het opzetten van legale constructies om huisafbraken en het vernietigen van gehele gehuchten te legitimeren. De belangrijkste getroffen regio's op dit vlak zijn de niet-erkende Arabische dorpen en gemeenten, voor de autoriteiten bestaan deze dorpen noch haar inwoners.²⁰²

Dit beleid hangt samen met de beschreven sociaal-economische positie en etnische geografie. Het versterkt de afname van het procent boeren onder de Arabische Israëli's en verhoogt het aantal loonverdieners; het versterkt zo de praktijk van het pendelen naar de joodse sector waar de economie zich ontwikkelt. De concentratie in Arabische gemeenten verhoogt alleen maar terwijl migratie naar een grotere voortvarende Arabische stad niet mogelijk is en migratie naar een joodse stad sociaal en economisch gezien zeer moeilijk is.

De Arabische gemeenten ondergaan daardoor een 'latente verstedelijking', dat is een fysieke uitbreiding van de bestaande dorpen en niet een verstedelijking als gevolg van migratie naar grotere centra, wat de normale gang van zaken is.²⁰³ Een gevoel van verstikking, van vast te zitten en geen uitweg te hebben – in het bijzonder bij de jonge generaties die hun opleiding ook niet in een gepaste job kunnen omzetten – of een zich terugtrekken in onverschilligheid, zijn in deze situatie veel voorkomende reacties.²⁰⁴

2.5. Besluit

Het Palestijns burgerschap wordt op een overweldigende manier overschaduwed door het primaat van het joodse etno-nationalisme. De waarde van hun burgerschap vervaagt vergeleken met het belang dat aan het joodse volk gehecht wordt en de rechten die het

¹⁹⁹ Ibid. p. 233, 237.

²⁰⁰ Ibid. p. 234, 244

²⁰¹ Ibid. p. 244-5.

²⁰² Ibid. p. 243, 245, 247.

²⁰³ Ibid. p. 230, 238.

²⁰⁴ Rabinowitz, Dan: 'The Palestinian citizens of Israel', p. 66-7 en Goldscheider, Calvin: 'Arab Israelis: demography, dependency, and distinctiveness', p. 76.

toegekend wordt. Dit betekent dat de Arabische minderheid niet alleen uitgesloten wordt, het beleid werkt ook tegen hen.

Hun positie in de Israëlische economie consolideert hun ongelijkheid. Zij vormen één groep of laag vormen in de gestratificeerde Israëlische economie. De politiek van landonteigeningen en judaïsering plaatst eveneens de gehele minderheid tegenover een gezamenlijk probleem. Samen met de ontwikkeling van geheel eigen etnische geografie ontstaat er op die manier een collectieve identiteit een grond voor gezamenlijk politiek protest. Hoe dit protest zich ontwikkelt en tegelijk de collectieve identiteit nog sterkere symbolen geeft, wordt in het volgende hoofdstuk behandeld.

Hoofdstuk 3. Politieke strijd voor een liberaal burgerschap

“Mijn vader begrijpt niet hoe mijn broers en ik zo hebben kunnen worden. Zelfs een vlag kunnen we niet tekenen. Hij zegt dat kleinere kinderen dan wij al door de straten lopen te zingen: ‘PLO - Israel no!’ en dan snauwt hij ons toe dat we niet eens weten wat PLO is.”²⁰⁵

3.1. Inleiding

In dit hoofdstuk staat het proces van politisering en radicalisering van de Palestijns-Israëlische minderheid in hun streven naar een liberaal burgerschap centraal. Dit proces wordt gekenmerkt door een steeds grotere politieke assertiviteit als burgers én als Palestijnen. De groeiende betrokkenheid bij de Palestijnse zaak en de groeiende zelfidentificatie hiermee, wordt ‘palestinisering’ genoemd. De politisering van de Arabische minderheid en de vraag naar een liberaal burgerschap loopt gepaard en in interactie met deze palestinisering.

Liberaal burgerschap werd in het eerste hoofdstuk gedefinieerd als een streven naar gelijke rechten. Dit betekent concreet gelijke burgerrechten en sociale rechten en impliceert een streven naar gelijkheid op het sociaal-economische vlak. Het is essentieel voor het liberaal burgerschap erop gericht te zijn steeds meer groepen te laten delen in steeds inhoudelijk rijker geworden rechten. Het liberale concept van burgerschap werd gecontrasteerd met het republikeinse – waarin (welomschreven) verplichtingen en engagement van de burger tegenover de staat centraal staat – en met het etnische, dat ernaar streeft de staatkundige grenzen te laten samenvallen met de grenzen van (een gedeelde opvatting van) een etnische gemeenschap.

Het Israëlische staatsbestel omvat alle drie modellen maar het etnische is het leidende en fundamentele principe. Het liberale is zeer zwak vertegenwoordigd maar tegelijk het enige dat de Arabische minderheid een deelname of opname in de Israëlische samenleving verzekert. In het tweede hoofdstuk werd ingegaan op de uitsluiting van de Palestijnse burgers en de gevolgen van dit beleid. Het tweederangsburgerschap en de judaïseringspolitiek maakt dat de Arabische minderheid over specifieke sociaal-economische kenmerken beschikt en een bijzondere etnische geografie ontwikkelt. In dit en in het volgende hoofdstuk wordt ingegaan op de politieke emancipatie en reacties vanwege de Palestijnse burgers op deze omstandigheden van uitsluiting.

²⁰⁵ Kashua, Sayyed: *Dansende Arabieren*, Amsterdam, Vassallucci, 2003, p. 18.

Er volgt eerst een historisch overzicht dat de algemene evolutie laat zien aan de hand van de verschillende politieke stromingen. In een eerste fase tot begin jaren zeventig van de twintigste eeuw was de dominante houding ‘gematigd’, vervolgens werd de politisering geleid door de communisten en nadien geradicaliseerd door de Islamitische Beweging en de nationalisten. In het tweede deel worden een aantal concrete stadia onderscheiden rond gebeurtenissen die het collectief geheugen bepalen. In hoofdstuk 4 wordt het laatste decennium meer uitgediept aan de hand van de bespreking van de vertaalde teksten van Azmi Bishara en Aziz Haydar.

3.2.Historisch politiek overzicht

Het historische overzicht van politieke stromingen is vooral gebaseerd op de werken van Asad Ghanem en Jacob Landau. Dit omdat zij als enigen coherente en volledige werken hierover hebben geschreven. Asad Ghanems *The Palestinian-Arab minority in Israel* is het meest recent en het best geschikt. Er zijn vier grote politieke en ideologische stromingen te onderscheiden onder de Palestijnse Israëli's: een ‘gematigde’, een communistische, een islamistische en een nationalistische.²⁰⁶ De islamistische is opgekomen in de jaren tachtig van de twintigste eeuw, de andere drie zijn sinds 1948 aanwezig. De besproken stromingen volgen de stijgende politisering en radicalisering van de Arabische minderheid.

3.2.1.De ‘collaboratie’ van de ‘gematigden’

De standpunten van de ‘gematigde’ stroming leunen aan bij de zionistische partijen, vooral Mapai (vanaf 1968 de Israëlische Labor Partij geheten) en de communistische Mapam.²⁰⁷ Zolang Arabieren zelf geen lid konden worden van joodse partijen (tot 1973)²⁰⁸ werden zogenaamde Arabische satellietlijsten opgesteld die deel uitmaakten van het ruimere controle systeem dat de staat over hen uitoefende. Mede door de steun van de staat was deze ‘gematigde’ stroming lange tijd de sterkste, tot 1988 kreeg zij altijd minstens de helft van de Arabische stemmen.²⁰⁹

3.2.1.1.Satellietlijsten en het ÎamÛla-systeem

²⁰⁶ Ghanem, Asad: *The Palestinian-Arab minority in Israel, 1948-2000*, A political study, State University of New York, 2001, p. 37-8.

²⁰⁷ Ghanem, Asad: *The Palestinian-Arab minority in Israel*, p. 39.

²⁰⁸ Mapam was de eerste partij die Arabieren als leden aanvaardde (in 1954), Labor volgde pas in 1973 met het onvoorwaardelijk aanvaarden van Arabische leden en daarna volgden ook de andere partijen. Na de Knesset-verkiezingen van 1981 werden geen satellietlijsten meer gemaakt want, nu lidmaatschap van de joodse partijen mogelijk was, werd gewoon direct daarop gestemd. Ghanem, Asad: *The Palestinian-Arab minority in Israel*, p. 40.

²⁰⁹ Landau, Jacob: *The Arab minority in Israel 1967-1991*, p. 133.

Het systeem van de satellietlijsten maakte deel uit van het controle-systeem dat Mapai en de staat uitoefende over de Arabieren, hetgeen de voornaamste doelstelling was van het Militair Bestuur dat tot 1966 gold. (zie hoofdstuk 2) De lijsten waren geaffilieerd met de joodse “moederpartij”, namelijk Mapai, de partij die de drijvende kracht was achter deze lijsten en het Militair Bestuur in het algemeen. Zij kregen in de eerste plaats medewerking van de oudere generaties van de Arabische bevolking die traditioneel het meeste macht hadden in de samenleving. Dat waren vooral de ÎamÙla-leiders (clanleiders) en muËtÁrs (dorpshoofden), waarop de Arabische samenleving moest terugvallen na de *nakba* en de verscheurde en verwarde situatie die daaruit voortkwam.²¹⁰ Het muËtÁr-systeem werd opgezet onder het Ottomaanse Rijk en daarna overgenomen door de Britten.²¹¹ Net zoals Israël maakten de Turken en de Britten gebruik van traditionele religieuze en clanleiders om de interne verdeeldheid van de Arabieren te bevorderen.²¹² Deze dorpshoofden zijn bijgevolg vooral reactionaire mensen die gewend waren regelmatig van petje te veranderen om hun positie te kunnen behouden.²¹³

Het principe van de satellietlijsten bood aan beide partijen voordelen. Enerzijds was Mapai verzekerd van Arabische stemmen²¹⁴ en hield zij een sterke controle over het gemeenschapsgebeuren en de lokale politiek van de Arabieren.²¹⁵ Anderzijds werd de macht van de traditionele lokale Arabische leiders versterkt door hun bemiddelende rol tussen de staat en de Arabische gemeenschap. Dit terwijl hun natuurlijke macht aan het dalen was door het verlies van hun traditionele economische macht, land.²¹⁶ Het gevolg daarvan is dat de inter-ÎamÙla rivaliteiten versterkt werden maar vooral dat dit systeem goed bewaard bleef. De Arabisch-Israëlische situatie werd zelf uniek, ook op dit vlak. Nergens anders – in de Palestijnse vluchtelingenkampen noch in de Bezette Gebieden – slaagde de oude generatie er

²¹⁰Kimmerling, Baruch & Migdal, Joel S.: *The Palestinian people, a history*, Harvard University Press, 2003, p. 175-6.

²¹¹Jiryis, Sabri: *The Arabs in Israel, 1948-1966*, Beirut, The Institute for Palestine Studies, 1969, p. 47-8.

²¹²Mi'ari, Mahmoud: 'Traditionalism and political identity of Arabs in Israel', *Journal of Asian and African Studies*, Vol. 22, Nr. 1-2, 1987, p. 33.

²¹³Jiryis, Sabri: *The Arabs in Israel*, p. 47-8.

²¹⁴Ghanem, Asad: *The Palestinian-Arab minority in Israel*, p. 59.

²¹⁵Ibid. p. 41.

²¹⁶Goldscheider, Calvin: 'Arab Israelis: demography, dependency, and distinctiveness', p. 78.

zo goed in hun sociale, politieke positie te behouden.²¹⁷ Kortom, de controlerende staat vond een welwillende partner in het conservatieve, traditionele Arabische leiderschap.

3.2.1.2. De eerste 'pure' Arabische partij, een mogelijke coalitiepartner?

Een belangrijke ontwikkeling in deze stroming is de oprichting van de *Democratische Arabische Partij (DAP)**, in 1988. De oprichter 'Abd al-WahhÁb Darawša²¹⁸ stichtte een openlijk en uitsluitend Arabische partij met de nadrukkelijke doelstelling om het lot van de Arabische minderheid te verbeteren²¹⁹ én zich op te werpen tegenover de joodse meerderheid als een mogelijke regeringspartner.²²⁰ De oprichting van deze partij markeert de radicale transformatie van de 'gematigden' en weerspiegelt de groeiende politisering en 'palestinisering' van de Arabische minderheid.

De gematigdheid van deze stroming toonde zich hierin dat zij gelijkheid bepleitte voor de Arabische minderheid als individuele burgers en niet sprak in collectieve of nationale termen. Zij koppelde haar situatie los van de nationale Palestijnse bevrijdingstrijd, waaraan zij eerder lippendienst bewees.²²¹ In de eerste decennia van de staat probeerde zij door een verregaande aanvaarding van het joods-exclusivistisch beleid op concrete verbeteringen te hopen. (Zo beschouwden zij voor het midden van de jaren zeventig discriminaties als een soort van onbedoelde bureaucratische fouten.²²²) De stroming kende een geleidelijke radicalisering als antwoord op de algemene veranderde maatschappelijke omstandigheden: de opheffing van het Militair Bestuur en hernieuwd contact met de bezette Palestijnen of palestinisering (zie lager), stijgende groei in levensstandaard en opleiding van de Arabische minderheid en bijgevolg een grotere assertiviteit in hun politieke activiteiten. De DAP radicaliseerde de gehele stroming door onder andere de affiniteit met de Palestijnen te beklemtonen naast hun loyaliteit aan Israël als burgers, met de nadrukkelijke ontkenning van een tegenstrijdigheid hiertussen.²²³ De

²¹⁷ Kimmerling, Baruch & Migdal, Joel S.: *The Palestinian people*, p. 48. Over het behoud van de sociale positie bestaan conflicterende visies. Volgens Aziz Haydar verschilden de Arabische Israëli's met betrekking tot klassieke klasse-verschillen, traditionele waarden en gedragsnormen al snel met de andere Palestijnen. De eersten lieten deze veel sneller varen als gevolg van de meer democratische en liberale Israëli'sche samenleving. Haydar, Aziz: 'The different levels of Palestinian ethnicity' in: Esmarn, Milton J & Rabinovitch, Itamar: *Ethnicity, pluralism, and the state in the Middle East*, New York, Cornell University Press, 1988, p. 116. Volgens Calvin Goldscheider werd het sociale belang van de ĤamŪla verstevigt doordat het leven lang beperkt was tot de Arabische dorpen (in tegenstelling tot gemakkelijke mobiliteit in geheel Israël) en werd zo een onvermijdelijke groei van de ĤamŪla's veroorzaakt. Goldscheider, Calvin: 'Arab Israelis: demography, dependency, and distinctiveness', p. 78.

²¹⁸ Darawša is een oud Labor parlements lid die opstapte in januari 1988 uit onvrede met de manier waarop gereageerd werd tegen de Intifada. Ghanem, Asad: *The Palestinian-Arab minority in Israel*, p. 42.

²¹⁹ Ibid. p. 59.

²²⁰ Ibid. p. 43.

²²¹ Ibid. p. 43.

²²² Ibid. p. 45.

²²³ Ibid. p. 53.

macht van deze stroming blijft verder dalen. Sinds 1996 verenigde zij zich met de zuidelijke sectie van de Islamitische Beweging in een *Verenigde Arabische Lijst*.²²⁴

3.2.2. Politisering door de communisten

In deze radicalisering en grotere politieke assertiviteit spelen de communisten de belangrijkste rol. Zij waren de duwende kracht achter de vele comité's die in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw werden opgericht met het doel een representatief Arabisch leiderschap te krijgen dat bovendien een eensgezinde politieke strategie verdedigt. Zij slaagden er in een consensus te vormen rond de punten 1) dat er een Palestijnse staat moest komen naast Israël, 2) dat er naar gelijkheid tussen joden en Arabieren moest gestreefd worden binnen Israël op basis van een liberaal burgerschap en 3) dat hun strijd zich binnen de grenzen van de Israëlische wet moest bevinden.²²⁵

In de vroege jaren zeventig positioneerde Rakah²²⁶ zich duidelijk als een centrale kracht die de strijd van de Arabische minderheid moest leiden. Om meer steun te winnen werd een bijkomende, minder uitgesproken communistische partij door hen opgericht, het Democratisch Front voor Vrede en Gelijkheid, of met het Hebreeuwse acroniem, Hadash*.²²⁷

3.2.2.1. Anti-zionisme en consensus rond een liberaal burgerschap

Hoewel Rakah voornamelijk Arabisch is, verdedigen zij zeer expliciet een joods-Arabische samenwerking. Met andere woorden, de communistische ideologie en opvatting van de samenleving als een klassenstrijd won het pleit voor samenwerking over de nationale verschillen (joden-Arabieren) heen, ook al werd het zionisme als een racistische en koloniale beweging gezien, die moest bestreden worden.²²⁸ In dit kader benadrukten zij van vóór 1967 dat hun identiteit bestaat uit zowel een burgerlijke Israëlische component als een nationale Palestijnse identiteit én dat deze beide componenten perfect complementair zijn, niet

²²⁴ Deze lijst behaalde één verkozenen voor de Islamitische Beweging en één voor de DAP met de laatste parlementsverkiezingen van 2003. Encyclopedia of the modern Middle East and North Africa, p. 1189.

²²⁵ Ghanem, Asad: The Palestinian-Arab minority in Israel, p. 69.

²²⁶ De Israëlische Communistische Partij die in 1948 werd opgericht door joden en Arabieren was eigenlijk een reünie van een joodse en een Arabische tak, maar midden jaren zestig vond er opnieuw een splitsing plaats waarna alleen de tak die voornamelijk Arabisch was, overleefde. Deze tak is bekend als de Nieuwe Communistische Partij en vooral als het Hebreeuwse acroniem Rakah. De voornamelijk joodse tak was bekend onder het Hebreeuwse acroniem Maki. Zij haalde onvoldoende stemmen en verdween zodoende van het politieke toneel met de Knesset-verkiezingen van 1969. Ibid. p. 66-7.

²²⁷ Hadash werd opgericht als een koepelorganisatie met naast Rakah-leden ook vertegenwoordigers van allerlei publieke comité's en studenten. Zij moest bredere groepen aanspreken en was daarom in tegenstelling tot Rakah minder uitgesproken communistisch. Ibid. p. 68-69, p. 73. Vandaag is deze stroming nog steeds bekend als Hadash en behaalde drie verkozenen met de parlementsverkiezingen van 2003. Encyclopedia of the modern Middle East and North Africa, p. 1180.

²²⁸ Ibid. p. 90.

tegenstrijdig. Ook na een oplossing van het Palestijnse probleem, zien zij de toekomst van de Palestijnse burgers binnen Israël en niet in een nieuwe Palestijnse staat. Zij verwierpen de stelling dat de Palestijnse Bevrijdingsorganisatie of PLO, opgericht in 1965, ook hén kan vertegenwoordigen.²²⁹

Op basis van deze erkende burgerlijke Israëlische component pleiten zij voor een versterking ervan. Zij vragen een liberaal burgerschap – waarbij elk individu krachtens zijn burgerschap gelijk behandeld dient te worden – en de afschaffing van het zionistisch karakter van de staat.²³⁰ Zij vragen tevens naar een inlossing van hun nationale rechten, of de erkenning als een nationale minderheid²³¹ en verwerpen expliciet een republikeins burgerschap. Niet alleen militaire dienst maar ook een vervangende nationale dienst wordt afgewezen omdat er geen voorwaarden mogen gelden voor een gelijke behandeling van joden en Arabieren.²³²

De ongelijkheid en discriminaties zien zij als voortkomend van het officieel zionistisch beleid van Israël; het is de zionistische ideologie en het aanhoudend Arabisch-Israëliësch conflict dat het grootste obstakel vormt voor het bekomen van volledige gelijkheid.²³³ Hun houding tegenover dit conflict kenmerkt zich door als een van de eersten in de regio de oprichting van een Palestijnse staat naast Israël te steunen en de PLO te erkennen als vertegenwoordiger van de Palestijnen, maar niet van henzelf.²³⁴ De gelijkheid waar Rakah naar streeft is er een die gemeten wordt in de graad van integratie die de Arabische minderheid kent. Het gaat hen om het beëindigen van wettelijke en praktische discriminaties waarvan landonteigeningen de meest flagrante voorbeelden zijn²³⁵ maar ook de ongelijke allocaties van middelen aan joodse en Arabische gemeenschappen. Maar de strijd voor deze gelijkheid moet zich afspelen binnen de grenzen van de Israëlische wet. Zij steunen zowel parlementaire als extraparlamentaire middelen, maar deze moeten gewelddoos zijn.²³⁶

Een Palestijnse staat naast Israël, een gelijk burgerschap tussen joden en Arabieren nastreven en handelen binnen de Israëlische wet zijn de consensuspunten die door de andere toonaangevende politici van de gematigde stroming en door de meerderheid van nationalist en islamisten gedeeld werden naar het einde van de jaren tachtig van de vorige eeuw toe.

²²⁹ Ibid. p. 84-5.

²³⁰ Ghanem, Asad: The Palestinian-Arab minority in Israel, p. 76.

²³¹ Ibid. p. 81.

²³² Ibid. p. 82-83.

²³³ Ibid. p. 76.

²³⁴ Zij verdedigden de twee-staten oplossing sinds de oorlog van 1973. Ibid. p. 86-7.

²³⁵ Ibid. p. 77.

²³⁶ Ibid. p. 91.

Dezelfde punten die de communistische stroming groot maakten, werden dan verantwoordelijk voor haar geleidelijke achteruitgang, vanaf midden jaren tachtig. Eens de consensuspunten door iedereen gedeeld werden, verloor de partij haar uniekheid. De discussie hierover evolueerde immers verder, inderdaad zij radicaliseerde, en Rakah ging daar niet in mee.²³⁷ Onder impuls van de nationalistische stroming werd de vraag naar een liberaal burgerschap en de erkenning als een nationale minderheid meer inhoudelijk uitgewerkt en expliciet geponoerd als absolute noodzakelijkheden. Maar vooraleer hiermee verder te gaan bespreken wij eerst de opkomst van de Islamitische Beweging.

3.2.3. Het islamisme en radicalisme van de Islamitische Beweging (IB)

Hoewel de Islamitische Beweging haar wortels heeft in een militante groep die geweld niet schuwde, zweert zij er nu bij binnen de regels van de Israëliische wet te handelen.²³⁸ Van het grootste belang voor de Beweging is een oplossing van het Palestijns conflict. Hun islamistische ideologie leidt hen in hun verzet tegen Israël voor een islamitische Palestijnse staat en gelijkheid tussen joden en Arabieren binnen de ‘Groene Lijn’. Sinds midden jaren negentig van de vorige eeuw bestaat er een radicalere noordelijke fractie (Galilea en de kleine driehoek) en een gematigde zuidelijke fractie (Negev). De radicalere leden steunen Hamas doen anti-semitische uitspraken, maar zij vormen niet de hoofdgroep van de Beweging. De aanhangers van de Beweging situeren zich vooral onder hen die meewerken en genieten van haar uitgebreide sociale dienstverlening en culturele activiteiten.²³⁹

3.2.3.1. Ontwikkeling van een civil society en islamisering

In 1983 werd de Moslim Jeugdbeweging onder leiding van sjeik P AbdallÁh Nimr DarwĐš opgericht na het fiasco van de gewelddadige PUÒrat al-JihÁd en zweert strikt onder de Israëliische wettelijke beperkingen te werken.²⁴⁰ Zijn beweging groeide uit tot de Islamitische Beweging. Zij begon op zowat elke plaats waar er moslimgemeenschappen waren verenigingen op te zetten die allerlei sociale activiteiten organiseren, met de moskee als

²³⁷ Afgezien daarvan is het ideologische activisme waar Rakahs publicaties bekend voor waren en haar strakke organisatie eveneens na eens efficiënt te zijn geweest voor het winnen van stemmen, eerder een nadeel geworden. Dit alles naast de evidente klap van de ineenstorting van het communistische blok na de val van de Berlijnse muur in 1989. Ibid. p. 71-4.

²³⁸ In 1979 ontstond de voorloper van de Islamitische Beweging, PUÒrat al-JihÁd (Familie/Lieden van de Jihad), die zich vooral met “economische sabotage” bezighield (brandstichting van bossen en gewassen in joodse nederzettingen). Alle zestig leden werden in 1981 gevangen gezet voor het geweld al te zeer escaleerde. Zij hielden contact en vormden na hun vrijlating in 1983 de Moslim Jeugdbeweging onder leiding van sjeik P AbdallÁh Nimr DarwĐš. Israeli, Raphael: *Muslim Fundamentalism in Israel*, Brassey’s, 1993, p. 26, 27, 37, 124.

²³⁹ Deze stroming noemt zichzelf de Islamitische Beweging en zo wordt ook naar hen verwezen; hun ideologie is afhankelijk van verschillende onderstromingen in verschillende graden *islamistisch*.

²⁴⁰ Israeli, Raphael: *Muslim Fundamentalism in Israel*. p. 27.

centrale ontmoetingsplaats en met het doel te islamiseren. Vaak gaat het om zeer essentiële diensten vergelijkbaar met instanties uit de *civil society*:²⁴¹ van een scholennetwerk, bibliotheken, computercentra tot rehabilitatie-centra voor ex-verslaafden en klinieken. Voor de realisatie hiervan wordt er in de eerste plaats een beroep gedaan op vrijwilligerswerk, naast regelmatige fondswerving en zakÁt inzameling.²⁴²

Het houden van zomerkampen en Islamitische Kunstenfestivals zijn twee belangrijke kenmerken van de Beweging. Met de zomerkampen of werkkampen waarin intensief samengewerkt wordt om gebouwen op te trekken, wegen of rioleringen aan te leggen, wint de IB veel steun.²⁴³ Hetzelfde geldt voor de Islamitische Kunstenfestivals, die sinds 1985 sterk hebben bijgedragen tot de kristallisatie van de moslimidentiteit van de Arabische Israëli's en tot solidariteit met de andere Palestijnen. Deze festivals zijn intrinsiek verbonden met de IB, zij zorgden voor hun bekendheid, groei en reputatie.²⁴⁴ Een laatste punt waarop de Beweging zich profileert en wat sterk verbonden is met haar ideologische achtergrond is het terugvorderen van de administratie van de *waqf* en haar opbrengsten. Hiervoor is een speciale vereniging opgezet: de al-AqÒÁ Associatie voor Islamitische Waqf.²⁴⁵

3.2.3.2. Verwerping van het bestaanrecht van Israël?

Het is bij islamitische bronnen dat de IB haar doctrine en inspiratie haalt. De slogan "islam is de oplossing" is een algemene leidraad.²⁴⁶ Haar ideologie komt overeen met de centrumpositie binnen de Moslimbroederschap, door wie zij ook gesponsord worden.²⁴⁷ Hun moslim-zijn zien zij als het eerste en voornaamste aspect van hun identiteit.²⁴⁸ Zij menen dat het Palestijnse probleem een pan-islamitische zaak is waarvoor de gehele moslimwereld moet helpen zoeken naar een oplossing. De Palestijnen moeten dit ook zo aanvaarden en de gehele moslimwereld aanzetten om zich in de kwestie te betrekken.²⁴⁹

²⁴¹ Ghanem, Asad: *The Palestinian-Arab minority in Israel*, p. 124.

²⁴² Ibid. p. 125.

²⁴³ Israeli, Raphael: *Muslim Fundamentalism in Israel*, p. 71-2.

²⁴⁴ Ibid. p. 74. Er wordt daar opgeroepen om zich aan de islamitische traditie te houden en aan de religieuze verplichtingen te voldoen. Er wordt gepredikt dat de Arabieren en de Islam zullen overwinnen nadat er een Arabische eenheid gevormd is rond de islam. De leden van de Beweging spreken er vaak klare taal om niet onder te doen voor de aanwezige Palestijnen uit de Bezette Gebieden. Ibid. p. 74-6.

²⁴⁵ Ghanem, Asad: *The Palestinian-Arab minority in Israel*, p. 127. Waqf (meervoud: awqÁf) zijn religieuze schenkingen aan individuen of instituties die de moslimgemeenschap moeten ten goede komen. Dumper, Michael: *Islam and Israel*, p. 1.

²⁴⁶ Ibid. p. 125-6.

²⁴⁷ Tal, Nachman: 'The Islamic movement in Israel', *Strategic Assessment*, Jaffe Center for Strategic Studies, Tel Aviv University, Vol. 2, Nr. 4, feb. 2000, p. 2.

²⁴⁸ Ghanem, Asad: *The Palestinian-Arab minority in Israel*, p. 128.

²⁴⁹ Ibid. p. 129-130.

Terwijl hierover eensgezindheid bestaat onder de auteurs zijn de meningen verdeeld over de opvattingen van de IB over centrale punten als *erkenning van de staat* en de daarmee samenhangende visie op gelijkheid die nagestreefd wordt. Dit is ook niet zo vreemd aangezien de IB zeker in het eerste decennium van haar bestaan nogal dubieuze signalen gaf en er uiteindelijk over deze thema's een splitsing tot stand is gekomen in 1996. Daarnaast is de politieke gevoeligheid van dit thema een reden voor uiteenlopende opvattingen in de literatuur. Laat ons proberen de verschillende visies te verhelderen.

Ten eerste is het moeilijk om 'neutrale' literatuur te vinden, dit geldt voor de thesis in het geheel (zie inleiding), maar in het bijzonder voor de Islamitische Beweging. Van de twee belangrijkste bronnen is Raphael Israeli diegene die het vijandige, extremistische en anti-semitische karakter van de Beweging wil beklemtonen terwijl Asad Ghanem hen probeert te normaliseren en te duiden in het kader van de algehele Arabisch-Israëlische politieke consensus. Ten tweede is er de ideologische evolutie binnen de Beweging waarbij een radicalisering een splitsing veroorzaakte.

Sjeik ʔ AbdallÁh Nimr DarwḌš was tot 1990 het hoofd en belangrijke ideoloog van de Beweging maar werd geleidelijk verdrongen door een jongere generatie onder leiding van sjeik Ibrahim SarsÛr. Dat zorgde ervoor dat DarwḌš steeds meer gewaagdere uitspraken deed om aan deze radicalere tegenstroming tegemoet te komen – door bijvoorbeeld een binationale staat te steunen of zelfs voor een staat te pleiten waarin joden het ÆimmḌ statuut dragen.²⁵⁰ Maar uiteindelijk verloor hij zijn leiderschap toch in 1990 aan sjeik SarsÛr van Kafr Qassem.²⁵¹

Gedurende de daaropvolgende jaren woedde er een ideologische strijd binnen de Beweging, waarin naast de kwestie van verkiezingsdeelname ook de relatie tot Hamas een grote rol speelt. Door het succes en prestige van Hamas in de eerste Intifada en de eigen overwinning in de lokale verkiezingen van februari 1989 kreeg de IB meer zelfvertrouwen en begon zich gemakkelijker op een lijn te zetten met de Hamas beweging; zij nam vaker standpunten over en riep op tot jihad op een manier die geïnterpreteerd kon worden als een jihad tegen en binnen Israël zelf.²⁵² Het retoriek geweld culmineerde in de ontkenning van Israël's bestaansrecht en in de voorspelling van haar ondergang.²⁵³

²⁵⁰ Israeli, Raphael: *Muslim Fundamentalism in Israel*, p. 59-61. Een ÆimmḌ statuut is een islamitisch religieus begrip. Toegepast op joden in een binationale staat houdt dit in dat zij niet op gelijke voet zouden staan met de moslims, maar in een minderwaardige positie waarin zij "gedoogd" worden en dus tweederangsburgers zijn.

²⁵¹ Ibid. p. 120.

²⁵² Ibid. p. 40-1.

²⁵³ Ibid. p. 42. Ook anti-joodse uitlatingen waren geen zeldzaamheid: joden zouden naast het bouwen van de derde tempel erop uit zijn om de christelijke beschaving te vernietigen en de wereldheerschappij te vestigen. Ook

Dit wijst op een radicalisering of een ontsporing van een bepaalde groep binnen de Beweging maar het is over de concrete kwestie van verkiezingsdeelname dat er uiteindelijk een splitsing plaatsgrijpt, hoewel die opsplitsing nooit officieel werd toegegeven.²⁵⁴ De tak die het zuiden vertegenwoordigt – de regio van de al-Naqáʿb woestijn (Negev) – besloot in 1996 om samen met de DAP, Democratische Arabische Partij, een lijst in te dienen onder de naam Verenigde Arabische Lijst. Daarop scheurde de noordelijke groep zich af, onder leiding van sjeik Raʿed Salah. Zij hielden vast aan de weigering om aan nationale verkiezingen mee te doen.²⁵⁵ De afgescheurde groep is het sterkst in de noordelijke gebieden (Galilea); de pragmatische beweging vertegenwoordigt vooral de Naqab en de “kleine driehoek”.²⁵⁶

Volgens Asad Ghanem erkent ook de radicale, noordelijke tak van de Islamitische Beweging principieel de staat, evenals hun situatie als moslimminderheid in een staat met een joodse meerderheid.²⁵⁷ Ghanem ziet het beste bewijs van deze algemene principiële aanvaarding van de staat in het feit dat de Beweging zich expliciet aan de grenzen van de Israëlische wet houdt en dat zij hun toekomst ook na de oprichting van een Palestijnse staat nog altijd zien als een minderheid in Israël.²⁵⁸ Volgens Tal Nachman dan weer, is de noordelijke radicale fractie openlijk gekeerd tegen Israël en willen zij op het grondgebied een staat oprichten die steunt op het islamitisch recht.²⁵⁹ Nachman, die tot een denktank over nationale veiligheid behoort (het Jaffe Center for Strategic Studies), vertolkt een visie die door de regering ernstig genomen werd. In mei 2003 probeerde de staat de macht van de noordelijke fractie te breken door haar leiders, waaronder het populaire hoofd sjeik Raʿed Salah te arresteren (zie hoofdstuk 4).

3.2.4. ‘Palestinisering’ of de nationalistische wending

Met de Islamitische Beweging hebben wij een ideologische stroming behandeld die tot voor kort een buitenbeentje was maar nu wel een aanzienlijke politieke en maatschappelijke kracht geworden is. De Arabische-Israëlische politiek is echter in hoofdzaak seculier en de

op dit vlak is er een link naar het platform van Hamas dat geloof hecht aan *De Protocollen van de Wijzen van Zion*, Ibid. p. 44-5. De Protocollen zijn een belangrijk anti-semitisch document dat als een verslag van een vergadering van joodse leiders het joods complot tot wereldheerschappij meent te bewijzen. Het is uiteraard aangetoond dat dit document vals is. Vooral het tweede tijdschrift van de Beweging, *Ōawt al-Īaqq wal-Īurriyya*. (De stem van recht en vrijheid), gebruikte ruwe en klare taal en werd in december 2002 door de staat verboden. Ibid. p. 43-4.

²⁵⁴ Tal, Nachman: ‘The Islamic movement in Israel’, p.3.

²⁵⁵ Ghanem, Asad: *The Palestinian-Arab minority in Israel*, p. 124.

²⁵⁶ Tal, Nachman: ‘The Islamic movement in Israel’, p.3.

²⁵⁷ Ghanem, Asad: *The Palestinian-Arab minority in Israel*, p. 126, 129.

²⁵⁸ Ibid. p. 132.

²⁵⁹ Tal, Nachman: ‘The Islamic movement in Israel’, p. 4.

belangrijkste evoluties en debatten speelden en spelen zich af tussen de communistische en nationalistische stroming. Wij nemen hier dan ook de draad op van de politisering die door de communisten in gang was gezet. Rakah/Hadash bezorgde de Arabische minderheid onafhankelijke politieke instituties maar zij werden in hun Palestijns nationalistisch engagement naar de kroon gestoken door een sterker en machtiger wordende nationalistische stroming als gevolg van een algemene ‘palestinisering’ van de gehele Arabische minderheid.

3.2.4.1. Radicaal Arabisch-Palestijns nationalisme in Israël

De eerste poging tot nationalistische politieke organisatie die het lokale niveau oversteeg, gebeurde reeds in 1959 door de *Ḥ Usrat al- Ḥ Arṣ*, Familie van het Land, kortweg *al- Ḥ Arṣ** beweging.²⁶⁰ Zij werden door de staat verboden en verdwenen dan ook. *Al- Ḥ Arṣ* is vooral symbolisch van belang, als de enige ernstige poging tot het vormen van een Palestijns-Arabische organisatie in de beginjaren onder de Israëlische staat en onder het Militaire Bestuur. In deze periode (1948-1967) vestigden de Palestijnse burgers alle hoop op het pan-arabisme van ḤAbd al-NÁÒir (Nasser), waarin een oplossing voor de Palestijnse kwestie zich pas voordoet in het kader van Arabische eenheid.²⁶¹ De *al- Ḥ Arṣ* beweging is de uitdrukking van dit geloof in pan-arabisme en in de onverdeeldheid van het Palestijnse volk. Dit was toen een uiterst radicale politieke houding en had nog maar weinig invloed op de gematigde en communistische stroming.²⁶²

Maar na de Arabische nederlaag in de oorlog van 1967 voelen steeds meer Arabische Israëli’s zich sterker emotioneel betrokken met het Palestijnse volk en beginnen zichzelf steeds meer als zodanig te identificeren. Deze oorlog bracht niet alleen hernieuwd contact met de van dan af Bezette Gebieden – wat heel wat positieve en negatieve ervaringen met zich meebracht – maar ook het failliet van het pan-arabisme. Zwarte september in Jordanië en de dood van Nasser in 1970 en de internationaal erkende status van de PLO tegen midden jaren zeventig versterkten allemaal deze omschakeling van een pan-arabisme naar een groeiende identificatie met het Palestijnse volk en de PLO.²⁶³ Deze identificatie toonde zich enerzijds in een steeds sterker wordend politiek engagement voor ‘de Palestijnse kwestie’ maar het trof ook hun eigen zelfbewustzijn en onderscheidde hen bijgevolg als een aparte nationale Palestijnse minderheid in Israël.

²⁶⁰ Landau, Jacob M.: *The Arab minority in Israel 1967-1991*, p. 98-9.

²⁶¹ Haydar, Aziz: ‘The different levels of Palestinian ethnicity’, p. 108.

²⁶² Nakhleh, Khalil: ‘Palestinian intellectuals and revolutionary transformation’, in: Nakhleh, K. & Zureik, E. (eds.): *The Sociology of the Palestinians*, London, Croom Helm, 1980, p. 191.

²⁶³ Rekhess, Elie: ‘Israeli Arabs and the Arabs of the West Bank and Gaza: political affinity and national solidarity’, *Asian and African Studies*, Vol. 23, 1989, p. 124-5 en Haydar, Aziz: ‘The different levels of Palestinian ethnicity’, p. 108-110.

3.2.4.2. De grenzen van de palestinisering

De oprichting van de ultra-nationalistische *Ḥ AbnÁḤ al-Balad* ²⁶⁴, Zonen van de Natie, in 1972 is een tweede belangrijke politieke manifestatie van deze voortschrijdende palestinisering. De *Ḥ AbnÁḤ* identificeerden zich volledig met de PLO en splitsten dan ook in twee in 1982 in navolging van de breuklijnen binnen de PLO.²⁶⁵ Maar het is pas de opkomst van de *Progressieve Lijst voor Vrede (PLV)* ²⁶⁶ die de veranderingen in de ruimere Arabisch-Israëlische steun voor een Palestijns nationalistische houding consolideert en tegelijk ook de grenzen legt voor dit Palestijnse nationalisme. Door de PLV begon er zich een nieuwe consensus af te tekenen. Inhoudelijk gaat het om dezelfde consensuspunten, maar door het grotere emotionele belang en de hevigere overtuiging is hij verschillend van de oude consensus die de communisten uitbouwden.

Zowel de *al-ḤArĀ* beweging als de *Ḥ AbnÁḤ al-Balad* waren te radicaal in hun identificatie met de Palestijnse beweging om echt massale steun te krijgen. Deze groepen weerspiegelden niet de dubbelzinnige ervaringen van de Arabische minderheid met het Palestijns nationalisme en met de persoonlijke contacten met de bezette Palestijnen. Van meet af aan maakten de Palestijnse burgers immers een onderscheid tussen de Palestijnse affiliatie op het nationale niveau, dat hen verenigde en de verschillende cultuur op het sociaal-culturele niveau, dat hen onderscheidde. Hun gebruik en kennis van het Hebreeuws, hun deelname in de Israëlische arbeidsmarkt met hun specifieke (lage) positie hierin en hun eigen onderwijskundige traditie – waarin de Arabische en Palestijnse geschiedenis nauwelijks aan bod komt – zijn waarschijnlijk de belangrijkste verschillen die hen afzetten van de andere Palestijnen en wezen op hun eigen bijzondere situatie.²⁶⁷

De Israëlische media bevorderden deze verschillen door de Arabische Israëli's voor te stellen alsof zij volledig geïntegreerd waren in de samenleving en het Palestijnse probleem hen niet interesseerde.²⁶⁸ In realiteit echter, ging de kristallisatie van de Palestijnse nationale identiteit bij de Arabische Israëli's van in het begin gepaard met de erkenning van het sociaal-

²⁶⁴ Deze marxistische Palestijns-nationale groep werd gesticht in 1972 door MuḤammad KiwĀn in *Ḥ Umm al-FaĪm*. Naast hun nationalistische ideologie streefden zij naar progressieve veranderingen binnen de Arabisch-Israëlische gemeenschap. Ghanem, Asad: *The Palestinian-Arab minority in Israel*, p. 100-102..

²⁶⁵ De ene tak noemde zich *Jabhat al-Ḥ AnÒĀr*, steunde Arafat en Fatah en verkoos deelname aan Knesset-verkiezingen, de andere tak behield de naam, steunde het Volksfront voor de Bevrijding van Palestina (PFLP) en bleef oproepen tot het boycotten van nationale verkiezingen. Ibid. p. 102.

²⁶⁶ Deze partij kwam tot stand in 1984 als een samenwerking tussen een afsplitsing van het Arabische Hadash en de joodse "Alternatieve Groep" geleid door dr. Matti Peled en de journalist Uri Avneri en stond onder het leiderschap van MuḤammad MiĀri. Ibid. p. 102-3.

²⁶⁷ Haydar, Aziz: 'The different levels of Palestinian ethnicity', p. 111.

²⁶⁸ Ibid. p. 112.

cultureel pluralisme dat aanwezig is binnen dat ene Palestijnse volk.²⁶⁹ Kortom, de palestinisering veegde het Israëlische politiek en burgerlijke kader niet weg maar vulde het aan met een emotionele, nationale Palestijnse affiliatie.²⁷⁰

Van het feit dat die Palestijnse band wel degelijk bestond, geraakte men in de Bezette Gebieden – en de rest van de Arabische wereld – pas goed en wel overtuigd na de eerste nationale protestdag van de Arabische Israëli's tegen de Israëlische politiek van landonteigeningen op 30 maart 1976,²⁷¹ waarop wij later terugkomen. Deze protestdag die georganiseerd werd door de communistische leiders en massaal gesteund werd, toont hoever de palestinisering reikte en hoe zij onlosmakelijk samenging met een strijd voor een liberaal burgerschap. De Progressieve Lijst voor Vrede zal precies op deze twee domeinen vanaf 1984 wedijveren met de communisten, in de eerste plaats over de mate waarin zij de Palestijnse zaak steunen (en steun krijgen van de PLO).²⁷² De PLV profileerde zich als zeer sterk Palestijns maar nam tegelijk de basisconcepten van Rakah over, namelijk joods-Arabische samenwerking en een pleidooi voor een liberaal burgerschap via actie langs parlementaire, politieke weg (terwijl de nationalistische traditie zich traditioneel hiervan afzijdig wil houden omdat dit het joodse, Israëlische staatsbestel legitimeert).²⁷³

Door zowel de strijd voor een liberaal burgerschap te voeren als een sterk Palestijnse affiliatie te beklemtonen, combineerde de PLV de basisprincipes van respectievelijk de communistische stroming en de nationalistische. Dat zij hiermee tegemoet kwamen aan de ruimere maatschappelijke veranderingen blijkt het best uit de radicalisering van de 'gematigde' en communistische stroming.²⁷⁴ De PLV bereidde de weg voor de oprichting van de *Nationale Democratische Alliantie* (NDA) in mei 1996, een samensmelting van een deel van de *Abn al-Balad*, enkele PLV'ers en kleinere linkse en nationalistische politieke groeperingen waaronder de Gelijkheidsalliantie van Azmi Bishara.²⁷⁵

De NDA eist vandaag de vertegenwoordiging op van alle nationalistische krachten onder de Palestijns-Israëlische burgers. Zij zetten de succesvolle combinatie van de PLV voort en noemen wij daarom de 'nieuwe nationalistische stroming'. Zij vraagt een radicale herdefiniëring van Israël als een staat "die er is voor al haar burgers" en de erkenning van de

²⁶⁹ Ibid. p. 114.

²⁷⁰ Ibid. p. 117.

²⁷¹ Ibid. p. 113 en Rekhess, Elie: 'Israeli Arabs and the Arabs of the West Bank and Gaza', p. 138.

²⁷² Rekhess, Elie: 'Israeli Arabs and the Arabs of the West Bank and Gaza', p. 142 en Rekhess, Elie: 'The Arabs of Israel after Oslo: localization of the national struggle', *Israel Studies*, Vol. 7, Nr. 4, p. 3.

²⁷³ Ghanem, Asad: The Palestinian-Arab minority in Israel, p. 108, 111, 118.

²⁷⁴ Rekhess, Elie: 'Israeli Arabs and the Arabs of the West Bank and Gaza', p. 144-5.

²⁷⁵ Ghanem, Asad: The Palestinian-Arab minority in Israel, p. 102.

Arabieren als nationale minderheid uitgedrukt in de vorm van culturele, institutionele autonomie.²⁷⁶ De nieuwe nationalistische stroming combineert een sterk nationalisme met een actieve deelname aan en integratie in de nationale Israëliëse politiek. Dit wordt het best geïllustreerd door de kandidaatstelling van NDA-partijleider Azmi Bishara voor de verkiezingen voor de eerste minister in 1999. Deze ideologie komt uitgebreid aan bod in het hoofdstuk 4.

3.2.5. Besluit

Na een analyse van de vier politieke stromingen en hun ideologische verschuivingen kunnen wij het volgende besluit trekken. De ‘*gematigde*’ stroming die tot 1988 de meeste steun had van de Palestijnse burgers, heeft deze steun verloren doordat de maatschappij sinds 1967 belangrijke veranderingen doormaakte die leidden tot een grotere politieke assertiviteit en een palestinisering. Vanaf de jaren zeventig tot midden jaren tachtig waren de *communisten* de belangrijkste politieke kracht. Zij vormden een nationale consensus die streeft naar een liberaal burgerschap, een Palestijnse staat naast Israël en haar strijdmiddelen beperkt tot wat de Israëliëse wetten toelaten.

Maar ook de communisten (Rakah/Hadash) werden ‘ingehaald’, met name door de voortschrijdende palestinisering en het succes van de nieuwe *nationalistische stroming*. Sinds 1996 is er ook een segment van de *Islamitische Beweging* in de Knesset aanwezig. Hun beider opkomst en succes weerspiegelt een verdieping van deze consensus op het vlak van een verhoogd Palestijns zelfbewustzijn en een sterkere emotionele gehechtheid aan de Palestijnse kwestie en tegelijk een sterkere ideologische overtuiging of radicalisering wat hun eigen situatie als burgers in Israël betreft.

3.3. Politisering in drie fasen

Nadat wij een overzicht gaven van de politieke stromingen, ideologieën en hun machtspositie in de samenleving en op die manier wezen op een politisering en radicalisering, gaan wij na uit welke gebeurtenissen en processen dit precies bestaat. Er volgt een overzicht van concrete ontwikkelingen die van het grootste belang zijn voor de Palestijnse burgers en door hen een beladen betekenis gegeven werden. Sommige gebeurtenissen, zoals Landdag*, werden verheven tot symbolen die het collectieve geheugen meebepalen en het groeiende nationale gemeenschapsgevoel – dat is wat specifiek is aan hen als ‘Palestijnse burgers van Israël’ – mee vormgeven en versterken.

²⁷⁶ Ibid. p. 105. De partij is sinds de verkiezingen van 1996 vertegenwoordigd in de Knesset en heeft er vandaag drie verkozenen. Encyclopedia of the modern Middle East and North Africa, p. 1187.

3.3.1. Naar een nationale consensus, de opbouw van nationale organen - Van Landdag (1976) tot de eerste Intifada (1987)

3.3.1.1. Acties, institutie-en consensusvorming

Het begin van de emancipatie van de Palestijnse burgers wordt bij Landdag in 1976 gelegd. Voor velen is 30 maart 1976 een haast mythische datum, hij symboliseert de eerste grote politieke actie van de Arabische Israëli's tegen de staat. Jaarlijks vinden er nog steeds protestmanifestaties plaats op deze dag. Op de eerste Landdag vond een nationale staking plaats uit protest tegen de aanhoudende landonteigeningen maar het was eveneens een protest tegen discriminatie in het algemeen. Het was de eerste keer dat er op zo'n grote schaal uiting werd gegeven aan het ongenoegen. De staking werd georganiseerd door het *Nationaal Comité voor de Verdediging van Gronden* (NCVG), dat opgericht werd in 1975 op initiatief van Rakah. Het NCVG had een sleutelrol in de protesten tegen landonteigeningen en in de organisatie van stakingen en betogingen.²⁷⁷

Behalve de massaal bijgewoonde acties is deze dag belangrijk omdat er zes betogers, Palestijnse burgers, neergeschoten werden door de Israëli'sche veiligheidsdiensten. Het is deze actie van de staat die voor een nationaal trauma zorgde.²⁷⁸ Het was de tweede keer dat de gemeenschap het meemaakte om als burgers te worden doodgeschoten door de staat. De eerste keer was op de eerste dag van de Suez-oorlog, 26 oktober 1956. Israël had toen de avondklok ingesteld in alle Arabische dorpen in grensgebied gelegen maar ongeveer vijftig inwoners van Kafr Qassem waren daar niet van op de hoogte en werden neergeschoten toen zij 's avonds terugkeerden van de velden.²⁷⁹

In deze periode van het midden van de jaren zeventig werd er volop gewerkt aan het opzetten van nationale instituties, onder leiding van het communistische Rakah/Hadash.²⁸⁰ In 1974, werd het *Nationaal Comité van Bestuurders van Arabische Gemeenteraden* (hierna het Bestuurscomité) opgericht. De aanleiding hiervoor was een rapport dat de grote kloof in budgetallocaties tussen joodse en Arabische lokale autoriteiten blootlegde.²⁸¹ Het Bestuurscomité werd al gauw het belangrijkste niet partijgebonden orgaan dat de Arabieren vertegenwoordigde. Het expliciete doel was te werken voor Arabische collectieve rechten,

²⁷⁷ Ghanem, Asad: *The Palestinian-Arab minority in Israel*, p. 79, 83. en Landau, Jacob M.: *The Arab minority in Israel 1967-1991*, p. 103.

²⁷⁸ Landau, Jacob: *The Arab minority in Israel 1967-1991*, p. 101-2.

²⁷⁹ Israeli, Raphael: *Muslim Fundamentalism in Israel*, Brassey's, 1993, p. 50.

²⁸⁰ Landau, Jacob M.: *The Arab minority in Israel 1967-1991*, p. 101-2.

²⁸¹ Landau, Jacob M.: *Ibid.*

volledige gelijkheid (tussen joden en Arabieren) en dus voor een fundamentele herstructurering van de staat.²⁸²

Met de staking en de gebeurtenissen van Landdag in 1976 kreeg het pas echt de rol van een nationale Arabische vertegenwoordiging, hoewel het nooit als zodanig door de staat erkend werd. Het vroeg in 1976 in een ontmoeting met premier Itzhak Rabin om de erkenning van de Arabieren in Israël als een nationale minderheid – en dus niet slechts als een culturele of religieuze minderheid, wat de staat wel erkend – een vraag die uiteraard verworpen werd.²⁸³ Het Bestuurscomité versterkte ook de banden met de Palestijnen van de Bezette Gebieden door zich met hun nationalistische strijd te identificeren en het te steunen.²⁸⁴ Er kristalliseerde zich geleidelijk aan een dubbele politieke doelstelling waarover consensus bestond: volledige gelijkheid voor henzelf in Israël en een staat voor de Palestijnen in de Bezette Gebieden.²⁸⁵

Een derde belangrijk nationaal orgaan werd opgericht in 1982: het *Monitor Comité voor de Arabische Burgers in Israël* (hierna het Monitor Comité)*. Het Monitor Comité werkt als een (zelf-verklaard) miniatuur parlement,²⁸⁶ terwijl het Bestuurscomité als een regering wordt gezien. De debatten en besluiten van deze organen weerspiegelen de ideologische en politieke strijd onder de Arabische Israëli's.²⁸⁷ Hoewel dit Monitor Comité veelbelovend was, taande de macht en het prestige van dit comité in de jaren negentig van de vorige eeuw. Het werd verzwakt door inter-îamÛla rivaliteiten en doordat het er niet in slaagde om gelijke allocaties te verkrijgen, hetgeen een van haar belangrijkste strijdpunten was.²⁸⁸

In 1980 werd “het document van zes juni 1980”²⁸⁹ geschreven. Het werd de basis voor een werktekst van een “Congres van het Arabische volk”, dat op 6 december 1980 moest doorgaan maar verboden werd door de autoriteiten. De initiatiefnemers van het Congres, die tot alle politieke stromingen behoorden, eisten een gelijk burgerschap. Zij somden zowel

²⁸² Yiftachel, Oren: ‘Regionalism among Palestinian-Arabs in Israel’, in: Herb, Guntram H. & Kaplan, David H. (ed.): *Nested identities: nationalism, territory and scale*, Maryland, Rowman and Littlefield, 1999, p. 256.

²⁸³ Ibid. p. 102

²⁸⁴ Touma, Emile: ‘The political coming-of-age of the “national minority”’, *Journal of Palestine Studies*, Vol. 14, Nr. 2, 1985, p. 80.

²⁸⁵ Landau, Jacob M.: *The Arab minority in Israel 1967-1991*, p. 102-103.

²⁸⁶ Ibid. p. 104.

²⁸⁷ Ibid. p. 105. Het werd in 1982 opgericht door het toenmalige (communistische) hoofd van het Bestuurscomité en was bedoeld om de Arabische gemeenschap beter te vertegenwoordigen. Naast de leiders van lokale autoriteiten zijn er ook de Arabische parlementariërs, verkozenen in de Histadrut, leden van de nationalistische beweging *ḌAbnÁḌ al-Balad*, van de Islamitische Beweging en van de scholieren- en studentenverenigingen in vertegenwoordigd. De Druzen maken geen deel uit van deze comités, zij hebben een eigen parallel Comité dat de bestuurders van hun lokale autoriteiten bijeenbrengt en een eigen Monitorcomité. Ibid. p. 101, 105.

²⁸⁸ Kimmerling, Baruch & Migdal, Joel S.: *The Palestinian people*, p. 202.

²⁸⁹ Dit was een initiatief van ongeveer 100 leidinggevende figuren en werd later ondertekend door meer dan 5000 burgers. Het kwam tot stand als een reactie op de verhoogde repressieve maatregelen in de Bezette Gebieden. Rouhana, Nadim: ‘The political transformation of the Palestinians in Israel’, p. 46.

burgerlijke als nationale rechten op²⁹⁰, waaronder erkenning van de Arabisch-Israëli's als een nationale minderheid, een einde van de landonteigeningen en gelijke allocatie van middelen. Empirisch onderzoek wees uit dat er ook bij de bevolking brede steun voor deze agenda bestond, en dit bleek ook door de drie massaal bijgewoonde stakingen die tussen juli 1987 en maart 1988 gehouden werden.²⁹¹

Deze drie nationale stakingen hielpen een derde consensuspunt formuleren: de strijd speelt zich af binnen de grenzen van de Israëli'sche wet, en met alle middelen die deze wet biedt. De tweede en de derde staking gebeurden als een steunbetuiging voor de Palestijnen in de Bezette Gebieden, waar de eerste Intifada in december 1987 was uitgebroken. Verschillende gewelddaden tijdens de tweede staking werden sterk veroordeeld door joodse Israëli's en door het Arabische leiderschap. Deze laatstgenoemden benadrukten hun veroordeling van geweld en maakten duidelijk dat de Intifada overbrengen naar Israël geen optie is voor hen: zij zijn Israëli's en zullen andere middelen moeten gebruiken om zich uit te drukken. De derde staking gebeurde inderdaad volledig geweldloos.²⁹²

3.3.1.2. Palestinisering

De oprichting van de PLO in 1965 en het hernieuwde contact met de Palestijnen in Gazastrook, de Westelijke Jordaanoever, de Golan en Oost-Jeruzalem na de Israëli'sche verovering van deze gebieden in 1967 verhoogde het Palestijns nationale bewustzijn van de Arabische burgers in Israël. Dit hernieuwd contact werd zoals gezegd in geen geval onverdeeld positief ervaren, het confronteerde hen met aspecten die hen nog steeds bond maar zagen en voelden vooral ook de verschillen. Een positieve indruk maakte vooral het hoge niveau van onderwijs (en hun kennis van de nationale geschiedenis)²⁹³ en hun sterk ontwikkelde civil society. De activiteiten die zij bij hun familie of vrienden in de Bezette Gebieden konden zien, werkten inspirerend en bevorderden de ontwikkeling van een eigen Palestijns-Israëli'sche *civil society*.²⁹⁴

De bezetting van Gaza en de Westelijke Jordaanoever heropende de toegang tot de Arabische wereld voor de Palestijnse burgers. Op cultureel vlak zien wij dat Arabisch-Israëli'sche schrijvers en dichters zich niet langer uitsluitend richten op de Arabisch sprekende groep binnen Israël, maar meer naar het Arabisch publiek erbuiten. Zijzelf publiceren meer en meer in buitenlandse en Palestijnse kranten en tijdschriften terwijl de grote Arabische

²⁹⁰ Ibid. p. 46.

²⁹¹ Ibid. p. 47.

²⁹² Ibid. p. 47, 54.

²⁹³ Haydar, Aziz: 'The different levels of Palestinian ethnicity', p. 110.

²⁹⁴ Doron, Gideon: 'Two civil societies and one state', p. 218.

culturele centra soms vchten voor de eer voor het uitgeven van bijvoorbeeld Emile Habiebi of SamĪ al-QĀsim.²⁹⁵ De thematieken waarover zij schrijven evolueerden van onder andere vluchtelingen, land, Militair Bestuur naar een grotere focus op: identiteit, vervreemding en verwantschap, hernieuwd Arabisch contact en discriminatie.²⁹⁶

Door middel van deze literatuur verwierven de Arabische-Israëli's de 'erkenning' en 'goedkeuring' van de Palestijnse beweging en de rest van de Arabische wereld²⁹⁷, terwijl zij ervoor in het beste geval met de nodige achterdocht en in het ergste geval als collaborateurs met Israël beschouwd werden. Deze erkenning bood geen innerlijke rust maar verscherpte alleen maar hun bewustzijn van hun unieke situatie en het heen en weer gaan tussen nationale eigenheid en Israëli'sche identiteit. Het verlangen naar erkenning van *beide* partijen blijft bestaan.²⁹⁸

Deze hernieuwde contacten en palestinisering van de identiteit heeft zoals wij zagen zijn weerslag gekregen in het politieke domein met de Progressieve Lijst voor Vrede, PLV. Zij zijn de vroegste politieke uitdrukking van deze hevige identificatie met de Palestijnen samen met een radicale vraag naar binnenlandse veranderingen en vormen op die manier de voorloper van wat wij de 'nieuwe nationalistische stroming' noemden.

3.3.1.3. Organisatorische veranderingen

Met de opbouw van nationale organen om de Arabieren te vertegenwoordigen (onder meer de Comit s) liepen er twee samenhangende veranderingen gepaard: 1) stemmen gaan steeds meer naar niet-zionistische partijen en de 'gematigde stroming' verliest steeds meer en 2) het belang van clan- of Īam la-affiliatie wordt steeds kleiner.

De tweede en derde generatie Palestijnse burgers verschilt van de vorige in de zin dat zij ijvert voor een politiek die minder stamgebonden is en meer zoekt naar samenwerking onafhankelijk van deze stam- of Īam la-affiliaties. Daarnaast is er een sterke demografische groei bij de Palestijnse burgers, hetgeen hun zowel meer macht en zelfvertrouwen geeft als een groter gemeenschapsgevoel.²⁹⁹

Tenslotte spelen betere sociaal-economische omstandigheden een rol in de politisering. Successen op het vlak van onderwijs en de stijgende levensstandaard³⁰⁰ bevorderden een

²⁹⁵ Elad-Bouskila, Ami: 'The quest for identity: three issues in Israeli Arab literature', in: Wolfgang, Freund (ed.): *The emergence of a new mediterranean culture*, Chaim Herzog Center for Middle East Studies & Diplomacy, p. 198-9.

²⁹⁶ Ibid. p. 202-3.

²⁹⁷ Ibid. p. 200, 204.

²⁹⁸ Ibid. p. 202, 205.

²⁹⁹ Rouhana, Nadim: 'The political transformation of the Palestinians in Israel: from acquiescence to challenge', *Journal of Palestine Studies*, Vol. 18, nr. 3, 1989, p. 42.

³⁰⁰ Landau, Jacob: *The Arab minority in Israel 1967-1991*, p 11, 61.

grotere deelname aan het publieke en politieke leven. Deze absolute verbeteringen veroorzaken eveneens een grotere mondigheid en assertiviteit in het politieke handelen. Tegelijk wordt de sociaal-economische kloof tussen joden en Arabieren groter,³⁰¹ hetgeen eveneens aanzet voor meer politieke actie.

Doordat de Arabisch-Israëliërs zich meer begonnen te organiseren op basis van Palestijnse nationaliteitsgevoelens en niet langer op *ÎamÛla*-basis, werd in 1985 Amendement 9 op sectie 7a van de *Basiswet: de Knesset* gestemd. Het veel geciteerde statuut zegt dat geen lijst aan de verkiezingen mag deelnemen dat in haar doelstellingen of in haar acties:

- Het bestaan van de Israëliërs als de staat van het Joodse volk ontkent;
- Het democratische karakter van de Staat ontkent;
- Aanzet tot racisme.³⁰²

In deze wet werd voor het eerst het joods en democratisch zijn van Israël als een dogma ingeschreven waarvan verwerping of bestrijding wordt bestraft door uitsluiting van verkiezingsdeelname. De Palestijnse strijd voor een liberaal burgerschap keert zich dan ook tegen deze wettelijke bepalingen want zij maken het onmogelijk om de joodse particulariteit via politieke weg nog aan te vallen. Het is echter pas in 2002 dat de staat dit laatste in praktijk zet (zie hoofdstuk 4).

3.3.2. Focus op burgerlijke en nationale status - Van de eerste Intifada (1987) tot de tweede Intifada (2000)

3.3.2.1. Het herbevestigen van de Groene Lijn

Het uitbreken van de eerste Intifada had tot resultaat dat de grens van de *Groene Lijn* duidelijk getrokken werd, maar deze keer door de Palestijnse burgers van Israël zelf. Het onderscheid tussen de Palestijnse burgers en de bezette Palestijnse niet-burgers (de oorspronkelijke reden voor de Groene Lijn)³⁰³ was nog nooit zo manifest. De eersten hielden wel protesten uit steun aan de Intifada, maar namen er niet aan deel. Het is zelfs in het eigenste proces van acties en nationale stakingen in solidariteit met de Palestijnse opstand, dat de doelstelling van gelijke rechten voor zichzelf binnen Israël zich opdrong als prioritair. Ook de onderlinge overeenkomst om slechts binnen de Israëliërs wet te handelen, verankerde zich verder in hun politieke gedrag.

³⁰¹ Ibid. p. 42-3.

³⁰² Concrete aanleiding hiervoor waren twee partijen: de racistische Kach partij van Rabbi Meir Kahane, die opriep voor een "transfer" van alle Palestijnen, burgers en niet-burgers en de PLV. Kach verdween van het politieke toneel hierdoor in 1988, de PLV niet. Shafir, Gershon & Peled, Yoav: *Being Israeli*, p. 127.

³⁰³ Rouhana, Nadim: 'The Intifada and the Palestinians of Israel: resurrecting the green line', *Journal of Palestine Studies*, Vol. 19, nr. 3, 1990, p. 72.

Met andere woorden, de Intifada legde de grenzen bloot en verstevigde de consensuspunten uit de jaren tachtig in de Arabisch-Israëlische gemeenschap.³⁰⁴ Dit wil niet zeggen dat de sentimentele identificatie en de daadwerkelijke (materiële, financiële) steun niet groot was. Verschillende Israëlische media meenden zelfs samen met veiligheids- en politieke kringen dat zij op het punt stonden om echt deel te nemen aan de Intifada en zich dus te keren tegen hun staat, hoewel het geringe aantal “vijandige acties” deze positie niet rechtvaardigt.³⁰⁵

Deze alarmerende joods-Israëlische reacties op het Arabisch-Israëlisch gedrag tegenover de Intifada leggen eigenlijk een bittere ironie bloot in deze situatie. De gewelddadige opstand van de Palestijnen in de Westelijke Jordoenoever en Gaza-strook brengt de verhouding van de staat met de Arabische-Israëli's op een zeer kritiek punt; hun loyaliteit aan beide partijen wordt zwaar op de proef gesteld. Hun manier om met de situatie om te gaan was door enerzijds niet deel te nemen aan de opstand en zich expliciet aan geweldloze betogingen te houden en anderzijds door op alle mogelijke manieren hun morele steun aan de opstand te betuigen. Zij maakten hiermee duidelijk dat er wat hen betreft geen twijfel bestaat over hun toekomstige relatie met Israël, zij blijven Israëli's ondanks het moeilijke gevecht voor zelfbeschikking dat hun volksgenoten meemaken. De mogelijkheid om op gelijke voet te staan met joodse Israël's werd zelfs actiever en concreter bepleit.³⁰⁶

3.3.2.2. Versterking van Arabisch-Israëlisch gemeenschapsbewustzijn

Het proces van verzoening en de wederzijdse erkenning van de PLO en Israël volgend uit de vredesonderhandelingen die culmineerden in de twee Oslo-Vredesakkoorden, verscherpten de bovengenoemde trend. Met andere woorden, ook de ondertekening van de vredesakkoorden en wat daaruit voortkwam, verhoogde de energie in het streven naar binnenlandse gelijkheid en het opheffen van discriminaties. Het bestuur en de praktijken van de Palestijnse Autoriteiten (PA), voortkomend uit de vredesonderhandelingen, zette hen aan hun eigen status van burgerschap en elementaire democratische vrijheden zoals vrijheid van meningsuiting in Israël onder de loep te nemen. Dat de Palestijnse burgers kritisch en van dichtbij waarnamen hoe wet, recht en politie zich ontwikkelde in de Palestijnse Autoriteiten, vestigde opnieuw hun aandacht op hun *eigen* burgerlijke en nationale status in Israël.³⁰⁷

Sammy Smooha, een belangrijk onderzoeker naar de Palestijnse burgers en bedenker van het “etnische democratie” model, was in het midden van de jaren negentig het meest

³⁰⁴ Ibid. p. 61.

³⁰⁵ Ibid. p. 61, 66.

³⁰⁶ Ibid. p. 73.

³⁰⁷ Rekhess, Elie: ‘The Arabs of Israel after Oslo: localization of the national struggle’, *Israel Studies*, Vol. 7, Nr. 3, 2002, p. 4-5.

uitgesproken om in deze evolutie een zeer duidelijke intensivering te zien van het ‘israëlisering’*-proces. Smooha gebruikt de term *israëlisering* voor een groter begaan zijn met het dagelijkse leven en de wil te integreren in de Israëlische samenleving. Hiertegenover wordt *palestinisering* verstaan als een zich moedwillig terugtrekken uit de Israëlische samenleving of als een groeiend Palestijns zelfbewustzijn en zelfidentificatie. Vier factoren zouden volgens Smooha verantwoordelijk zijn voor een grotere *israëlisering*: 1) een voortdurend proces van democratisering in de Israëlische maatschappij, 2) het vervagen van het Arabisch-Israëlische conflict, 3) de aanvaarding door de Palestijnse burgers dat Israël als joodse staat blijft voortbestaan en 4) de erkenning dat er geen alternatief is dan de bestaande realiteit te aanvaarden. Het zich keren naar de binnenlandse context en de verheving van de strijd voor gelijke rechten wordt in deze opvatting precies als een teken van *israëlisering* gezien en van een verhoogd belang van de Israëlische component in hun identiteit.³⁰⁸

Er was inderdaad veel hoop gevestigd in de positieve gevolgen van vrede met hun volksgenoten maar hoe verder de jaren negentig vorderden, hoe meer deze hoop slonk en hoe meer de politiek radicaliseerde.³⁰⁹ De *israëlisering*, zoals door Smooha gedefinieerd, kende wel een hoogtepunt in het begin van de jaren negentig maar verviel in een dieptepunt sindsdien. Het is eerder zo dat het activisme en de strijdbaarheid gestegen is of wat Elie Rekhess “the localization of the national struggle” noemt. Dit betekent dat de nationale Palestijnse strijd in Israël gelokaliseerd werd door de Arabische minderheid, zij vechten hun eigen nationale strijd binnen de Groene Lijn.

Rekhess noemt dit een nieuwe vorm van *palestinisering*, een die verschilt van de eerste omdat hij zich specifiek beperkt tot de Arabisch-Israëlische gemeenschap. De aandacht voor hun Palestijns-zijn verhoogt, maar dan specifiek voor datgene wat hen afzondert van de Palestijnen in de Gebieden en in de diaspora.³¹⁰ Deze gevoelens zetten zich om in een vastberadenheid om hun concrete situatie te verbeteren, met een nadruk op hun eigenheid als de “*Arabieren van ‘48*”. Deze term verwijst naar ‘zij die gebleven zijn’ in 1948 en geeft als geen andere het onderscheid weer met de Palestijnen in de Gebieden en in de diaspora.

Rekhess spreekt met andere woorden over een verhoogd gemeenschapsbewustzijn tussen de Palestijnse burgers onderling en dus beschrijft hij een ontwikkeling die wij als *ethno-regionalisme* geïdentificeerd hebben. Op het politieke vlak uit zich dit in het in vraag stellen van de aard van de staat, als joods en democratisch en het naar voren schuiven van alternatieve

³⁰⁸ Ibid. p. 5.

³⁰⁹ Ibid. p. 6.

³¹⁰ Ibid. p. 9-10.

modellen zoals autonomie en een binationale staat. Dit gebeurt in de eerste plaats door de nieuwe nationalistische stroming, vertegenwoordigd door Azmi Bishara. Op het culturele en intellectuele vlak manifesteert zich dit het best in een verhoogde openlijke belangstelling voor de *nakba*, de oorlog, verdrijvingen en vluchtelingen uit 1947-1949.³¹¹

3.3.3. De protesten van oktober 2000 en de inperking van burgerschap

Met het uitbreken van de al Aqsa Intifada in september 2000 vonden er ook betogingen plaats door de Arabische minderheid. Deze waren meer gewelddadig dan normaal en er werden verschillende hoofdwegen gebarricadeerd. De politie schoot met scherp op de demonstranten en doodde 14 van hen. Joodse demonstranten vielen daarbij ook Palestijnen aan in sommige gebieden. Gedurende de daarop volgende veertien dagen vonden er regelmatig gewelddadige confrontaties plaats. Het heeft zes weken geduurd eer de regering toestemde met het instellen van een parlementaire onderzoekscommissie, onder leiding van een rechter van het Hooggerechtshof.

In de periode die daarop volgde bereikte vanuit het standpunt van de Arabische Israëli's Israëls etnocentrisme en zijn beleid van uitsluiting ongekeerde hoogten. Israël trok voor het eerst de burgerschapstatus in van een Arabische-Israëli en verankerde haar etnocratisch beleid, op ongeziene wijze, in tal van wetgeving, ook in de quasi-constitutionele Basiswetten.³¹² Op die manier kunnen wij spreken van een operatie van inperking van het burgerschap voor de Palestijnse burgers.

Vanuit joods oogpunt ging de politieke subversiviteit van de Arabische Israëli's – en in het bijzonder van de radicale, nationalistische stroming – te ver. In 1999 stelde Azmi Bishara zich nog kandidaat voor de verkiezingen voor de eerste minister (en trok zich ook terug om niet verantwoordelijk te zijn voor de mogelijke nederlaag van Barak).³¹³ In 2000 vinden er de emotionele steunbetuigingen en -betogingen plaats met de tweede Intifada en in 2001 slaagde de nationalistische stroming erin dat de Palestijnen de nieuwe premier-verkiezingen massaal boycotten (in schril contrast met de massale steun die zij Ehud Barak gaven in 1999 en met de traditionele grote Arabische opkomst bij verkiezingen), met het resultaat dat Ariel Sharon verkozen werd. Zowel de nationalist Azmi Bishara als de islamist sjeik Ra'ed Salah, beiden provocerend en radicaal, kennen ondertussen een stijgende populariteit. De verhoogde belangstelling en herdenking tenslotte van de gebeurtenissen van 1948 en de eigen

³¹¹ Ibid. p. 2.

³¹² Rouhana, Nadim & Sultany, Nimer: 'Redrawing the boundaries of citizenship: Israel's new hegemony', *Journal of Palestine Studies*, Vol. 33, Nr. 1, herfst 2003, p. 10-11, 14. MADA

³¹³ Warshawski, Michael: 'Reflections on the recent elections', p. 63.

geschiedenis als “Arabieren van ’48” wekt evenzeer de wrevel van de gemiddelde joodse Israëli. In het volgende hoofdstuk wordt deze gespannen situatie verder uitgewerkt aan de hand van een bespreking van een tekst van Azmi Bishara en een artikel van Aziz Haydar.

3.4.Besluit

Vanaf midden jaren zeventig van de twintigste eeuw zijn de Palestijnen van Israël zich meer beginnen organiseren, zowel op politiek vlak als op een onafhankelijke en niet-politieke manier. Wat beide vormen inhoudelijk gemeenschappelijk hebben, is uitgedrukt in de drievoudige consensus die tegen 1980 duidelijk gearticuleerd werd. Deze consensus eist volledige gelijkheid als burgers en³¹⁴ondersteunt het zelfbeschikkingsrecht van de Palestijnen.

Het proces van palestinisering loopt gepaard en in interactie met een groeiende politieke assertiviteit. De grenzen van de palestinisering eindigen daar waar het hun status als Israëliisch burger in gevaar kan brengen. Omgekeerd worden alle mogelijkheden als Israëliisch burger aangewend om steun aan de Palestijnse zaak te betuigen en om hun eigen Palestijnse nationaliteit te beleven. Dit navigeren tussen Israël en Palestina is een basistrek van hun etno-regionalisme. Sinds hun eerste politieke acties – sinds de eerste Landdag – gaat het burgerlijke aspect samen met het nationale; een gelijk burgerschap én een erkenning als Palestijnse, nationale minderheid met verdediging van het Palestijnse zelfbeschikkingsrecht.

De politieke inhoud van het etno-regionalisme culmineert in de vraag naar ten minste erkenning als nationale minderheid en ten hoogste de vraag naar een vorm van zelfbestuur of autonomie vanwege de etnische minderheid. In de nieuwe nationalistische strekking is deze invulling het meest expliciet en fundamenteel. De nationalistenvan de jaren negentig van de vorige eeuw houden zich niet langer afzijdig van deelname in de nationale Israëliische politiek, integendeel dat wordt de belangrijkste arena voor politieke actie en dat onderscheidt hen van de oudere nationalistische traditie. Zij brengen daarom een debat naar de voorgrond over de noodzaak zich als nationale minderheid te manifesteren en over het daarmee samenhangende debat over israëlisering en individuele integratie. In hoofdstuk 4 wordt hiermee verder gegaan.

³¹⁴ Rouhana, Nadim: ‘The political transformation of the Palestinians in Israel: from acquiescence to challenge’, *Journal of Palestine Studies*, Vol. 18, Nr. 3, 1989, p. 46.

Hoofdstuk 4. Palestijns-Israëliësch etno-regionalisme

“Ik zie er Israëliësch uit dan de gemiddelde Israëli. Ik hoor dat altijd graag uit de mond van joden. ‘Je ziet er helemaal niet Arabisch uit,’ zeggen ze. Sommigen beweren dat het racistisch is, maar ik heb het altijd als een compliment opgevat. Als een succes beschouwd.

Per slot van rekening is dat wat ik wilde zijn, jood.”³¹⁵

4.1. Inleiding

Het laatste decennium (1995-2005) wordt gekenmerkt door de escalatie tussen de ‘nieuwe nationalistische strekking’ en het meer gevestigde leiderschap. Voor de eersten is de collectieve dimensie in de relatie van de Arabische minderheid met de staat essentieel, voor de tweede groep worden alle vormen van integratie als vooruitgang en verbetering beschouwd. De eersten geloven dat echte verbetering slechts mogelijk is wanneer de gehele minderheid – als een aparte, nationale minderheid erkend – zich verbetert. Voor de tweede groep moet alle succesvolle ‘individuele integratie’ in de staat, of ‘israëlisering’, aangemoedigd worden.

Terwijl hun etno-regionalistische ontwikkelingspatroon al in de vroegste dagen van de Palestijnse politisering de vraag naar erkenning als een nationale minderheid met zich meebracht, is dit pas in het laatste decennium naar de eerste plaats verschoven in het onderling publiek debat, onder invloed van de nieuwe nationalistische stroming. Deze discussie wordt besproken aan de hand van de vertaalde teksten van Azmi Bishara en Aziz Haydar in het kader van een ruimer overzicht van de periode vanaf de start van het vredesproces tussen de PLO en Israël (1993) tot de situatie na de oktober-protesten van 2000. Op de achtergrond speelt het expliciet geworden Arabische protest tegen de joodse particulariteit van de staat, wordt het eerste grondige academische debat over de onverzoenlijkheid tussen het etnische en democratische karakter van Israël gevoerd en kent de Arabische minderheid een groeiende assertiviteit in de herdenking van de *nakba*.

In het tweede deel worden de evaluaties van Bishara en Haydar in verband gebracht met de thema’s uit de voorafgaande hoofdstukken en wordt een synthese gemaakt van het geheel van ontwikkelen dat wij kaderden in het etno-regionalisme. De politieke situatie die ontstond door de oktober-protesten wordt inzichtelijker als wij de bijzonderheden van hun etnische geografie, socio-economische situatie en politieke evolutie en emancipatie erbij in acht

³¹⁵ Kashua, Sayyed: *Dansende Arabieren*, p. 69.

nemen. Het model van “trapped minorities” wijst op hun bijzondere positie tussen Israël en Palestina in en dat van het etno-regionalisme verheldert de vorming van hun collectieve identiteit en de huidige politieke tegenstelling tussen de voor- en tegenstanders van individuele integratie. Door de oktober-gebeurtenissen werd deze discussie nog prominenter en de Israëlische repressie sindsdien ondersteunt daarin indirect de kant van de nationalist.

4.2.De jaren negentig

4.2.1.Israëlisering door de Arabieren

4.2.1.1.Individuele integratie

Vooraleer Aziz Haydar overgaat tot zijn analyse van de oktober-protesten van 2000 schetst hij de omstandigheden en de periode die eraan voorafgaat, gekenmerkt door het voorzichtige optimisme door het vredesproces tussen Israël en de PLO, dat in 1993 startte. Zijn basisstelling is dat er een fundamentele breuk bestaat tussen het niveau van het persoonlijke leven en het maatschappelijke niveau van collectieve belangen. Hij beschrijft de Arabisch-Israëlische maatschappelijke ontwikkelingen en het politieke beleid van Israël van de jaren negentig van de vorige eeuw om deze fundamentele breuk verder uiteen te zetten.

Als gevolg van de Oslo-vredesakkoorden zijn de Palestijnse burgers enerzijds tevreden over de nakende oplossing van het Arabisch-Israëliësch conflict, anderzijds worden zij geconfronteerd met het besef er zelf, als “Palestijnen van ‘48”, alleen voor te staan. Zij maken geen deel uit van de onderhandelingen en oefenen er zelf geen invloed op uit, hun rol is beperkt tot die van toeschouwer. Dit werpt hen terug op hun eigen complexe realiteit als Palestijn en Israëli. Velen gaan in deze realiteit steeds meer het Palestijnse element ervaren als datgene wat hen belemmert in hun persoonlijke groei en ontwikkeling. Haydar schrijft dat de meeste individuen begonnen oplossingen te zoeken buiten het kader van de gemeenschap, want solidariteit met die gemeenschap helpt hen niet alleen, het werkt ook tegen hen. (p. 25, er wordt telkens verwezen naar het paginanummer in de Arabische tekst) De bevestiging van marginaliteit in het ruimere Palestijnse volk (als gevolg van het vredesproces) en de ervaring dat dit toebehoren tot de Palestijnse gemeenschap het hen concreet moeilijk maakte, deed velen de weg van de ‘individuele integratie’ bewandelen. Men beproeft zijn geluk als Israëli, zonder de zware last van de achtergestelde positie van de gehele Arabische gemeenschap nog langer mee te willen dragen. Het gevoel niet zijn persoonlijke vermogens te kunnen realiseren veroorzaakt deze spanning tussen het persoonlijke en het (Arabisch-Israëlische) maatschappelijke niveau en geeft de indruk “ontworteld te zijn in beide samenlevingen” (p.26). Haydar waarschuwt voor deze individuele vlucht vooruit omdat dit neerkomt op “de

overgave aan de marginale positie en quasi volledige politieke en economische afhankelijkheid van de Israëliische autoriteiten en joodse partijen” (p.25).

4.2.1.2. Optimisme onder Rabin-Peres

Een ander element dat deze stap naar ‘individuele integratie’ bevordert, werd verscherpt door het beleid van de jaren negentig, in het bijzonder onder de Rabin/ Peres-regering (1992-1996). Het gaat om absolute verbeteringen in levensstandaard enerzijds en de groeiende kloof op dit vlak tussen joden en Arabieren anderzijds. Dit fenomeen kent de Arabische minderheid sinds zij deel uitmaken van Israël, maar onder de Rabin regering waren de verbeterde levensomstandigheden en de ‘meer gelijke’ behandeling in het algemeen, opmerkelijk. Het eerste element van dit fenomeen geeft de indruk dat er zich een positieve ontwikkeling aftekent, een van stijgende verbetering, en maakt het gemakkelijker om te berusten in de tegelijk toch groeiende kloof tussen joden en Arabieren. Het feit en het aanvoelen dat de concrete levensomstandigheden, gestaag maar zeker, vooruitgaan, bevordert de stap naar individuele integratie en duwt de bekommernis over de achtergestelde positie van de Arabische gemeenschap in haar geheel naar de achtergrond. In Haydar’s woorden maakt een dergelijke opvatting dat “zij afstand doen van vergelijkingen met de joodse meerderheid” en wordt zo het (vals) bewustzijn gevoed grote successen te boeken op vlak van integratie en politieke invloed (p.26).

In 1992 moest de Rabin-regering op zes Arabische volksvertegenwoordigers (van de Arabische Democratische Partij en van Hadash) steunen om een parlementaire meerderheid te hebben. Zij werden niet opgenomen in de regeringscoalitie maar gaven haar hun steun en deze was cruciaal voor de goedkeuring van de Oslo-akkoorden. In ruil hiervoor kregen zij in deze periode de beste behandeling ooit.³¹⁶ De Arabische minderheid kwam toen het dichtst bij werkelijke regeringsdeelname, maar hiervoor bestond een grote (joodse) publieke afkeuring en zowel Rabin als zijn opvolger Peres (die als premier de regeerperiode van Rabin afmaakte na diens dood in november 1995) probeerden de afhankelijkheid van de Arabische vertegenwoordigers zoveel mogelijk te vermijden.³¹⁷ Deze Rabin-coalitie bestond eveneens uit de meest liberale, progressieve partijen die in het voorbije decennium waren opgekomen en wier ideologie we eerder hebben samengevat als vrede door en voor de economie. Zij bevatte uitgesproken verdedigers van meer burgerrechten en een liberalisering van het burgerschap, maar wezenlijke veranderingen in het beleid tegenover de Palestijnse burgers waren er niet. De grotere zichtbaarheid en vertegenwoordiging van de Arabieren in de

³¹⁶ Shafir, Gershon & Peled, Yoav: *Being Israeli*, p. 131.

³¹⁷ *Ibid.* p. 131.

Israëlische politiek en publieke cultuur stelde hen niet in staat “een wezenlijke verandering teweeg te brengen in hun maatschappelijke positie in het land”, zoals Haydar zegt (p. 26).

Haydar bekritiseert het Arabische politieke leiderschap voor deze periode zeer sterk. Hij merkte reeds in het begin van het artikel op dat zij nauwelijks iets deden aan de slechte sociaal-economische omstandigheden van grote groepen Palestijnen, in de nasleep van de crisis die het vredesproces met zich meebracht. Hij verwijt hen nu opnieuw politieke nalatigheid in deze relatief gunstige periode, waarin juist geconcentreerd werd op hun activiteiten als Arabische politieke elite. Deze elite deed geen moeite om “te zoeken naar nieuwe grondslagen voor politieke organisatie” en “te denken in de richting van het uitkristalliseren van overeenstemming tussen de [verschillende] Arabische stromingen [onderling]” (p. 27). Hiermee wijst Haydar op een gebrek aan een eensgezinde, fundamentele politieke strategie, die hij waarschijnlijk wel terugvindt in het platform van de Nationale Democratische Alliantie, die in 1996 onder het leiderschap van Azmi Bishara voor het eerst op het politieke toneel verschijnt. Ook al vermeldt hij de NDA of Bishara nergens expliciet, hij volgt hierin de algemene analyse van de “nationalisten”, zoals ook blijkt uit zijn bezorgdheid voor de collectieve dimensie in de ontwikkeling van de Palestijnse burgers en zijn waarschuwingen voor de gevolgen van de individuele integratie, waarover dadelijk meer.

4.2.1.3. Vervreemding onder Netanyahu en Barak

De optimistische sfeer en de verwachtingen die de Rabin-regering met zich meebracht, verdwenen snel onder het regeertermijn van Benjamin Netanyahu (1996-1999). Een periode van vervreemding tussen de Palestijnse burgers en de regering werd ingeluid. Het vredesproces bleek niet meer te bestaan en er ontstond opnieuw spanning rond de oude breuklijnen: budgetallocaties, landonteigening en huisafbraken.³¹⁸ Dit leidde tot zeer gewelddadige botsingen tussen demonstranten en politie in Umm al-Sahali in april 1998 (er werd betoogd tegen huisafbraken) en gedurende drie dagen in Umm al-Fahm in september 1998 in protest tegen landonteigeningen.³¹⁹ Haydar wijst op interne geschillen binnen de Arabische gemeenschap in deze periode, onder meer op het conflict tussen christenen en moslims in Nazareth rond de ŠihÁb ad-DĒn moskee³²⁰ en sociaal wangedrag door jongeren.

De regeerperiode van Ehud Barak (1999-2001) staat algemeen bekend als een zeer bittere pil. De Arabische minderheid stemde massaal (95%) voor Barak als premier, ondanks diens

³¹⁸ Ibid. p 133.

³¹⁹ Esmeir, Samera & Rosenberg, Rina: Adalah's Review: 'Law and violence', p. 4.

³²⁰ De Islamitische Beweging voerde campagne voor de oprichting van een moskee in Nazareth vlak tegenover de Basiliek van de Maria-boodschap. Dit was symbolisch voor de politieke strijd tussen communisten en islamisten, die door de laatsten gewonnen werd. Usher, Graham: 'Seeking sanctuary, the "church" vs. "mosque" dispute in Nazareth', *Middle East Report*, 216, spring 2000, p. 2.

minachtende houding tegenover hen, die ook na zijn verkiezing verder duurde. Dat kwam onder meer tot uiting in zijn radicale weigering Palestijnen op eender welke wijze op te nemen in zijn coalitie of beleid.³²¹ Haydar zegt dat de Palestijnse kiezers “zich bedrogen en verraden voelden” door op Barak te stemmen (p. 28). De Palestijnse, Arabische partijen behaalden hun beste resultaat ooit, tien zetels, maar konden dat succes niet politiek verzilveren. Met deze verkiezingen van 1999 is de dubbele verschuiving van de Palestijnse stemmen het best zichtbaar. Die gaan vooral (70 %) naar puur Palestijnse partijen en dus naar niet zionistische of naar zionistisch-gelieerde partijen, en betekenen vooral winst voor de “nationalistische” en “islamistische” stroming, in tegenstelling tot de “communistische” en “gematigde” stroming.³²²

4.2.2. Een staat voor al zijn burgers

Sinds de Knessetverkiezingen van 1996 bestaat er een versterkte nationalistische stroming in de vorm van de Nationale Democratische Alliantie, onder leiding van Azmi Bishara. Het uitgesproken programma van 1) burgerlijke gelijkheid enerzijds en 2) de eis van culturele autonomie voor de Palestijnse burgers als een nationale minderheid anderzijds, sloeg aan en maakte ophef.³²³ De vraag naar liberalisering van burgerschap krijgt nu vorm in de succesrijke en gevatte formulering dat Israël niets anders moet zijn dan een staat voor haar burgers. De evidentie van deze ‘slogan’ verscherpt de ware toedracht van haar betekenis, want een liberaal burgerschap is volkomen tegenstrijdig met het exclusief etnische model. Het gaat met andere woorden om de eerste politieke, expliciete eis voor de afschaffing van het joodse karakter van de staat, vanuit de hoek van de Palestijnse burgers.

Het enthousiasme en vertrouwen van de Palestijnse partijen was door hun ervaringen met de Rabin-coalitie zo gesterkt dat vanaf 1996 elke grote Palestijnse partij opriep tot deze fundamentele transformatie van de formele definitie van de staat naar een staat voor al zijn burgers. Men eiste een liberaal-democratische staat die er is voor al zijn burgers in plaats van een etno-nationale joodse staat, met de erkenning van de Palestijnen als een nationale minderheid.³²⁴ De eis van culturele autonomie geraakte door het succes van dit eerste punt op de achtergrond. Naast de Arabische partijen voelden zich ook verschillende joodse partijen gedwongen “Israël als staat voor al zijn burgers” op te nemen in hun verkiezingspropaganda,

³²¹ Shafir, Gershon & Peled, Yoav: *Being Israeli*, p. 134.

³²² Ibid. p. 130.

³²³ Zreik, Raef: ‘The Palestinian question: themes of justice and power, part II: the Palestinians in Israel’, *Journal of Palestine Studies*, Vol. 32, Nr. 1, p. 45-6, 50.

³²⁴ Shafir, Gershon & Peled, Yoav: *Being Israeli* p 131-2.

al waren zij niet altijd even ernstig over de betekenis ervan.³²⁵ Het bekomen van een liberaal burgerschap én de erkenning van de Arabieren als nationale minderheid met culturele autonomie is de enige weg die Azmi Bishara mogelijk acht voor de verbetering van hun situatie, zowel voor het individu als voor de gemeenschap.

4.2.3. “De val van Barak”

Aan de hand van de vertaalde tekst van Azmi Bishara gaat het overzicht van het laatste decennium verder, daarna wordt ingegaan op Bishara zelf. Dat na de regeerperiode van het rechtse kamp (Netanyahu, Likud) een Labor premier verkozen wordt (Barak) en anderhalf jaar later in vervroegde verkiezingen opnieuw een rechtse, Likud premier aan de macht komt (Sharon) is volgens Bishara niet alleen maar een kenteken van de breuklijn tussen rechts en links in de samenleving of van een voortdurend oscilleren tussen die twee kampen. De redenen voor deze korte opeenvolgende regeringswisselingen moeten volgens Bishara eveneens gevonden worden in de dynamiek van Russische en Mizrachi bevolking, in de ingrijpende wijziging van de verkiezingsprocedure vanaf 1996, in de persoonlijke regeerstijlen van Barak en Netanyahu en in een aanhoudende, geleidelijke verrechtsing van de samenleving.

De wijziging van de kiesprocedure – van een parlementair systeem waarin de premier uit de meerderheidspartijen komt, naar een systeem met directe verkiezingen van de premier – was tot stand gekomen door de grote partijen en had de bedoeling de kleine, etnische en religieuze partijen te kortwieken.³²⁶ Netanyahu, Barak en Sharon werden op deze manier tot premier verkozen. Sharon voerde het systeem in 2001 meteen na zijn verkiezing af want de wijziging had het tegenovergestelde effect. De kleintjes werden alleen maar sterker en dat gaat, zoals Bishara zegt, in tegen de traditionele “zionistische functie van het integreren en het samensmelten om tegemoet te komen aan het culturele gevaar dat hen omringt, of omwille van het confessionele [gevaar] waarmee de Israëliische samenleving zich geconfronteerd weet” (p. 121-2).

Hier verwijst Bishara naar hetgeen wij in hoofdstuk 1 de verenigende kracht van het republikeinse burgerschapdiscours noemden. Eén van de hulpmiddelen van dit zionistische republicanisme was de smeltkroes doctrine, een geheel van (staats)instellingen en bewegingen die de bevolking moest verenigen en eensgezind het joods-nationalistisch project laten

³²⁵ Warshawski, Michael: ‘Reflections on the recent elections’, p. 62-3. en Zreik, Raef: ‘The Palestinian question: themes of justice and power, part II: the Palestinians in Israel’, p. 50.

³²⁶ Peretz, Don & Kook, Rebecca & Doron, Gideon: ‘Knesset elections 2003’, p. 588.

steunen. De “zionistische functie van het integreren en samensmelten” van de (joodse) bevolking behoort tot de traditionele politiek van Israël en hebben wij ontleed in termen van een republikeins burgerschap. De wetswijziging in de kiesprocedure wordt door Bishara gezien als een poging om deze functie opnieuw op te nemen, want zij werd al lang uitgedaagd door verschillende ideologische onderstromingen en etnische groeperingen – onder wie de Palestijnse burgers – die zich juist loswrikken en streven naar een groter aandeel in de vertegenwoordiging van de staat of naar een andere definitie van de staat.

De wetwijziging gaf met andere woorden in de praktijk aanleiding tot een “politics of identity” (p.121). Door de stem voor de premier en voor het parlement te splitsen, konden alle ‘subculturen’ hun eigen politieke emancipatie in het parlement gemakkelijker steunen en los daarvan de eerste minister van hun keuze kiezen. Het bedoelde gevolg van deze rechtstreekse stem aan de premier was om hem meer macht te geven maar precies dat bleek zowel bij Netanyahu als Barak problematisch te worden. Beiden hadden een opmerkelijke persoonlijke, autoritaire regeerstijl die inging tegen de klassieke machthebbers in hun partijen, hetgeen hen in de problemen bracht met hun coalitie en vervolgens mee verantwoordelijk was voor een vervroegde beëindiging van hun regeertermijn.³²⁷ Het zijn dergelijke factoren, de veranderde kieswet, de persoonlijke regeerstijl en de politisering van de verschillende bevolkingsgroepen die de snelle regeringswissels verklaren. Met zekere regelmaat toont Bishara dat het niet alleen om een oscillatie tussen links en rechts gaat. Waarom is hij nu zo bezorgd dat het wel als zodanig zou worden verstaan?

Het einde van hoofdstuk 1 werd besloten met te wijzen op de fundamentele breuklijn in de Israëliëse samenleving tussen aanhangers van een sterk etno-nationalisme en verdedigers van liberalisering. Deze liberalisering was genuanceerd tot een voornamelijk economische en sociale liberalisering, gekenmerkt in de eerste plaats door individualisering. Bishara nuanceert deze fundamentele tweedeling verder, door eveneens het liberalisme van dit “links-zionistische kamp” te relativiseren. Hij wil eigenlijk de schijn die het linkse of liberale kamp probeert op te houden, doorbreken en spreekt daarom doorgaans van het *zogenaamde* linkse zionisme of van de *zogenaamde* liberale zionisten.

Door zichzelf en zijn beweging te zien als echte verdedigers van liberalisering – en dus van een *liberaal burgerschap*, dat streeft naar meer gelijkheid en gelijke rechten zodat de staat, de staat is van *al* zijn burgers – is het juist één van hun belangrijkste taken om kritiek te geven op zij die claimen hetzelfde te verdedigen. Als Barak en Labor pretenderen de liberale, seculiere en vredesgezinde stroming te verdedigen, dan moet men hen erop aanspreken en hen

³²⁷ Warshawski, Michael: ‘Reflections on the recent elections’, p. 63.

bekritisieren als zij dat niet doen. En dat onder andere omdat men anders de inhoud en betekenis van deze begrippen dreigt te verliezen. Hij wil met andere woorden op de consistentie wijzen die er bestaat tussen het beleid van deze regeringen uit zowel het rechtse als het linkse kamp, en daarmee het linkse karakter relativeren. Er is in zijn optiek in feite sprake van een aanhoudende verrechtsing, over de verschillende links-rechtse regeringswisselingen heen.

Op deze manier moet men Bishara begrijpen als hij in het begin van de tekst zegt dat “de strijd tussen het “rechtse en het linkse kamp”... eerst en vooral een strijd... [is] die gaat om de macht en niet om de Palestijnse zaak” (p. 117-8). Politici gebruiken met andere woorden de termen ‘liberaal’ en ‘vrede’ om politieke macht te verwerven, maar strijden niet inhoudelijk om de Palestijnse zaak – hiermee worden de Bezette Gebieden bedoeld maar men kan het evengoed verstaan met betrekking tot de Palestijnse burgers. Hij geeft vervolgens een lijstje van punten waarover consensus bestaat of tenminste geen breekpunten vormen, dus ook niet voor de *zogenaamde* liberale zionistische stroming. In de vertaalde tekst is Bisharas kritiek op het linkse kamp eerder schaars, hij vernoemt hun “bevoogdende” houding tegenover de Palestijnse burgers en dat Barak zich gedroeg alsof deze “in zijn broekzak” zaten (p. 120). In de hierop volgende bespreking wordt Bisharas verhouding met de liberale zionisten verder uitgewerkt.

4.2.4. Azmi Bishara

Azmi Bishara is een complexe figuur omdat hij sinds de laatste tien jaar als filosoof en politicus de belangrijkste en scherpste analyses maakt van de situatie van de Arabische minderheid in Israël en tegelijk een van de hoofdrolspelers is uit de Arabisch-Israëlische politiek (eveneens sinds de laatste tien jaar).³²⁸ Hij is een van de stichters en leider van de *Tajammu‘ al-WaĠaniyya al-DĠmuqrĠtiyya* of Nationale Democratische Alliantie (NDA), ook gekend als Balad. Deze partij werd in 1996 opgericht als een verzameling van linkse en nationalistische krachten en boekt sindsdien winst in elke verkiezingsronde. In 1999 stelde Bishara zich symbolisch kandidaat in de directe verkiezingen voor de eerste minister, maar trok zich nadien terug (om niet verantwoordelijk te zijn voor een mogelijke nederlaag van Barak).

Het is niet mogelijk een onderscheid te maken tussen zijn analyses en de politiek die hij verdedigt. Bishara zegt dat hij in de eerste plaats door een humanistische instelling geleid

³²⁸ De bespreking van Bishara steunt naast zijn eigen artikels ook op zijn vele opiniestukken die in al-Ahram wekelijks worden gepubliceerd, maar er wordt nergens uit geciteerd.

wordt. Tegelijk is hij ideologisch gedreven door zijn uitgesproken neo-Nasseriaans Arabisch nationalisme.³²⁹ Hij pleit binnen de huidige staat Israël voor de omvorming naar “een staat voor al zijn burgers” of een liberaal burgerschap én de erkenning van de Arabische minderheid als een nationale minderheid. Dit past in het kader van de uiteindelijke oplossing voor het ruimere Arabisch-Israëliësch conflict die hij verdedigt, namelijk dat van een binationale staat, als alternatief voor een joods-Israëliësch natiestaat en een Palestijnse natiestaat naast elkaar. Bisharas programma voor de Palestijnse burgers van Israël kan samengevat worden als een ‘twee-sporen beleid’. Enerzijds voert hij een strijd voor gelijke burgerrechten en anderzijds eist hij de erkenning van de Arabische minderheid als een nationale (Arabisch, Palestijnse) minderheid. Beide vooronderstellen elkaar en hebben elkaar nodig om te kunnen slagen, namelijk de realisatie van een volwaardig burgerschap in de staat Israël, waarin zowel Arabieren als joden zich even sterk vertegenwoordigd voelen en zijn. Zijn ideeëngoed wordt hieronder ontwikkeld.

4.2.4.1. Israëlisering

Het dominante politieke discours onder de Arabische Israëliërs, schrijft Bishara in 1996, aanvaardt de situatie waar zij in zijn terechtgekomen. Het Israëliësch kader waarin zij zich bevinden wordt gekenmerkt door een permanent evoluerende verbetering van de algemene levensstandaard – wat gemeten wordt in termen van een hoger opleidingsniveau en een hogere consumptie – én door een stijgende kloof op diezelfde terreinen tussen joden en Arabieren.³³⁰ De oorzaak van deze situatie is het etnische beleid dat door de staat gevoerd wordt. Door de prioriteit van het joodse etno-nationalistisch beginsel, wordt de Arabische minderheid op een systematische manier zoniet opgejaagd of uitgesloten, dan wel achtergesteld. Het democratische en liberale karakter van de staat, is slechts op de meest minimale manier uitgedrukt voor de Arabische burgers.

Hun situatie wordt dus in wezen gekenmerkt door een beperkt burgerschap en bijgevolg een “kreupele” democratie, maar evenveel door een beperkt of “verminkt” beleven van gemeenschapsgevoelens.³³¹ Het gevoel toe te behoren aan het Arabische of Palestijnse volk, kan slechts op een zeer beperkte manier beleefd en uitgedrukt worden, aangezien Israël de verspreiding van deze gevoelens ten alle koste wil tegengaan. Men zou hier ten aanzien van moslims ook nog de beperkingen op het vlak van religieuze beleving kunnen noemen. Deze

³²⁹ ‘Réfugiés, sionisme, Etat binational: Azmi Bichara bouscule la gauche israélienne’, Document, *Revue d’Etudes Palestiniennes*, Vol. 18, nr. 70, 1999, p. 91.

³³⁰ Bichara, Azmi: ‘L’Arabe en Israël, Un discours politique mutilé’, *Revue d’Etudes Palestiniennes*, Vol. 15, Nr. 59, 1996, p. 56.

³³¹ Ibid. p. 61.

realiteit van beperktheid op vlak van burgerschap en op vlak van nationaliteitsbeleving was door het dominante politieke discours in de jaren negentig aanvaard geworden. Dit instemmen met de fundamentele beperkingen die de realiteit aan de Arabische minderheid oplegde, noemt Bishara “israëlisering”.³³²

Israëlisering mag voor Bishara niet herleid worden tot een vraag naar de identiteit van de Arabieren. Het is niet iets dat kan opgemeten worden in termen van bijvoorbeeld de frequentie van joods-Arabische persoonlijke interactie of de mate waarin er contacten met de staat zijn, wat vaak gebeurt.³³³ Israëlisering is het instemmen of berusten in de bestaande beperkingen en uitsluiting maar loopt samen met en volgt uit een complex en traag proces waarin de Arabieren zoeken naar een gepaste *modus vivendi* in de nieuwe situatie. Zij zoeken naar manieren om zich te integreren in het Israëliësch kader en dat proces is steeds in beweging. Terwijl de relatie met de staat in eerste instantie instrumenteel was en de joods-Arabische interactie voortkwam uit de noodzakelijkheden van het dagelijkse leven, begon men ook de voordelen te ervaren van het Israëliësch zijn. Onder andere het hebben van burger- en politieke rechten werd iets dierbaar én is in essentie Israëliësch. Door het proces van israëlisering, ontstond de “Arabische Israëlië”, de Arabier die zich met behulp van wat het Israëliësch zijn met zich meebrengt, het leven in een Israëliësch kader voor zichzelf mogelijk maakt. Het gaat daarbij dus niet om een judaïsering van de Arabier maar om het ontstaan van een geheel particuliere cultuur, als Arabische Israëlië.³³⁴

Nu, de Arabische Israëlië's hebben zich op het politieke en culturele vlak geïsrailiseerd en op die manier wel leren omgaan met de halfslachtige manier waarop zij hun burgerschap en nationaliteit ervaren, maar zij hebben deze halfslachtigheid niet weggewerkt. Ook al voelen zij de graduele verbetering in hun levensomstandigheden, de kloof met de joodse meerderheid verdwijnt er niet door maar blijft groeien. En ook al is het bestaan van democratische en liberale vrijheden van fundamenteel belang geworden, het vermindert het leed en het onrecht niet als gevolg van de *nakba*. Met andere woorden, de fundamentele tegenstrijdigheden, eigen aan hun bestaan, blijven werkzaam en bieden volgens Bishara op die manier steeds de mogelijkheid voor een “uitbarsting”, die deze scheve situatie niet langer kan verdragen.³³⁵ De voorwaarden scheppen voor een dergelijke uitbarsting, is Bisharas project. Hij biedt een politiek alternatief aan voor de israëlisering dat deze bestaande contradicties zo goed mogelijk bloot legt en zo ook problematiseert. Hij maakt van het tweederangsburgerschap en van de

³³² Ibid. p. 61.

³³³ Ibid. p. 62.

³³⁴ Ibid. p. 63-4.

³³⁵ Ibid. p. 66-7, p. 74-5.

beknotting van nationalistische gevoelens ‘een groot probleem’ en probeert op die manier radicale veranderingen teweeg te brengen.

4.2.4.2. *Gelijke rechten en erkenning als nationale minderheid*

In het nationalistische alternatief van Bishara wordt de israëlisering, hetgeen op zich een individueel project is, ingeruild voor een combinatie van gelijke burgerrechten en culturele autonomie als Arabische minderheid in Israël. Israëlisering is een individuele zoektocht naar integratie in het Israëlische kader en heeft het onvermijdelijke gevolg dat dit individu zich moet neerleggen bij een aantal fundamentele principes, omdat hij er machteloos tegenover staat. Hij zal niet alleen zonder twijfel in een achtergestelde positie blijven verkeren, hij moet zijn eigen afkomst en identiteit ook voortdurend proberen te vergeten. Besluit is dat dit, afgezien van occasionele succesrijke gevallen, niets oplevert, noch voor het individu en zeker niet voor de positie van de Arabische gemeenschap in haar geheel. Daarom is het nodig om zowel naar gelijke burgerrechten, als naar Arabische culturele autonomie te streven want dat is de enige manier waarop men als een volwaardig lid van de samenleving kan bestaan.³³⁶

De verwevenheid tussen de twee eisen is fundamenteel. Met gelijke burgerrechten alleen is er geen sprake van gelijkheid, daarvoor is er erkenning nodig van de specifieke identiteit van de Arabier of Palestijn. Het samengaan van deze twee politieke eisen is dus niet alleen strategisch of ideologisch (nationalistisch), het volgt uit het fundamentele belang van de erkenning van geschiedenis en de afkomst, kortom van de identiteit, van de Arabier in Israël. Zolang die miskend of bestreden wordt, is er geen gelijkheid. Het gaat dus meteen om essentiële voorwaarden voor een “historische verzoening”. De erkenning van het Palestijnse verhaal, in de eerste plaats van de *nakba*, maakt deel uit van het erkennen en respecteren van de Arabisch-Israëlische/ Palestijnse identiteit en is noodzakelijk om te kunnen spreken van gelijkheid.

Hier is de redenering afgemaakt die Aziz Haydar in de vertaalde tekst begonnen was. Hij beschreef de verleidingen om de weg van ‘individuele integratie’ te nemen en zich niet langer te bekommeren om de positie van de gehele gemeenschap. Haydar onderzocht de spanning tussen het individuele en het maatschappelijke niveau, in het bijzonder wanneer die maatschappij niet in staat blijkt iets voor het individu te doen en hem eigenlijk zelfs tegenwerkt. Het nationalistische alternatief claimt een oplossing te zijn voor deze spanning door de tweevoudige eis van gelijke burgerrechten en culturele autonomie. Wanneer deze tot

³³⁶ Bishara, Azmi: ‘Reflections on October 2000: A landmark in Jewish-Arab relations in Israel’, *Journal of Palestine Studies*, Vol. 30, Nr. 3, 2001, p. 57, 61.

zijn uiterste consequenties gerealiseerd is, bestaat de joodse staat Israël niet langer, maar is er een echte “Israëlische natie” in de plaats gekomen.³³⁷

4.2.4.3. Binationale staat

Wat het gevolg is van een dergelijk radicale transformatie van de staat – van het vervangen van de etnische staat door een liberale, die bovendien een nationale minderheid erkent – is een binationale staat die een overkoepelende (Israëlische) nationaliteit draagt. De staat die er is voor al zijn burgers dient niet langer de belangen van één etnische groep, of van een republikeinse gemeenschap die geënt is op deze etnische groep, maar is gericht op een vredevolle coëxistentie van twee nationale gemeenschappen.³³⁸

Het idee van een binationale staat voor joden en Arabieren in Israël is niet nieuw maar heeft zowel vanaf de vroegste periode van de zionistische beweging als in de Palestijnse nationale beweging verdedigers gekend en verschillende invullingen gekregen. Langs Palestijnse kant was de meerderheid in de PLO van de vroege jaren zeventig gewonnen voor één democratische, seculiere staat in Israël/Palestina – nadat het land bevrijd was van het zionisme en weliswaar met een demografische meerderheid van Arabieren – voor de twee-staten oplossing begon door te breken.³³⁹ Edward Said is ongetwijfeld de meest bekende Palestijnse voorvechter, langs joodse kant zijn Martin Buber, Judah Magnes en Hannah Arendt de meest bekende verdedigers van een binationalisme.³⁴⁰ Desondanks is deze visie marginaal gebleven en wordt dit vandaag vanuit joodse kant als absoluut onaanvaardbaar beschouwd, omdat dit het einde betekent van de joodse staat zoals zij al zevenenvijftig jaar bestaat. Men mag niet vergeten dat een binationale staat ‘voor al zijn burgers’ de opheffing van de link met de joodse diaspora en dus van de joods-nationale instituties impliceert.

Bisharas voorstel reikt dus verder dan de ‘binnenlandse’ situatie van Israël. Een binationale staat is voor hem ook de ultieme oplossing voor het ruimere Arabisch-Israëlische conflict. De Palestijnse vluchtelingen, zowel ‘in’ als ‘buiten’ Israël, kunnen hun recht van terugkeer het gemakkelijkst uitoefenen in dergelijke staat; de band met hun plaats van afkomst moet erkend worden en zij hebben de keuze of ze al dan niet terugwillen. Het is niet duidelijk hoe joden tegelijk verzekerd zijn niet uit hun huizen gezet te worden,³⁴¹ maar in een dergelijke ‘post-conflict’ situatie waarin joden en Palestijnen zich over het gehele gebied vrij kunnen vestigen

³³⁷ ‘Réfugiés, sionisme, Etat binational: Azmi Bichara bouscule la gauche israélienne’, p. 84, 86.

³³⁸ Ibid., p. 99.

³³⁹ Kimmerling, Baruch & Migdal, Joel S.: *The Palestinian people*, p. 256-7.

³⁴⁰ Ellis, Marc H.: ‘The future of Israel/Palestine : embracing the broken middle’, *Journal of Palestine Studies*, Vol. 26, Nr. 3, 1997, p. 63.

³⁴¹ Réfugiés, sionisme, Etat binational: Azmi Bichara bouscule la gauche israélienne’, p. 83-4.

en normale relaties met elkaar onderhouden op voet van gelijkheid, zullen ook dergelijke contradicties wel opgelost raken. Ook de twee andere kernpunten van het ruimere conflict – de plaats van de kolonisten in de Bezette Gebieden en de status van Jeruzalem – zijn niet langer problemen in een binationale staat die gebaseerd is op burgerlijkheid en erkenning van nationale gemeenschappen. Een dergelijke staat is gebouwd op de universele waarden van gelijkheid enerzijds en de erkenning van particuliere vormen van gemeenschap anderzijds. Op basis van het eerste werkt de democratie en op basis van het tweede wordt er bestuurd door middel van consensus. Hierdoor kan men dan ook onderhandelen over concrete geschillen rond vluchtelingen die terugkeren of de status van Jeruzalem.

4.2.4.4. Controverse met de liberale zionisten

Het is ook door de implicaties van zijn programma ‘een staat voor al zijn burgers’ op het niveau van het ruimere Arabisch-Israëliësch conflict dat men de weerstand van joods-Israël voor zijn ideeën moet zien. Ook al is de toedracht van zijn voorstel enkel binnen Israël ‘niet niets’, wanneer de groene lijn verdwijnt, slaat de demografische balans over in het voordeel van de Palestijnen, wat psychologisch een zware stap is. Toch zouden met het realiseren van zijn tweevoudige eis, deze joodse bezorgdheden over demografie en grenzen moeten verdwijnen.

De verdedigers van Bisharas programma in joods-Israël zijn schaars, maar de weinige die er zijn, zijn niet de liberale zionisten, de groep die wij identificeerden als het vredeskamp en de voortrekkers van secularisatie en economische liberalisering. Deze laatste groep is zelfs meer dan rechts het doelwit van Bisharas kritiek. In zijn analyse is hun houding immers innerlijk tegenstrijdig. Het zionisme is een ideologie die de joden een eigen staat wou bezorgen. Die missie is volbracht in 1948 en de staat die eruit volgt moet zich kunnen losmaken van de joodse etnocratie, hetgeen het tegengestelde is van een liberaal systeem. Nog langer de intrinsieke verbondenheid tussen de staat en het joodse volk – in de praktijk een joodse meerderheid – verdedigen is niet-liberaal.

Afgezien daarvan is het feit alleen, volgens Bishara, dat het joodse volk op zich een religieuze gemeenschap is, dat zich politiek onafhankelijk maakt en organiseert in een staat om die gemeenschap te dienen, een beetje een waanzinnig idee.³⁴² Afgezien van de joodse *nationale* particulariteit, is er in het zionisme met andere woorden ook de nog meer beperkende joodse *religieuze* particulariteit, die Israël eveneens in zijn greep houdt. In het zionisme dat sinds de jaren tachtig de heersende trend is, wordt deze religieuze component zelfs het meest bepalend en expliciet, namelijk bij de religieuze-zionisten. Zij zijn de groep

³⁴² Ibid. p. 86-8.

van ultra-orthodoxe (Haredi) afkomst die met religieuze motivatie het zionistische project van het judaïseren van land verder zetten, door de Bezette Gebieden te koloniseren.

Hieruit volgt dat als links-Israël of de liberale zionisten deze groep effectief wil bestrijden – als zij echt vrede en een liberaal, seculier en democratisch systeem wil – moet zij eerst de dubbelzinnigheid uit haar eigen ideologie halen. Zij moet het joodse particularisme van het zionisme verlaten en pleiten voor burgerlijke gelijkheid.³⁴³ Het gevolg van hun ideologische hypocrisie is dat zij zo de verwrongen situatie van de Arabische minderheid in Israël legitimeren en maken dat deze zich met minder dan een volwaardig burgerschap en nationaliteit tevreden stellen.³⁴⁴ Het zijn de linkse-zionisten die de ‘individuele integratie’ of ‘israëlisering’ bevorderen door op een halfslachtige manier hun emancipatie en vooruitgang schijnbaar te verdedigen. Zij voeden de illusie van de Palestijnen dat zij in hen een partner voor vrede of gelijkheid hebben gevonden, maar in realiteit gaat het om holle woorden. Zij bevorderen daarom ook het onderscheid tussen de gematigde en extreme, en dus af te keuren, Arabier, of tussen de “cute one and not-so-cute one”.³⁴⁵ De extreme Arabier is immers hij die op zijn rechten blijft staan. Het discours van links-Israël probeert juist dat te verhinderen en het is daarom prioritair om dat discours te bevechten, en niet rechts of de religieuzen. Een van de concrete gebeurtenissen waarrond zich een heftige polemiek tussen links en de nationalistten of de extremen heeft afgespeeld, is het volgende deel van het overzicht, de protesten van oktober 2000.

4.3. Na oktober 2000

4.3.1. De oktober-protesten van 2000

Uit Aziz Haydar’s vertaling mag blijken hoe sterk de impact is, voor Israël en voor de Palestijnse burgers van de protesten in oktober 2000 naar aanleiding van de tweede Intifada in de Bezette Gebieden. Ondanks de titel van het artikel bespreekt Haydar in de eerste plaats de aanloop naar deze protesten, daarom volgt eerst een overzicht van de gebeurtenissen en worden de gevolgen ervan daarna besproken.

Na het bezoek van Likud parlements lid Ariel Sharon aan de zowel voor joden als moslims heilige site Haram al-Sharif/Tempelberg in Jeruzalem op 28 september 2000 breken rellen uit tussen Palestijnen en de Israëlische oproerpolitie. Zij markeren de start van de tweede Intifada.³⁴⁶ Op 30 september roept het Monitor Comité voor Arabische Burgers in Israël – het

³⁴³ Ibid. p. 88.

³⁴⁴ Bishara, Azmi: ‘Reflections on October 2000’, p. 64.

³⁴⁵ Ibid. p. 64.

³⁴⁶ Chronology 16 August-15 November, *Journal of Palestine Studies*, Vol. 30, Nr. 2, 2001, p. 197.

zogenaamde parlement van de Arabische minderheid – op tot een algemene staking uit solidariteit met de Palestijnen in de Bezette Gebieden, die voor de derde dag op rij strijd leveren met het Israëliëse leger.³⁴⁷ De oproep wordt massaal beantwoord en er komen massa's Palestijnse burgers op straat op 1 oktober in verschillende steden (Akka, Jaffa, Nazareth, Tel Aviv) en tal van Arabische dorpen, vooral in de Galilee.³⁴⁸ De protesten evolueren in rellen als demonstranten beginnen stenen te gooien en de politie antwoordt met traangas, rubberen kogels maar ook met scherp. Er worden twee burgers doodgeschoten en dit nieuws verspreidt zich zodat er de volgende twee dagen in zo goed als het gehele Noordelijke District (dat Galilea omvat) nog massaler gedemonstreerd wordt. Tussen 1 en 4 oktober komen elf Palestijnse demonstranten om en worden er honderden gewond doordat de veiligheidsdiensten zich gedroegen alsof het vijanden en geen burgers betrof.

In het weekend van 8 en 9 oktober komen nog twee Palestijnse burgers om wanneer joodse Israëli's uit Nazareth Illit – een joodse stad grenzend aan Nazareth dat gebouwd werd in het kader van de judaïsering van de Galilee – oostelijk Nazareth aanvallen. Eigendom wordt hierbij vernield, winkels beroofd en racistische vijandige slogans geroepen (“Dood aan de Arabieren”). De politie laat het joodse geweld begaan en valt de bijeengekomen Arabische massa aan en schieten daarbij twee Palestijnen dood. Dergelijke anti-Arabische aanvallen van de joodse bevolking gebeurden ook op andere plaatsen.³⁴⁹ Na dit weekend stond het aantal Palestijnse doden onder de burgers op dertien. Vijandigheden bleven doorgaan tot midden oktober zonder dat er nog meer het leven lieten.³⁵⁰

Deze gebeurtenissen werden gedetailleerd beschreven omdat zij zonder twijfel de belangrijkste evolutie zijn van de laatste decennia. De schok die in oktober (en lang daarna) door de Arabische gemeenschap ging, heeft evenveel politieke en symbolische waarde als de eerste Landdag op 30 maart 1976 (de eerste grote Arabische protestdag, tegen landonteigeningen, waarop zes burgers werden doodgeschoten). Ook de joods-Israëliëse samenleving werd er grondig door mekaar geschud. Directe gevolgen zijn de oprichting van een officiële onderzoekscommissie, een grootschalige conferentie over nationale veiligheid werd in Herzliyya gehouden en sindsdien jaarlijks herhaald, en een rapport met

³⁴⁷ Esmeir, Samera & Rosenberg, Rina: Adalah's Review: 'Law and violence', *Adalah, the legal center for Arab minority rights in Israel*, Vol. 3, 2002, p. 3.

³⁴⁸ Chronology 16 August-15 November, *Journal of Palestine Studies*, p. 198.

³⁴⁹ Report of the submission to the Commission of Inquiry, 21 January 2001, *Adalah, the legal center for Arab minority rights in Israel*, on behalf of the High Follow-Up Committee for the Arab Citizens in Israel.

³⁵⁰ Chronology 16 August-15 November, *Journal of Palestine Studies* 199, 202 en Esmeir, Samera & Rosenberg, Rina: 'Law and violence', p. 3.

beleidsaanbevelingen werd geschreven door vijftientig Israëlische academici.³⁵¹ Op 8 november besloot de Israëlische regering, onder Labor premier Ehud Barak, om een officiële Onderzoekscommissie (onafhankelijk en met juridische macht) in te stellen betreffende het politiegeweld en het verloop van de conflicten met de Palestijnse burgers, onder leiding van rechter Theodor Or, de Or-Commissie. Dat gebeurde pas onder druk van de families van de overledenen en het Arabische leiderschap.³⁵²

De gebeurtenissen van oktober 2000, omgedoopt tot Habaat Oktober, schokten dus beide gemeenschappen. De extreme gewelddadigheid van joodse kant choqueeerde de Arabieren, de woede en de ongehoorzaamheid (illegale betogingen, het bezetten van kruispunten en versperren van hoofdwegen) van de Arabieren choqueerden vele joden. Het verscherpte de spanningen tussen beiden en leidde langs beide kanten naar een radicalisering: naar een versterking van het Arabisch-Israëlische gemeenschapsgevoel of etno-regionalisme en naar een ‘inperking van het burgerschap’. Wij beginnen met het eerste.

4.3.2. Etno-regionalisme en “gevangen minderheden”

4.3.2.1. Een ‘nieuwe’ politieke cultuur

Eerst overlopen wij Aziz Haydars en Azmi Bisharas evaluatie van de oktober-protesten om deze vervolgens in verband te brengen met de gedeelde geschiedenis van de Palestijnse burgers met behulp van het model van het etno-regionalisme.

Haydar noemt de “verslechterde sociaal-economische omstandigheden, de toename van het nationalistische en het religieuze gevoel – in het licht van het struikelen van het vredesproces” de belangrijkste oorzaken van de protesten (p. 28). Hij wijst vervolgens op een stijgend ongenoegen en afwijzen van de staat dat een zeer verhitte sfeer had veroorzaakt tijdens Baraks regeerperiode, zodat een uitbarsting op til was. Hij citeert daarbij het hoofd van de Algemene Veiligheidsdienst die de vinger wijst naar de ‘nationalistische stroming’ die uit is “op separatisme en isolement” (p. 29).

Azmi Bishara beaamt de visie van Haydar en in zekere zin ook die van de Veiligheidsdienst. Hij verwerpt het verwijt dat hij of de nationalisten aangezet hebben tot het plegen van geweld – de beschuldiging waarvoor hij terecht stond in de Or-Commissie, en schuldig bevonden werd – of dat zij uit zijn op separatisme of isolement. Maar hij spreekt

³⁵¹ Zureik, Elia: ‘Review essay, being Palestinian in Israel’, *Journal of Palestine Studies*, Vol. 30., Nr. 3, 2001, p. 88-96.

³⁵² Dalal, Marwan: ‘October 2000, Law and politics before the Or Commission of Inquiry’, *Adallah, the legal center for Arab minority rights in Israel*, juli 2003, p. 11. Premier Barak had op 22 oktober besloten een onderzoekscommissie op te richten die niet onafhankelijk was en geen recht kon spreken. Daar moest hij onder druk vanaf stappen. Ibid.

over een veranderde politieke cultuur in de aanloop van de protesten. De Arabische politieke cultuur was volgens hem doordrongen geworden van het alternatief dat zijn eigen beweging naar voor schoof. De Arabieren waren assertiever geworden in hun houding tegenover de staat en beschouwden burgerlijke gelijkheid niet langer als een gunst maar een recht. Een belangrijke manifestatie van deze veranderde politieke cultuur is de aandacht die naar de *nakba* gaat³⁵³ of ‘de catastrofe’, de dag waarop Israël zich onafhankelijk verklaarde en voor de Palestijnen symbool staat voor de etnische zuiveringen en gedwongen diaspora die zich afspeelden tussen 1947-1949.

Als deze nieuwe politieke cultuur al niet aan de basis lag van de protesten, was hij er in elk geval een gevolg van. Haydar somt een aantal verschijnselen op die zich tijdens de protesten voordeden en die onder meer getuigen van “een nieuw begrip en een ander bewustzijn van de situatie van de Arabieren en hun positie in en met de staat”, er gebeurde “een omslag in hun verstaan van de realiteit” die de Arabische minderheid verenigde, ondanks de onderlinge verschillen (p. 30). Voor Bishara is het duidelijk dat de protesten en de staking doorgingen na de eerste dag, waarop twee burgers werden doodgeschoten, omdat toen de woede en frustratie over hun positie in de staat centraal kwamen te staan.

De solidariteit met de Bezette Gebieden was de aanleiding voor de algemene staking maar dat sloeg om in nooit gezien massaprotest van de Palestijnse burgers uit ongenoegen met de staat.³⁵⁴ Zij merkten tijdens en na de protesten hoe machtig zij als groep kunnen zijn wanneer zij samen actie voeren in de hoedanigheid van een nationale minderheid.³⁵⁵ Het doden van de burgers en de ongeziene politiebrutaliteit heeft als gevolg dat de illusie van integratie en coëxistentie – in termen gedefinieerd door de liberale zionisten – doorprikt werd. De israëlisering of de integratie in de Israëlische staat en samenleving, zoals die gepromoot werd door het liberaal-zionistische establishment én door de traditioneel leidende Arabische politieke klasse, bewees na oktober 2000 duidelijk een illusie te zijn.³⁵⁶ Want als het erop aan komt, wordt elke Arabische-Israëli als een vijand behandeld. Zich nu nog langer willen schikken naar hun voorwaarden, of zich zelfs verontschuldigen voor het opstandig, uit de hand gelopen gedrag, versterkt alleen maar de kolonisator/gekoloniseerde relatie tussen de Palestijnen en de staat.³⁵⁷ Oktober 2000 toonde een ongeziene eenheid en durf en deze moeten

³⁵³ Bishara, Azmi: ‘Reflections on October 2000’, p. 57.

³⁵⁴ Ibid. p. 55.

³⁵⁵ Ibid. p. 62.

³⁵⁶ Ibid. p. 58.

³⁵⁷ Ibid. p. 60.

wij pogen te bewaren, besluit Bishara, door het verder ontwikkelen en opbouwen van nationale instituties op alle mogelijke vlakken.³⁵⁸

Deze gezamenlijke actie en eenheid onder de Arabische burgers en de specificiteit van de tweevoudige eis op het vlak van burgerschap en nationaliteit kunnen wij in verband brengen met hun gedeelde geschiedenis aan de hand van het model van etno-regionalisme en het concept van de “gevangen minderheid” (“trapped minority”).

4.3.2.2. Etno-regionaal bewustzijn en identiteit

De nieuwe politieke cultuur die Haydar beschrijft en het nieuwe nationale bewustzijn van Bishara werd reeds vóór oktober 2000 door Oren Yiftachel geanalyseerd vanuit het begrip etno-regionalisme. Deze term verwijst naar de particuliere situatie van oorspronkelijke minderheden (“homeland minority” in tegenstelling tot migrantenminderheden) die “gevangen” zitten (“trapped minority”) in het burgerschap van een staat die gecontroleerd wordt door een andere etnische groep enerzijds en in het nationale toebehoren aan een volk dat zich buiten deze staat bevindt anderzijds.³⁵⁹

Etno-regionalisme is een dynamische uitdrukking van een collectieve identiteit die reageert op het exclusieve, expansionistische etno-nationalisme van de staat, dat het bestaande stelsel van burgerrechten volledig overschaduwet en beperkt. De reactie bestaat erin dat men naar machtsdeelname, socio-economische gelijkheid of in het meest radicale geval naar territoriale of culturele autonomie streeft. Zij streeft niet naar afscheiding en is om deze reden te onderscheiden van het (etno-)nationalisme. Het etno-regionalisme is niet geïnteresseerd in een eigen autonome, begrensde staat, maar wil juist een versterking van het civiele element in de staat waartoe zij behoort *in combinatie met* een versterking van haar eigen, distincte etnische affiliatie. Door deze combinatie vraagt zij in feite naar een herstructurering van de fundamenteën van de staat en neemt geen genoegen met een loutere herverdeling van middelen.³⁶⁰

De huidige situatie van de Arabische minderheid bevindt zich inderdaad met het ene been binnen de staat via haar burgerschap maar met het andere erbuiten via haar afwijkende nationale affiliatie. De verschillende terreinen waarop deze ontwikkeling naar een etno-regionaal bewustzijn zich aftekent, zijn doorheen de thesis systematisch behandeld en worden hier samengevat.

³⁵⁸ Ibid. p. 64.

³⁵⁹ Yiftachel, Oren: ‘Regionalism among Palestinian-Arabs in Israel’, p. 237.

³⁶⁰ Ibid. p. 241-2.

Er is ten eerste de specifieke etnische geografie die aanleiding geeft tot een collectieve identiteit. Kenmerkend voor de gehele Arabische minderheid is de stabiliteit van hun geografische verspreiding sinds de stichting van de staat en hun getroffen worden door massale landonteigeningen en de judaïseringspolitiek van Israël. Concreet betekent dit penetratie van joodse vestigingen in Arabische gebieden door de omcirkeling van Arabische dorpen door exclusief joodse vestigingen, zodat bijna de gehele Arabische bevolking in quasi ghetto's woont³⁶¹ (zie hoofdstuk 2). Dit, in combinatie met onder andere de typische tendens van etnische minderheden tot segregatie, leidde tot het ontstaan van percepties, ervaringen en affiniteiten die gedeeld worden in vrijwel alle Arabische lokaliteiten. De belangrijkste gedeelde perceptie van het Israëliësch-Palestijnse landschap en bevolking is ongetwijfeld de “herinnering aan verlies”.³⁶² Hier kunnen wij het belang van land aan toevoegen het missen van toekomstperspectief als gevolg van het verdrukte verleden van de *nakba*.

Een tweede element dat de gehele Arabische minderheid met elkaar verbindt en hun een geheel eigen collectieve identiteit bezorgt, zijn haar bijzondere socio-economische omstandigheden. In hoofdstuk 2 werd de situatie van de Arabische burgers aan de hand van “interne kolonisatie” besproken. Hun socio-economische positie wordt gekenmerkt door het behoren tot dezelfde ‘laag’ in de zeer gestratificeerde Israëliësch economie en hun lage mobiliteit. Zij werden als groep ‘omhoog geduwd’ wanneer er massale Palestijnse arbeid uit de Bezette Gebieden geïmporteerd werd in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw en dat is zo gebleven wanneer die Palestijnse arbeid vervangen werd door buitenlandse. Doordat vrijwel alle Palestijnse burgers deze specifieke omstandigheden delen, scheidt ook dit een band én een grond voor gezamenlijk protest.³⁶³

Protest en massamobilisatie is precies een derde kenmerk waardoor wij van een etno-regionaal bewustzijn of identiteit kunnen spreken. De geschiedenis van politiek protest, organisatie en Arabisch-Israëliësch institutievorming is het onderwerp van hoofdstuk 3. Het verloop van dit protest toont niet alleen de veranderde graad van ongenoegen of durf, het biedt de Arabische gemeenschap ook een heel arsenaal aan gezamenlijk beleefde ervaringen, die alleen hen toebehoren en hen onderscheiden van andere Israëliërs en andere Palestijnen. Door zich met deze (politieke) belevenissen te identificeren, krijgen zij een symbolische en emotionele waarde.³⁶⁴ Inhoudelijk ging dit protest vooral om dezelfde drie thema's, namelijk controle over land, socio-economische omstandigheden en Palestijns nationalisme. Het feit

³⁶¹ Ibid. p. 249.

³⁶² Ibid. p. 250.

³⁶³ Ibid. p. 252-3.

³⁶⁴ Ibid. p. 253.

dat het derde thema nooit is verdwenen, wijst opnieuw op het “gevangen zitten” van de Arabische minderheid in deze tussenruimte eigen aan het etno-regionalisme; vastberaden in de eis naar volledige burgerrechten én betrokken in een ander, het Palestijns, nationalisme.³⁶⁵

Het laatste, meest politieke, kenmerk is de dubbele verschuiving in het Arabisch stempatroon naar niet-zionistische partijen ten eerste en naar meer radicale, Arabische partijen ten tweede. Deze evolutie ging zeer snel en opmerkelijk, als we weten dat er slechts vanaf 1988 ‘pure Arabische’ partijen aan de verkiezingen deelnemen – de eerste was de Democratische Arabische Partij van ‘Abd al-WahhÁb Darawšah – en reeds vanaf 1996 bijna 70% op deze Arabische partijen stemden.³⁶⁶ Maar het meest significant is dat vanaf 1996 door de grootste Arabisch-Israëlische partijen *voor het eerst expliciet* opgeroepen werd tot de radicale verandering van de joodse staat naar een ‘staat voor al zijn burgers.’³⁶⁷

4.3.2.3. “Gevangen minderheden”, de geografische Palestijnse affiliatie

De oktober 2000 protesten, als nieuwe mijlpaal in het collectief geheugen van de Arabische minderheid, drukken dit etno-regionalisme uitstekend uit. Hun collectieve identiteit, hun samenhorigheidsgevoel als *de Arabieren van ‘48* werd er ontzettend door aangescherpt. Een tweede opvallende uitdrukking van politieke en nationale eenheid, ook tussen de nationalisten en islamisten, is de ongeziene, massale boycot van de premierverkiezingen van 2001. De Palestijnen zijn traditioneel een zeer trouwe groep stemmers – er is geen stemplicht – met een opvallende hoge opkomst. Des te opmerkelijk was hun massale boycot in februari 2001. 82% van de Palestijnen bleef thuis als een duidelijk statement tegenover Labor en het linkse kamp dat zij hun vijandig gedrag niet nemen en met hun voorwaarden niet langer akkoord gaan.³⁶⁸ De 18% die wel stemden, waren voornamelijk Druzen,³⁶⁹ een groep die zich sinds het ontstaan van Israël onderscheidt van de Arabische minderheid door hun gematigdheid en wil tot integratie in de joodse staat.

Hoewel het concept van etno-regionalisme een goede analyse biedt van de situatie van de Palestijnen in Israël en – zoals juist aangetoond – bevestigd wordt door de politieke evolutie, kan het bekritiseerd worden wanneer men terugkeert naar het “gevangen” zijn tussen het Israëlische burgerschap en de Palestijnse nationale affiliatie. Antropoloog Rabinowitz merkt op dat het model van etno-regionale identiteit eigenlijk te veel overhelt naar de Israëlische

³⁶⁵ Ibid. p. 256.

³⁶⁶ Ibid. p. 257 en Gershon Shafir & Yoav Peled: *Being Israeli*, p. 130.

³⁶⁷ Ibid. p. 258.

³⁶⁸ Bishara, Azmi: ‘Reflections on October 2000’, p. 66.

³⁶⁹ Yiftachel, Oren: ‘The shrinking space of citizenship, ethnocratic politics in Israel’, *Middle East Report*, Nr. 232, 2002, p. 44.

dimensie en de Palestijnse affiliatie over de ‘Groene Lijn’ heen negeert. Het houdt er meer bepaald geen rekening mee dat de drie grote gebieden waar de Palestijnse burgers wonen cultureel aanleunen, economisch geassocieerd zijn en geografisch verbonden zijn met de drie grootstedelijke gebieden op de Westelijke Jordaanoever. Specifiek gaat het om respectievelijk de Galilee, de Kleine Driehoek, het noordoosten van de Negev in Israël en Jenin, de Nablus-Kalkilya-Tulkarim driehoek en Hebron in Palestina.³⁷⁰

De rol van deze nabijheid in de beeldvorming van zichzelf, van Israël en op hun politieke handelen mag in geen geval vergeten worden, maar hoort niet bij de hoofdthematiek van deze verhandeling. Hier moet wél nog gezegd worden dat het falen van de Camp David onderhandelingen in 2000, het daarop volgend uitbreken en voortduren van de tweede Intifada en de gewelddadige repressie daarvan ook een belangrijke rol spelen in het recente koppige karakter van de Arabische minderheid. De bouw sinds midden 2002 van de muur die joods-Israël van de Palestijnen moet afscheiden en het recente Gaza-ontruimingsplan hebben uiteraard ook op hen een belangrijke impact. Deze laatste twee ontwikkelingen wijzen op een versteviging van de koloniale structuur in de huidige Bezette Gebieden en op de instandhouding van het etnisch-religieuze onderscheid.³⁷¹ Een dergelijke politiek suggereert niet meteen een liberalisering binnen de Groene Lijn en versterkt daarmee de overtuiging dat de ‘binnenlandse’ strijd gepaard gaat met de strijd voor zelfbeschikking van de bezette Palestijnen en in se om hetzelfde gaat. Sinds de eerste Landdag in 1976 komt de vraag naar gelijke rechten samen met de vraag naar de oprichting van een Palestijnse staat.

4.3.3. De inperking van burgerschap

Naast de verdieping van het Arabisch-Israëliëse etno-regionalisme, situeert zich het tweede grote gevolg van de oktober-protesten langs joods-Israëliëse zijde. Er is een verandering in het beleid en in de publieke cultuur waarneembaar, die wel al sinds eind jaren negentig aanwezig was maar sinds de protesten (en de tweede Intifada) enorm versterkt en expliciet gemaakt werd. Het gaat om een nieuwe consensus binnen joods-Israël die een sterker etnisch beleid en hardere discriminatie van de Palestijnse burgers verdedigt. Deze verharde consensus manifesteert zich in wetgeving, regeringsbeleid en in de publieke opinie

³⁷⁰ Rabinowitz, Dan: ‘The Palestinian citizens of Israel, the concept of trapped minority and the discourse of transnationalism in anthropology’, *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 24, Nr.1, 2001, p. 81.

³⁷¹ Yiftachel, Oren: ‘The shrinking space of citizenship’, p. 44.

en heeft tot gevolg dat de inhoud van het reeds “kreupele” burgerschap nog ingeperkt wordt.³⁷²

Niet alleen de Arabieren hebben hun relatie met de staat geëvalueerd en geradicaliseerd, ook joods-Israël deed dit tegenover de Arabieren. De joods-Israëlische consensus over hun relatie tot de Arabische minderheid is verder naar rechts opgeschoven. Binnen het spectrum van links naar rechts vindt men uiterst links verdedigers van gelijke rechten voor Arabieren *binnen een joodse etnische staat* en uiterst rechts vindt men verdedigers van de “transfer”, of etnische zuivering, het uitzetten van de Palestijnse bevolking uit de Bezette Gebieden, eventueel ook van de Arabische Israëli’s, naar Arabische landen.³⁷³

De nieuwe consensus concentreert zich op de nood het joodse karakter van Israël te bewaren en op het belang van veiligheid. Wij bekijken de meest belangrijke manifestaties van deze hernieuwde energie tot judaïseren: het bemoeilijken van politieke activiteiten van Palestijnse burgers, de opheffing van de parlementaire immuniteit van Azmi Bishara, het intrekken van Palestijns burgerschap en het maatschappelijk aanvaarde discours van transfer.

4.3.3.1. “De joodse staat judaïseren”

Zo noemt Oren Yiftachel het verhoogde etno-nationalisme dat sinds begin jaren negentig voortvloeit uit de systematische assertatie dat Israël joods en democratisch is. Dat werd voor het eerst in een amendement op de Basiswet: de Knesset in 1985 als zodanig vastgelegd (zie hoofdstuk 3), in 1992 in twee Basiswetten herhaald (zie hoofdstuk 2) en sindsdien worden deze termen steeds meer als onderling inwisselbaar gebruikt. De verdediging van het joodse karakter van de staat wordt gelijkgesteld met de verdediging van de democratie. Het model van de “etnische democratie” van socioloog Sammy Smooha (zie hoofdstuk 2) komt tegemoet aan deze evolutie. De gevolgen zijn ten eerste dat het de Arabische minderheid veel minder ruimte laat om het joodse particularisme van de staat aan te klagen, want dit betekent dan meteen een aanslag op de democratie.³⁷⁴ Ten tweede worden de democratische ‘onvolkomendheden’ gerelativeerd als onvermijdelijke schoonheidsfoutjes die nu eenmaal

³⁷² Rouhana, Nadim & Sultany, Nimer: ‘Redrawing the boundaries of citizenship, Israel’s new hegemony’, *Journal of Palestine Studies*, Vol. 33, Nr. 129, 2003, p. 6.

³⁷³ Ibid. p. 5. Het idee van “transfer” was het eerst in de jaren tachtig in het politieke debat gekomen door de Kach partij die zowel de Arabische Israëli’s als de Palestijnen in de Bezette Gebieden buiten wou. Kach werd in 1988 niet meer toegelaten tot verkiezingsdeelname wegens hun racisme. Meer recente verdedigers van transfer is de Moledet partij, gesticht door Rehavam (“Gandhi”) Ze’evi. Zij moedigden weliswaar de Palestijnse burgers alleen maar aan tot vrijwillige transfer. Ze’evi werd in oktober 2001 door een Palestijn van het Volksfront voor de Bevrijding van Palestina vermoord. Ibid. p. 14 en Encyclopedia of the Modern Middle East and North Africa, (Israel, political parties in), p. 1184, 1186.

³⁷⁴ Yiftachel, Oren: ‘The shrinking space of citizenship’, p. 40.

eigen zijn aan een “etnische democratie”.³⁷⁵ Met andere woorden, de discriminatie wordt of ontkend of gelegitimeerd.

Terwijl deze gelijkschakeling zich vooral in het publieke en politieke discours afspeelt, wordt het verwerpen van Israëls karakter als joods én democratisch door individuen of partijen sinds mei 2002 wettelijk bestraft door uitsluiting van de Knessetverkiezingen.³⁷⁶ Tegelijk werd het “steunen van de gewapende strijd (in woorden of daden) van een vijandige staat of terroristische organisaties tegen de staat Israël” op dezelfde manier bestraft.³⁷⁷ Twee maand later werden deze beperkingen ook opgelegd aan de reeds verkozen parlementsleden. Zij kunnen dus vanaf dan hun parlementaire immuniteit verliezen op deze basis.³⁷⁸

Het hoeft niet te verbazen dat Azmi Bishara op deze manier ‘getroffen’ werd. Maar eigenlijk is het andersom gegaan, hij inspireerde deze amendementen. Bishara verloor zijn parlementaire immuniteit op 7 november 2001, en dat om hem in staat van beschuldiging te kunnen stellen voor “het steunen van een terroristische organisatie” en voor het organiseren van een illegale reis naar Syrië om Palestijnse burgers hun familie daar te laten bezoeken.³⁷⁹ De eerste beschuldiging gebeurde op basis van twee toespraken – waarvan één op de herdenkingsplechtigheid voor de toen één jaar overleden oud Syrische president Hafez al-Assad – waarin hij het Syrische bewind en het Libanese verzet, Hizbollah, tegen Israël prees.³⁸⁰ Er gebeurde nog geen uitspraak in dit proces. Het was de eerste keer in de geschiedenis van de Knesset dat de immuniteit van een lid werd opgeheven omwille van politieke uitspraken. In 2003 werd Bishara, zijn partij de Nationale Democratische Alliantie en parlements lid Ahmed Tibi door het Centrale Verkiezingscomité gediskwalificeerd van deelname aan de parlementsverkiezingen van februari 2003, precies op basis van de wetwijzigingen van 2002, namelijk voor “het steunen van terroristische organisaties” en het “verwerpen van de staat als joods en democratisch”. Het Hoogerechtshof verwierp de drievoudige diskwalificatie in beroep.

In dit kader past ook de harde aanpak van de Islamitische Beweging in de laatste jaren. Militanten en leiders werden beschuldigd van banden met en financiële steun aan terroristische organisaties. Midden mei 2003 werden in een mediatieke blitzactie veertien leiders van de noordelijke tak gearresteerd – onder wie het hoofd van de Beweging sjeik

³⁷⁵ Rouhana, Nadim & Sultany, Nimer: ‘Redrawing the boundaries of citizenship’, p. 8.

³⁷⁶ Ibid. p. 11.

³⁷⁷ Ibid. en Yiftachel, Oren: ‘The shrinking space of citizenship’, p. 40.

³⁷⁸ Rouhana, Nadim & Sultany, Nimer: ‘Redrawing the boundaries of citizenship’, p. 12.

³⁷⁹ Sultany, Nimr: *Citizens without citizenship*, Mada’s first annual political monitoring report: Israel and the Palestinian minority 2000-2002, Haifa, 2003, p. 66-69.

³⁸⁰ Ibid. p. 65.

Ra'ed Salah – in een poging de aanhang en de macht van de Beweging te verkleinen. De Islamitische Beweging werd er door premier Sharon openlijk van beschuldigd banden te onderhouden met Hamas en met de Iraanse geheime dienst die onder de leden van de Islamitische Beweging zou proberen rekruteren.³⁸¹

Kortom, deze en andere wetwijzigingen herdefiniëren het Israëlische burgerschap en zijn bedoeld om het de Arabieren moeilijk of onmogelijk te maken nog langer radicale veranderingen in de staatsstructuur via politieke weg te bepleiten. Dit is een drastische inperking van de politieke rechten, in de naam van de democratie en de joodse staat, van hen die precies liberalisering en democratie verdedigen. De ultieme stap die gezet kan worden in dit ‘inperken’ van burgerschap – het revoceren van burgerschap – werd ook gezet. Na de opheffing van de parlementaire immuniteit, schreef de eerste Sharon-regering in hetzelfde jaar een tweede maal geschiedenis door in september 2002 het burgerschap in te trekken van Nihad Abu Kishik en hem bijgevolg staatloos te maken.³⁸²

4.3.3.2. Het demografisch gevaar en “transfer”

Verbonden met deze etnocratische politiek is de politieke en publieke aandacht die naar de demografische balans tussen joden en Arabieren gaat. Een van de belangrijkste jaarlijkse politieke evenementen is de Herzliya conferentie. Zij is als dusdanig uitgegroeid maar werd voor het eerst bijeengeroepen twee maand na de oktober-protesten om de meest invloedrijke academici, politici en militairen te verzamelen en samen na te denken over buitenlands beleid en nationale veiligheid. De eerste conferentie besloot met de noodzaak een politiek van demografische “containment” te voeren om het joodse karakter van de staat te bewaren. Aanbevelingen (en gauw ook beleid) waren onder andere: het stimuleren van hogere geboortecijfers voor de joodse en lagere voor de Arabische bevolking – waaronder het drastisch reduceren van kinderbijslag voor grote [Arabische] gezinnen – en het aanpassen van de grenzen zodat joodse vestigingen op de Westelijke Jordaanoever binnen de Groene Lijn komen te liggen en Arabische dorpen die er nu in liggen, een toekomstige Palestijnse staat toekomen.³⁸³

Het rapport van de eerste Herzliya Conferentie suggereerde ook expliciet een transfer van de niet-burger Palestijnse bevolking en bewijst op die manier de ernst en de mate waarin dit idee maatschappelijk aanvaard is. Ook vanuit het links-zionistische kamp wordt steun betuigd

³⁸¹ The Independent, 14 mei 2003, Ha'aretz, 18 mei 2003.

³⁸² Sultany, Nimr: Citizens without citizenship, p. 90, 92.

³⁸³ Rouhana, Nadim & Sultany, Nimer: ‘Redrawing the boundaries of citizenship’, p. 7. Hierbij hoort de controversiële wet waardoor de Palestijnen die Israëlische burgers huwen, niet langer genaturaliseerd worden. Ibid. p. 13.

aan het idee deze ‘uitwisseling’ van burger en niet-burger Palestijnen te organiseren.³⁸⁴ Maar de bevolking lijkt wel verder te willen gaan dan de beleidsmakers. Een studie van Haifa Universiteit in oktober 2001, een jaar na de protesten, toonde aan dat 65% van de joodse bevolking vindt dat de regering de Palestijnse burgers moet aanmoedigen tot emigratie.³⁸⁵ Ook vooraanstaande publieke figuren zoals Ruth Gavison – het voormalige hoofd van de Israëlische Associatie voor Mensenrechten – en bekende schrijvers als Amos Oz en A.B. Yehoshua vinden zich terug in het idee dat Israël “zijn grenzen moet herscheppen naar etnische principes”.³⁸⁶ Wij kunnen besluiten dat zowel het joodse publiek als politici samen naar rechts zijn opgeschoven en de behandeling van de Palestijnen als halve burgers – wiens politieke macht moet bestreden worden – rechtvaardigen.³⁸⁷

4.4. Besluit

Een kernachtige formulering van de grenzen die de Palestijnse burgers kennen in hun politieke activiteiten vinden we bij Shafir en Peled. Het uitoefenen van hun burgerschapsrechten of het beleven van hun Israëlich-zijn is begrensd daar waar de overgang zich bevindt tussen het strijden om respect voor liberale rechten en het proberen om de heersende opvattingen van het ‘algemeen goed’ te veranderen.³⁸⁸ Bishara, met de goedkeuring van een groot deel van de Palestijnen, tikt de liberale zionisten op de vingers en wil hen de weg wijzen naar echt liberalisme en democratie en plaatst zich daarmee met volle overgave op dat terrein. De meer subtiele en voorzichtige pogingen die Arabisch-Israëlische politici in het verleden ondernomen hebben op dit vlak leiden volgens hem alleen maar naar het verankeren van hun marginaliteit en een diep verstoorde identiteit. De enige oplossing is een krachtige, eensgezinde en koppige assertatie van hun rechten als nationale Arabisch-Israëlische minderheid. Dat hebben zij getoond in oktober 2000 en opnieuw met de boycot in februari 2001.

Het proberen omgaan met de situatie als Arabier of Palestijn in een joodse Israëlische staat te leven is een probleem die alle Arabische Israëli’s sinds de eerste dag van de staat kennen. De verschillende persoonlijke antwoorden of reacties op dit dilemma is het centrale thema in de Arabisch-Israëlische literatuur – ook in Emile Habiebis *Sa’ied de Pessoptimist* en Sayyed Kanshuas *Dansende Arabieren* – maar wordt ook weerspiegeld in de politieke evolutie, het

³⁸⁴ Yiftachel, Oren: ‘The shrinking space of citizenship’, p. 42.

³⁸⁵ Sultany, Nimr: Citizens without citizenship, p. 125.

³⁸⁶ Yiftachel, Oren: ‘The shrinking space of citizenship’, p. 42.

³⁸⁷ Rouhana, Nadim & Sultany, Nimer: ‘Redrawing the boundaries of citizenship’, p. 19.

³⁸⁸ Shafir, Gershon & Peled, Yoav: *Being Israeli*, p 129.

domein dat wij onderzochten. In die politieke evolutie zien wij in de strekking van de nationalistes sinds de jaren negentig de culminatie van wat het etno-regionalistisch onderzoekskader vooropstelt, een politieke vraag naar een vorm van autonomie en zelfbestuur. Het programma van de nationalistes vraagt een herdefiniëring van de staat en institutionele culturele autonomie en brengt zo het debat over de noodzaak zich als nationale minderheid te manifesteren naar de voorgrond. Het dilemma tussen ‘individuele’ en ‘collectieve’ integratie werd in het laatste decennium eveneens versterkt door de golf van liberalisering en het proces van individualisering, die lezen wij bij Haydar, bij de Palestijnen de illusie voeden dat gelijkheid bereiken in de joodse staat mogelijk is, door individuele integratie.

Joods-Israël heeft een eigen nieuwe consensus geformuleerd als antwoord op de laatste Palestijnse ontwikkelingen die volledig in de lijn ligt met de beschreven voorafgaande ontwikkelingen. Joods-Israël wordt sinds de laatste drie decennia in stijgende lijn met een identiteitscrisis en verdeeldheid geconfronteerd en definieert zijn algemeen goed klaar en duidelijk in termen van joodsheid en veiligheid. Het resultaat is een escalatie van de bestaande spanningen tussen de staat en de Palestijnse burgers en een verhoging van hun concrete dagdagelijkse problemen. Een doorbraak in het ruimere Israëliësch-Palestijns conflict blijkt nog steeds een noodzakelijke voorwaarde te zijn voor een positieve wending in de ‘binnenlandse’ relaties.

Besluit

Deze verhandeling beoogde een analyse van de huidige situatie van de Arabische minderheid in Israël te analyseren. Zoals in deze verhandeling is aangetoond, beschikt deze Arabische minderheid over alle kenmerken van het etno-regionalisme. Zij werden geanalyseerd in de verschillende domeinen waaruit het etno-regionalisme bestaat. Hun basisconditie is immers een minderheid te zijn in een staat die gecontroleerd wordt door een ander volk (het joodse, Israël) enerzijds terwijl deze minderheid anderzijds nationaal geaffilieerd is met een groter volk dat buiten deze staat leeft (het Palestijnse en het Arabische). Een dergelijke soort van minderheid wordt ook een ‘gevangen’ minderheid genoemd, een “trapped minority”. De Arabische minderheid in Israël ontwikkelde zich op etno-regionalistische wijze, namelijk met een geheel eigen etnische geografie, een specifieke gezamenlijke sociaal-economische positie in Israël, een politieke emancipatie die de gehele minderheid belangrijke symbolen biedt en tot slot een inhoudelijke politieke positie waarin zowel de kwestie van een volwaardig burgerschap in Israël, als hun Palestijnse nationale affiliatie even belangrijk is.

Als een minderheid overgebleven in de nieuwe Israëlische joodse staat in 1948, verlaten door haar politieke, sociale en culturele elite en voor de volgende achttien jaar beperkt, gecontroleerd en afgezonderd door een Militair Bestuur, ontwikkelt zij zich noodzakelijkerwijze in een Israëliësch kader. Zij probeert zich staande te houden in deze nieuwe vreemde Israëlische, joodse context als deel van de Palestijnse, Arabische gemeenschap. Maar het is in de eerste plaats het dwingende Israëlische karakter dat hun sociale, politieke en culturele evolutie bepaalt. Door de Israëlische beperkingen worden zij gedwongen een geheel eigen manier te vinden om zich politiek en cultureel uit te drukken, eerst als Arabieren en nadien meer en meer als Palestijnen en uiteindelijk als Palestijn én Israëli.

Daarom begonnen wij met de nodige bijzonderheden en fundamentele ontwikkelingen van dit Israëlische kader te geven, via modellen van burgerschap in een historisch, sociologisch overzicht. Op deze manier toont zich hoe zij als Arabische minderheid principieel uitgesloten zijn van de politieke en publieke Israëlische cultuur. De Israëlische staat toont zich als de voortzetting van de doelstellingen van de joods-nationalistische, zionistische beweging en

houdt er bijgevolg een verweven etno-nationalistisch en republikeins discours van burgerschap op na. Beide sluiten de Palestijnen uit. De staat is er voor het joodse volk, waar zich dat ook bevindt (etno-nationalistisch) en samen met de staat moeten de Israëli's zich inzetten voor de ontwikkeling van dit volk (republikeins). Een liberale opvatting van burgerschap – waarbij elke burger krachtens zijn “status” als burger een volwaardig lid is van de staat en samenleving en waarin gestreefd wordt naar insluiting van meer groepen en grotere onderlinge gelijkheid – is er *de facto* noch *de jure*, hoewel de basis ervoor wel bestaat.

Israëli'sch burgerschap brengt geen volwaardig lidmaatschap maar is voor de Arabieren toch de enige toegangspoort tot deelname en vertegenwoordiging in de Israëli'sche samenleving. Midden jaren negentig van de vorige eeuw waren er hoopvolle momenten dat er werk zou gemaakt worden van echte liberalisering. Aangezien de traditionele ashkenazi joodse politieke klasse steeds meer uitgedaagd werd en nog steeds wordt door andere ideologische en culturele groepen sinds het begin van de jaren zeventig, veranderde zij geleidelijk in interactie met deze groepen haar eigen politiek profiel naar een dat staat voor liberalisering en seculariteit. Maar een liberaal burgerschap hoort niet bij haar streefdoelen.

In het tweede hoofdstuk werd de status van het burgerschap van de Arabische minderheid onderzocht. Het nationalistische, particularistische primaat van het joodse volk op het universele, Israëli'sche burgerschap ligt wettelijk vast en biedt dus slechts een tweederangsburgerschap. Door de Arabische sociaal-economische situatie te bekijken, wordt dit tweederangsburgerschap inzichtelijker. Het blijkt niet alleen om een uitsluiting te gaan, het beleid werkt ook tégen hen. Het judaïseringsbeleid op vlak van geografie en demografie – concreet in de eerste plaats de politiek van landonteigeningen en totale verwaarlozing van de Arabische woonsituatie – wijst op een *zero-sum* relatie van de staat tot haar Palestijnse burgers. Tegenover deze politiek blijkt hun burgerschap slechts een formaliteit. Dit beleid confronteert de gehele minderheid met dezelfde situatie en creëert hierdoor een specifieke etnische geografie die de voedingsbodem vormt voor gezamenlijk politiek protest.

Het tot stand komen van een traditie van gezamenlijk politiek protest waarin gebeurtenissen tot belangrijke emotionele symbolen uitgroeien, is precies een derde kenmerk van het etno-regionalisme. Naast de basisconditie van ‘gevangen minderheid’ te zijn met een tweederangsburgerschap en de ontwikkeling van een specifieke etnische geografie is de politieke emancipatie en de tradities die dat met zich meebrengt een derde essentieel etno-regionalistisch kenmerk. Inhoudelijk weerspiegelt de politiek deze ‘gevangen’ situatie: vanaf

begin jaren zeventig verschijnen dezelfde twee onvermijdelijk gepaard gaande aspecten: een verlangen naar gelijkheid als burgers en naar een oplossing (zelfbeschikkingsrecht) voor het Palestijnse volk.

De concrete politisering of politieke emancipatie nam een start na de opheffing van het Militair Bestuur en de hernieuwde contacten met de Palestijnen die zich vanaf 1967 in door Israël bezette gebieden bevinden. Een groeiende betrokkenheid met het Palestijnse probleem en zelfidentificatie hiermee wordt palestinisering genoemd. De grenzen van dit proces zijn niet voor allen op hetzelfde punt gestopt, maar het versterkte wel de algemene overtuiging dat hun toekomst zich verder in Israël afspeelt en dat zij er alleen voor staan om hun situatie te proberen verbeteren. Zij ontwikkelden een eigen traditie van protest en institutievorming waarin de verschillende Arabische politieke houdingen of stromingen toenadering tot elkaar vonden wat betreft hun streven naar een liberaal burgerschap, een Palestijnse staat en de overtuiging binnen het Israëliësch kader te blijven handelen.

In het laatste hoofdstuk tenslotte bekeken wij welke dilemma's het bewustzijn er alleen voor te staan met zich meebrengt. Dit bewustzijn is niet nieuw maar zij werden er in het laatste decennium op de scherpste manier mee geconfronteerd. Langs de ene kant zijn er de twee Intifada's (van 1987 en 2000) en het daartussen lopende Oslo-Vredesproces (1993-1995) die het onderscheid tussen hen en de andere Palestijnen zeer duidelijk aantonen. Langs de andere kant is er de 'liberale revolutie' en het proces van individualisering in Israël samen met de 'nieuwe nationalistische strekking' vertegenwoordigd door Azmi Bishara, die het probleem van de gepaste houding tegenover Israël duidelijk stellen.

De belangrijkste huidige politieke breuklijn valt dan ook niet langer in termen van 'gematigden' en 'radicalen' te vatten maar gaat *expliciet* om zij die pleiten voor een 'individuele integratie' en zij die pleiten voor een nationale erkenning of 'collectieve integratie'. De eersten nemen er genoeg mee dat meer en meer individu's erin slagen hun persoonlijke situatie op allerlei vlakken (onderwijs, werk, huisvesting) te verbeteren zonder dat de gehele gemeenschap, als een Arabische entiteit, deze verbetering meemaakt. Voor de tweede groep betekent een betere integratie in de Israëliësch samenleving, een integratie als volwaardige leden in de collectieve dimensie, en dus ook met erkenning van hun specifieke geschiedenis en afkomst of identiteit.

Wij willen tot slot besluiten door erop te wijzen dat de voorwaarden van deze tweede groep, zeer bewust, overeenstemmen met wat zij nodig achten voor een 'historische

verzoening' en een visie is die wij delen. De nieuwe nationalisten zijn geïnteresseerd in het uitdenken van de nodige stappen om tot de mogelijkheid te komen elkaar, joden en Arabieren, als gelijke partners te zien, die in staat zijn een gelijke opvatting van staatsordening en natie-belevenis te delen. Ook al is vandaag alleen al het suggereren van deze mogelijkheid subversief, niet alleen langs Israëlische zijde, het is aan de idealisten om het bestaan van idealen levend te houden.

Literatuurlijst

Boeken

Dalal, Marwan: 'October 2000, Law and politics before the Or Commission of Inquiry', *Adalah, the legal center for Arab minority rights in Israel*, juli 2003.

Dumper, Michael: *Islam and Israel, Muslim religious endowments and the Jewish state*, Washington D.C, Institute for Palestine Studies, 1997.

Esmeir, Samera & Rosenberg, Rina: Adalah's Review: 'Law and violence', *Adalah, the legal center for Arab minority rights in Israel*, Vol. 3, 2002.

Evron, Boas: *Jewish state or Israeli nation?*, Bloomington & Indianapolis, Indiana University Press, 1995.

Ezrahi, Yaron: *Rubber bullets, power and conscience in modern Israel*, New York, Farrar, Straus & Giroux, 1997.

Ghanem, Asad: *The Palestinian-Arab minority in Israel, 1948-2000, A political study*, State University of New York, 2001

Grossman, David: *Vriend of Vijand, over joden en Arabieren in Israël*, Uitgeverij Contact, 1993 [1992].

Habiebi, Emile: *De wonderlijke lotgevallen van Sa'ied de Pessoptimist*, 1993 [1974].

Hofnung, Menachem: *Democracy, law and national security in Israel*, Aldershot, Dartmouth, 1996.

Israeli, Raphael: *Muslim Fundamentalism in Israel*, Brassey's, 1993.

Jiryis, Sabri: *The Arabs in Israel, 1948-1966*, Beirut, The Institute for Palestine Studies, 1969.

Kashua, Sayyed: *Dansende Arabieren*, Amsterdam, Vassallucci, 2003.

Kimmerling, Baruch: *The invention and decline of Israeliness: state, society and the military*, University of California Press, 2001.

Kimmerling, Baruch & Migdal, Joel S.: *The Palestinian people, a history*, Harvard University Press, 2003.

Kretzmer, David: *The legal status of Arabs in Israel*, Westview Press, Westview special studies on the Middle East, 1990.

Landau, Jacob M.: *The Arab minority in Israel 1967-1991, Political aspects*, Oxford University Press, 1993.

Lewin-Epstein, Noah & Semyonov, Moshe: *The Arab minority in Israel's economy, patterns of ethnic inequality*, Westview Press, 1993.

Lustick, Ian: *Arabs in the Jewish state, Israel's control of a national minority*, University of Texas press, 1980.

Peretz, Don & Doron, Gideon: *The government and politics of Israel*, Westview Press, 1997.

Rabinowitz, Dan: *Overlooking Nazareth, the ethnography of exclusion in Galilee*, Cambridge University Press, 1997.

Report of the submission to the Commission of Inquiry, 21 January 2001, *Adalah, the legal center for Arab minority rights in Israel*, on behalf of the High Follow-Up Committee for the Arab Citizens in Israel.

Rouhana, Nadim N.: *Palestinian citizens in an ethnic Jewish state, identities in conflict*, New Haven & London, Yale University Press, 1997

Shafir, Gershon & Peled, Yoav: *Being Israeli: the dynamics of multiple citizenship*, Cambridge Middle East Studies, Cambridge University Press, 2002.

Sharfman, Daphna: *Living without a constitution, civil rights in Israel*, M.E. Sharpe, 1993.

Shlaim, Avi: *The iron wall, Israel and the Arab world*, New York & London, WW Norton & Company, 2001.

Sultany, Nimr: *Citizens without citizenship*, Mada's first annual political monitoring report: Israel and the Palestinian minority 2000-2002, Haifa, 2003.

Zureik, Elia T.: *The Palestinians in Israel, a study in internal colonialism*, Routledge & Keagan Paul, Queen's University Maryland, 1979.

Artikels

Bichara, Azmi: 'L'Arabe en Israël, Un discours politique mutilé', *Revue d'Etudes Palestiniennes*, Vol. 15, Nr. 59, 1996, p.55-75.

Bishara, Azmi: 'Reflections on October 2000: A landmark in Jewish-Arab relations in Israel', *Journal of Palestine Studies*, Vol. 30, Nr. 3, 2001, p. 54-67.

Chronology 16 August-15 November, *Journal of Palestine Studies*, Vol. 30, Nr. 2, 2001.

Doron, Gideon : 'Two civil societies and one state: Jews and Arabs in the state of Israel', in: Norton, Augustus Richard (ed.) : *Civil society in the Middle East, Volume II*, Leiden, EJ Brill, 1996, p. 193-220.

Dowty, Allan: 'Is Israel democratic? Substance and semantics in the "Ethnic democracy" debate', *Israel Studies*, Vol.4, Nr. 2, 1999, p. 1-15.

Elad-Bouskila, Ami: 'The quest for identity: three issues in Israeli Arab literature', in: Wolfgang, Freund (ed.): *The emergence of a new mediterranean culture*, Chaim Herzog Center for Middle East Studies & Diplomacy, p. 195-206.

Ellis, Marc H.: 'The future of Israel/Palestine : embracing the broken middle', *Journal of Palestine Studies*, Vol. 26, Nr. 3, 1997, p. 56-66.

Falah, Ghazi: 'Israeli 'Judaization' policy in Galilee and its impact on local Arab urbanization', *Political geography quarterly*, Vol. 8, Nr. 3, 1989, p. 229-253.

Ghanem, As'ad: 'State and minority in Israel: the case of ethnic state and the predicament of its minority', *Ethnic and racial studies*, Vol. 21, Nr. 3, 1998, p. 428-447.

Goldscheider, Calvin: 'Arab Israelis: demography, dependency, and distinctiveness', in: Goldscheider, Calvin: *Israel's changing society, population, ethnicity and development*, Westview Press, 2002 [1996], p. 61-81.

Haidar, Aziz: 'The different levels of Palestinian ethnicity' in: Esmarn, Milton J. & Rabinovitch, Itamar: *Ethnicity, pluralism, and the state in the Middle East*, New York, Cornell University Press, 1988, p. 95-120.

Kedar, Alexandre (Sandy), 'The legal transformation of ethnic geography: Israeli law and the Palestinian landholder 1948-1967', *Journal of international law & politics*, New York University, Vol. 33, 2001, p. 923-1000.

Kohn, Hans: 'Western and eastern nationalisms', in: Hutchinson, John & Smith, Anthony, D. (eds.): *Oxford Readers: Nationalism*, Oxford University Press, 1995, p. 162-165.

Kook, Rebecca: 'Citizenship and its discontents', in: *Citizenship and the state in the Middle East; approaches and applications*, Butenschon, N. A. & Davis, U. & Hassassian, M. (eds.), Syracuse University Press, 2000, p. 263-287.

Kook, Rebecca: 'Between uniqueness and exclusion: the politics of identity in Israel in comparative perspective', in: Barnett, Michael N. (ed.): *Israel in comparative perspective, challenging the conventional wisdom*, SUNY Series in Israeli Studies, 1996, p. 199-225.

Mi'ari, Mahmoud: 'Traditionalism and political identity of Arabs in Israel', *Journal of Asian and African Studies*, Vol. 22, Nr. 1-2, 1987, p. 33-44.

Morris, Benny: 'The causes and character of the Arab exodus from Palestine, the Israeli defense forces intelligence service analysis of June 1948', in: Pappé, Ilan (ed.): *The Israel/Palestine question*, Routledge, 1999, p. 193-210.

Nakhleh, Khalil: 'Palestinian intellectuals and revolutionary transformation', in: Nakhleh, K. & Zureik, E. (eds.): *The Sociology of the Palestinians*, London, Croom Helm, 1980, p. 176-199.

Oldfield, Adrian: 'Citizenship: an unnatural practice?', in: *Citizenship, critical concepts*, Turner, Bryan & Hamilton, Peter (eds.), Volume I, Routledge London and New York, 1994.

Peled, Yoav: 'The upcoming elections in Israel', *Middle East Report Online*, 4 december, 2002.

Peretz, Don & Kook, Rebecca & Doron, Gideon: 'Knesset elections 2003: why Likud regained its political domination and labor continued to fade out', *Middle East Journal*, Vol. 57, Nr. 4, p. 588-603.

Rabinowitz, Dan: 'The Palestinian citizens of Israel, the concept of trapped minority and the discourse of transnationalism in anthropology', *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 24, Nr.1, 2001, p. 64-85.

Rekness, Elie: 'Israeli Arabs and the Arabs of the West Bank and Gaza: political affinity and national solidarity', *Asian and African Studies*, Vol. 23, 1989, p. 119-154.

Rekness, Elie: 'The Arabs of Israel after Oslo: localization of the national struggle', *Israel Studies*, Vol. 7, Nr. 3, 2002, p. 1-44.

'Réfugiés, sionisme, Etat binational: Azmi Bichara bouscule la gauche israélienne', Document, *Revue d'Etudes Palestiniennes*, Vol. 18, nr. 70, 1999, p. 82-100.

Rosenhek, Zeev: 'The exclusionary logic of the welfare state, Palestinian citizens in the Israeli welfare state', *International Sociology*, June 1999, Vol. 14, Nr. 2, p. 195-216.

Rouhana, Nadim: 'The political transformation of the Palestinians in Israel: from acquiescence to challenge', *Journal of Palestine Studies*, Vol. 18, nr. 3, 1989, p. 38-59.

Rouhana, Nadim: 'The Intifada and the Palestinians of Israel: resurrecting the green line', *Journal of Palestine Studies*, Vol. 19, nr. 3, 1990, p. 58-75.

Rouhana, Nadim & Sultany, Nimer: 'Redrawing the boundaries of citizenship: Israel's new hegemony', *Journal of Palestine Studies*, Vol. 33, Nr. 1, 2003, p. 5-22.

Sa'di, A.H., 'The peculiarities of Israel's democracy: some theoretical and practical implications for Jewish-Arab relations', *International journal of intercultural relations*, Vol. 12, 2002, p. 119-133.

Sa'di, Ahmad H.: 'Catastrophe, memory and identity: al-nakbah as a component of Palestinian identity', *Israel Studies*, Vol. 7, Nr. 2, 2002, p. 175-198.

Shafir, Gershon: 'Zionism and colonialism, a comparative approach', in Pappé, Ilan (ed.): *The Israel/Palestine question*, Routledge, 1999, p. 81-96.

Shafir, Gershon & Peled, Yoav: 'Citizenship and stratification in an ethnic democracy', *Ethnic and racial studies*, vol. 21, Nr. 3, 1998, p. 408-427.

Touma, Emile: 'The political coming-of-age of the "national minority"', *Journal of Palestine Studies*, Vol. 14, Nr. 2, 1985, p. 74-83.

Usher, Graham: 'Seeking sanctuary, the "church" vs. "mosque" dispute in Nazareth', *Middle East Report*, 216, spring 2000, p. 2-4.

Yiftachel, Oren: 'Regionalism among Palestinian-Arabs in Israel', in: Herb, Guntram H. & Kaplan, David H. (ed.) : *Nested identities: nationalism, territory and scale*, Maryland, Rowman and Littlefield, 1999, p. 237-266.

Yiftachel, Oren: 'The shrinking space of citizenship, ethnocentric politics in Israel', *Middle East Report*, Nr. 232, 2002, p. 38-45.

Warshawski, Michael: 'Reflections on the recent elections', *Journal of Palestine studies*, Vol. 29, Nr. 1, 1999, p. 58-65.

Zreik, Raef: 'The Palestinian question: themes of justice and power, part II: the Palestinians in Israel', *Journal of Palestine Studies*, Vol. 32, Nr. 1, p. 42-54.

Zureik, Elia: 'Review essay, being Palestinian in Israel', *Journal of Palestine Studies*, Vol. 30., Nr. 3, 2001, p. 88-96.

Vertaling Azmi Bishara

Bishara, Azmi: *De Intifada en de Israëlsche maatschappij, een onderzoek naar de ruimere omstandigheden*, Centrum voor studies van Arabische unie, Beyrut, 2002, p. 117-123.

[Hoofdstuk vijf: De val van Barak]

Inleiding

Wanneer wij [willen] bespreken wat er in Israël gaande is, confronteren ons twee onderling rivaliserende tendensen – net zoals dat het geval is voor de Arabische politieke [zelf]reflectie, tijdens fasen die haar doen teloorgaan – waarbij de ene tendens de andere uitsluit in abstractie, zonder enige controversiële dan wel argumentatieve interactie.

- 1) – De eerste koers hangt samen met de Israëlsche binnenlandse politiek alsof zij de centrale politieke factor in de regio is; alsof de toekomst van de regio verbonden lijkt met de overdracht van enkele duizenden stemmen van het ene Israëlsche politieke kamp naar het andere. Deze richting minimaliseert het belang van de Arabische [politieke] strategieën en meer zelfs, het ontkent ze. Net zoals het gebruik van onze constante oproep aan de Arabieren om Israël en de Israëlsche maatschappij te bestuderen te niet wordt gedaan. In bijvoorbeeld de omstandigheden van de Israëlsche verkiezingen zelf, dan verdwijnt het Arabische nieuws helemaal en beheerst deze tendens op een frustrerende manier de Arabische media en in het bijzonder de satellietzenders, die hun aandacht voor het onderwerp mengen met hun onwetendheid hierover en de eerste de beste Israëlsche journalist die het Arabisch beheerst of eender welke Arabische Knesset-vertegenwoordiger opvoeren als een [politiek] analist of als een welingelichte bron over de Israëlsche politiek.
- 2) – De tweede koers behelst dat de politieke en sociale strijd binnen de Hebreeuwse staat enkel en alleen gezien wordt als een samenzwering of een rollenverdeling. Dus terwijl de eerste strekking elk detail over persoonlijke rivaliteiten binnen de een of andere Israëlsche partij omvormt tot een zaak van het grootste belang, beschouwt de tweede strekking zelfs de belangrijkste conflicten die de Israëlsche maatschappij doormaakt, slechts als een toneelopvoering terwijl de waarheid is dat er zich in de Israëlsche maatschappij een economische, sociale, culturele en klassenstrijd afspeelt, net zoals er een strijd om de macht plaats vindt.

De strijd tussen “het rechtse en het linkse kamp” in de verkiezingen voor het premierschap van de Israëliëse regering, is eerst en vooral een strijd tussen de politieke en sociale elite om de macht en niet om de Palestijnse zaak – en deze machtsstrijd gebeurt binnen de principes van het politieke, democratische spel, waarover overeenstemming bestaat en dewelke men niet overtreedt. Daarnaast bestaat er een welbepaalde eenstemmigheid over de volgende politieke principes: a) de joodsheid van de staat, b) de centrale rol van een veiligheidsbeleid en de versterking van het leger, c) de centrale rol van de relatie met de Verenigde Staten, d) de centrale rol van de economische groei en het oprichten van een geavanceerde markteconomie, op zo’n wijze dat zij overeenkomt met de joodse demografische spreiding in de staat e) het belang van het aanmoedigen tot migratie en het opnemen van de joodse immigranten f) het verwerpen van het recht op terugkeer voor Palestijnse vluchtelingen maar dit is eigenlijk al opgenomen in het eerste axioma g) het verwerpen van Arabische soevereiniteit over Jeruzalem h) de weigering om het bouwen stop te zetten van de belangrijkste blokken van kolonies.

De machtsstrijd speelt zich af ook via de wedijver tussen verschillende politieke strekkingen binnen deze axiomata over de omvang van de “concessies” die van Israël vereist zijn om vrede te bekomen met de Arabieren op zo’n manier dat de erkenning van Israël en zijn nood aan veiligheid gegarandeerd is. Of er bestaat ook wedijver die verband houdt met het standpunt over de relatie tussen religie en staat. Maar het is noodzakelijk dat wij niet vergeten dat de[ze] machtsstrijd plaatsvindt tussen een elite met verschillende sociale wortels of politieke tradities maar [met een gedeelde afkomst] die teruggaat tot de georganiseerde joodse bevolkingspolitiek in Palestina voor het jaar 1948, namelijk “de yishuv”³⁸⁹.

Dit was een snelle maar noodzakelijke opmerking. Wij zullen in deze tekst deze thema’s niet verder onderzoeken maar verzoeken dat zij toch in het achterhoofd gehouden worden bij de bespreking van de val van Barak.

-1-

Aanvankelijk lijkt de [politieke] machtsstrijd, zoals die ook uitdrukking kreeg in de Israëliëse verkiezingen van 2001, een voortzetting van de klassieke kamp tussen links en rechts; of tussen de zionistische arbeidersbeweging enerzijds en tussen de verschillende

³⁸⁹ Dit is de term die binnen het zionistisch discours gebruikt wordt voor de aangegeven periode. Zie hiervoor ook hoofdstuk 1 van het analytische gedeelte van deze verhandeling.

stromingen van rechts, die elkaar ontmoetten bij Likud in het jaar 1977 en de godsdienstige leiders die het dichtst bij de coalitie met het rechtse kamp staan anderzijds. Deze eerste indruk is zonder twijfel waar, maar hij is niet meer voldoende om te begrijpen wat er in Israël gebeurt en zeker [nu niet] wanneer nieuwe elementen in het beeld van de Israëlische politiek de oudere beginnen te verdrücken.

[Een dergelijk nieuw element] vormt bijvoorbeeld de Russische migranten die een vijfde uitmaken van de bevolking in de Hebreeuwse staat en die in strijd leven tussen twee tendensen: De eerste benadrukt het belang van hun seculiere levensstijl tegenover het vermogen van de religieuze partijen om te dicteren in rechtse regeringen – in de laatste [regering] bezetten zij bijvoorbeeld de post van Minister van Binnenlandse Zaken. Naast deze seculiere tendens, brengt de andere de kwestie van “het land Israël”³⁹⁰ en het conflict met de Arabieren op de voorgrond. Zo probeert zij stemmen te ronselen van de Russische kiezers die te vinden zijn voor een verheving van dit conflict en er de(zelfde) mening op na houden dat het conflict [met de Arabieren] gaat over [het verwerven van] een vaste plaats in hun nieuwe vaderland.

De leiding van de Russische partijen vertoont een rechts politiek standpunt ten aanzien van (de kwestie van) de strijd die de Arabische-Israëli’s voeren. [Zij] is hiermee in harmonie met de verbeelding van de massa, die onwetend is over Israël en zijn grenzen op 4 juni 1967, zich verbaasd toont over de aanwezigheid van Arabieren in het land en gemakkelijk blootgesteld wordt aan een volksmobilisatie met een etnisch karakter. Maar de Russische bevolking [zelf] legt minder nadruk [hierop] dan haar leiding want haar dagelijkse agenda is volgepropt met activiteiten die niets van doen hebben met “het gehele land van Israël”³⁹¹ maar wel met kwesties als godsdienst, staat, integratie in de (Israëlische) samenleving en sociaal-economisch beleid.

Bij de Shas beweging is het beeld omgekeerd aangezien de politieke leiding een standpunt verkondigt dat minder nadruk legt op politieke kwesties maar wel op het thema godsdienst. Dit is in tegenstelling tot haar volkse basis, die meer aandacht lijkt te hebben voor de politieke demagogie van rechts en die (het is te zeggen, de volkse basis) minder belang hecht aan (de

³⁹⁰ Eretz Israël is een centraal begrip in de zionistische ideologie en impliceert dat men streeft naar zo veel mogelijk joods grondbezit in dit gebied.

³⁹¹ Letterlijk: .. want de agenda van het dagelijkse leven is volgepropt met de activiteiten-agenda die geen verband houdt met...

kwesties van) godsdienst dan haar leiding – die een orthodox stempel draagt en onder invloed staat van de Oost-Europese religieuze stroming.

Het publiek van de Shas beweging is er een die uit het oosten komt en een beperkt inkomen en cultuur heeft. [Het is een publiek] dat maatschappelijk gezien traditioneel is en blootgesteld wordt aan de politieke demagogie van rechts. De Shas leiding was genoodzaakt om de kandidaat van rechts te steunen voor het leiderschap van de regering, zoniet verloor zij grote sectoren van haar electoraat, nadat rechts hen opgezet had tegen hun opportunistische partijleiders. Derhalve zoekt nu ook [de Shas leiding] haar toevlucht tot de populistische demagogie. Shas deed (samen met de Arabische partijen) (het proces van) de ontbinding van de Knesset mislukken en hield vast aan het houden van uitsluitend premierverkiezingen.³⁹² Zij vreesde immers dat zij vele parlamentszitjes zou verliezen ten voordele van Likud en vooral dat het onderwerp van de verkiezingen de Palestijnse kwestie zou worden. Zolang de verkiezingen zich rond [dit] politieke onderwerp centreren, keert een deel van de stemmen terug naar de armen van Likud.

De Arabische partijen probeerden op dat moment hun stem tegen het ontslag van het parlement te rechtvaardigen door [op] de noodzaak [te wijzen] Netanyahu uit de competitie te houden. Deze laatste had zijn deelname aan de verkiezingsstrijd als voorwaarde gesteld voor de ontbinding van het parlement. Het bleek achteraf dat het in functie blijven van het parlement geen voordeel opleverde voor Barak, wel integendeel, Sharon had hem snel overtroffen. Net zoals het duidelijk werd dat Baraks overwinning in 1999 niet gebeurd was door zijn persoonlijke verdiensten alleen, maar ook het resultaat was van de mobilisatie van vele krachten en partijen voor de parlamentsverkiezingen – deze partijen mobiliseerden zich [toen] niet [alleen] in de strijd voor de directe verkiezingen van premier, maar [immers] ook voor de Knesset-verkiezingen.³⁹³ Daarom was Barak in een moeilijk parket gebracht, in een persoonlijke strijd (en individuele competitie) die hij niet kon winnen, want het geheugen van de mensen is kort en herinnerde zich [Baraks] fouten en neigde verleden april naar Sharon.

Barak verspeelde zijn kansen toen hij bij de start van zijn ambtstermijn zich verzette tegen zijn partij, de Arbeiderspartij, en [op deze manier zowel] een samenzwering tegen zichzelf veroorzaakte door de leiders van deze partij in de Knesset en de [regerings]coalitie, als een

³⁹² In 2001, wanneer Barak (1999-2001) vroegtijdig opstapte.

³⁹³ Wat in 2001 niet het geval was, dan waren er slechts verkiezingen voor de eerste minister.

onvriendelijke sfeer in de media opwekte. Daarna werkte het tegen Barak wanneer de Meretz beweging haar principieel gevecht begon tegen Shas en niet tegen rechts ([En wanneer Meretz plus] diegenen van zionistisch links, die een bevoogdende houding tegenover de Arabieren opnamen³⁹⁴, begonnen met de huidige Arabische centrum[partijen] op de noodzaak te wijzen om zich te concentreren op de belangrijkste strijdpunten tegen rechts). Alweer verloor Barak [zijn kansen] wanneer hij probeerde zijn seculiere kamp toegevingen aan de religieuze partijen op te leggen, waarna hij ongeloofwaardig bleek. Hij liep [tot slot] de grootste schade op wanneer hij zijn voorstel voor een permanente vrede – volgens een agenda van tijdslimieten die eerder waren opgesteld – poogde op te leggen, en hij de Arabische burgers behandelde alsof zij in zijn broekzak zaten en geen andere keuze zouden hebben dan de Arbeiderspartij.

De betekenis van de overwinning van Sharon komt in laatste instantie neer op het geleidelijk maar aanhoudend opschuiven naar rechts in de Israëliische samenleving. Verschillende geleerden/sociologen van de Israëliische maatschappij geloven dat dit proces zijn wortels heeft in de demografie en dat het dus om een onvermijdelijk proces gaat [om]dat het steunt op de stijging van het procent religieuze en oosterse kiezers onder de burgers, als gevolg van de geboortestijging bij hen. Aangezien wij geen geloof hechten aan een essentialistische³⁹⁵ denkwijze in de politiek om het rechts-zijn van religieuzen of oosterlingen te bepalen en aangezien wij vaststellen dat de Russische migranten (en zij zijn afwezig in het Israëliisch woordenboek) in hun politieke disputen niet minder rechts worden dan de twee [andere] reeds vermelde sectoren [namelijk de religieuzen en de oosterse Mizrachim], aanvaarden wij deze verklaring voor de aanhoudende verrechtsing slechts als een beschrijving van een tijdelijke stand van zaken.

Een nerveuze, rechtse reactie op de Intifada en de ineenstorting van wat op zijn Israëliisch als het [ver]volgen van de vrede gezien wordt – wat bedoeld is, is natuurlijk de politiek van de Arbeiderspartij – overspoelde het [gehele] Israëliische, politieke humeur. Maar dit volstaat niet om het aantreden van Sharon aan het hoofd van de Hebreeuwse staat te verklaren. Wij hebben op het moment zelf van de overwinning van Barak in de verkiezingen van mei 1999 het idee verworpen dat het ging om een overwinning van links. Daarom aanvaarden wij [nu ook] niet

³⁹⁴ Letterlijk: ... zionistisch links, die zichzelf als voogd tegenover de Arabieren verklaarden...

³⁹⁵ Jahwaraani is een neologisme en betekent waarschijnlijk essentialistisch.

[de verklaring] dat het humeur van de Israëliische samenleving zich tussen rechts en links heen beweegt.

Barak won in die tijd tegen Netanyahu, en dat is niet tegen rechts, want de verkiezingen hebben ook het karakter van persoonlijke rivaliteit. De ambtstermijn van Netanyahu was op een kritiek punt gekomen omwille van [de volgende drie punten]:

- a) De impasse in de politiek (proces) en de daaruit volgende afname van de economische groei in vergelijking met de voorgaande periode.
- b) De tegenstelling tussen het [proberen] aansluiten bij de politieke koers onder leiding van de Verenigde Staten [enerzijds] en tussen het gebonden zijn aan de kolonisten en de rechtse, religieuze extremisten in de regeringscoalities [anderzijds].
- c) De botsing tussen Netanyahus regeerstijl en de Israëliische partijorganisatie; [namelijk] de botsing met de oude elite van zijn partij [door] [zijn] poging om de nieuwe rechtse elite die bij hem aanleunde, op te dringen (in plaats van de traditionele partijleiding.)

Barak begon zijn regeerperiode met een gelijkaardige botsing met de Arbeiderspartij, die hem [nog] had voorgedragen als kandidaat premier, [maar] hij probeerde zijn handen af te houden van de traditionele partijleiding. Dat heeft ertoe geleid dat [die] leiding tegen hem samenzwoor tijdens zijn korte bestuurstermijn en weinig energie stak in de mobilisatie voor zijn kandidatuur in de daaropvolgende verkiezingen.

De nieuwe heuglijke procedure voor de Israëliische verkiezingen sinds het jaar 1996 maakte dat [deze] twee persoonlijkheden, Barak en Netanyahu, elkaar [op deze manier] ontmoetten. Deze [nieuwe] procedure maakt het niet onvermijdelijk dat sterren oprijzen uit de partijapparaten, [want] zij vermindert de invloed van het partijlichaam in het parlement door [het systeem van] parlementaire vertegenwoordiging om te vormen tot een “politiek van identiteit” (politics of identity). Door deze politiek geven Russen, Marokkanen, seculieren, religieuzen en dromers, uitdrukking aan hun identiteit. [Deze politiek] viert deze illusie van identiteitsvorming, en de nieuwe elites volgen hem om aan de bronnen van politieke macht te komen en via deze weg eveneens aan de economische taart.

Maar het bleek een vergissing te zijn die de dood aankondigde van de traditionele politieke partijen; het was een slang die voedt en schopt [tegelijk], zowel voor Barak als Netanyahu.

Maar toch blijven de traditionele Israëlische partijen – van de Arbeiderspartij en Likud tot Mafdal³⁹⁶ – ondanks het grote verlies aan mandaten sinds de yishuv-periode, hun diepe wortels en vechtlust bewaren. Zij blijven zich vastklampen aan hun zionistische functie van het integreren en samensmelten om tegemoet te komen aan het culturele gevaar dat hen omringt, of omwille van het confessionele [gevaar] waarmee de Israëlische samenleving zich geconfronteerd weet. En dus, als het zionisme een ontwikkeld instinct tot zelfbehoud bezit, dan lijdt het geen twijfel dat zij vecht voor een terugkeer naar de oude verkiezingsprocedure, die geen onderscheid maakt tussen de stemming voor regeringsleider en voor het parlement. Immers, wanneer het kiezen voor de partij, het programma, de persoonlijkheid en de identiteit [allemaal] samenvalt op een enkel kiesbiljet, dan zal de macht van de[ze] partijen ongetwijfeld opnieuw stijgen.*

Barak was in het anderhalf jaar van zijn bestuurstermijn zijn tijdelijke strijdmakkers op zijn tocht verloren – net als vele bondgenoten tegen Netanyahu. Hij verloor een brede, seculiere stroming [achter zich] die met hem een verbond hadden gesloten in de mening dat er een ommekeer zou plaatsvinden in de band van de regeringscoalities – die [door] rechts bepaald [wordt] – met de godsdienstige partijen. Hij verloor eveneens een deel van hen die hem verkozen hadden omdat hij de kaart van de vrede trok. Hij verloor [bovendien] de stemmen van de Arabieren en zelfs van hen die hem kozen omdat hij voor meer veiligheid zou zorgen.

Sharon won omdat na het verstrijken van achttien jaar na de Libanon-oorlog zijn vijanden minder talrijk bleken te zijn dan de vijanden van Barak en Netanyahu, een feit dat het onderscheid tussen hem en Barak groter maakte dan dat wat de [opinie]peilingen naar voor brachten. Sharon won omdat de Israëlische samenleving blijft variëren binnen haar rechtse, op veiligheid geconcentreerde, oorlogszuchtige reactie op de Palestijnse Intifada en op wat met toegeven te maken heeft op alles wat tegen de staat[sbelangen] ingaat. Misschien was de belangrijkste verwezenlijking van Baraks mandaat [wel] wanneer hij op het einde gedwongen geconfronteerd werd met vredesvoorwaarden die rechtvaardig waren, zodat hij ze moest openen voor discussie. Nadat hij mislukte in het afdwingen van zijn [eigen]

³⁹⁶ Mafdal is een andere naam voor de Nationale Religieuze Partij. Zij is de belangrijkste fractie binnen de orthodoxe hoek die van meet af aan instemde met het zionisme. Na de oorlog van 1967 ontstond de kolonisten beweging Gush Emunim in haar schoot en zo werd de partij NRP tot nu de grootste vertegenwoordiger van het religieuze zionisme en de kolonisten in de Bezette Gebieden. (zie hoofdstuk 1 van het analytische gedeelte)

· Het was het eerste werk van de nieuwe coalitie om de kiesprocedure te veranderen door naar het oude systeem terug te keren. Het Israëliisch parlement stemde de wet met drie lezingen op 7 maart 2001.

vredesvoorwaarden, keerde hij zich krachtig tegen de Palestijnen en daarop brak de Intifada uit.

De Knesset bleef [met de premierverkiezingen van 2001] in functie en Sharon kon als hij dat wenste een rechtse coalitie van tweeënzestig en misschien vierenzestig vertegenwoordigers oprichten. Het is te zeggen dat er zich in de huidige, vijftiende, Knesset een rechtse meerderheid bevindt, en [ook dit] betekent dat zionistisch links de verkiezingen van 1999 dus niet gewonnen heeft.*

Maar Sharon verkoos inderdaad een regering van “nationale eenheid”, net zoals hij de stilte verkoos tijdens de propagandacampagne wat zijn politiek programma betrof, aangezien hij zichzelf omringde met twintig deskundigen en adviseurs wiens werk in essentie neerkwam op het bewaren van zijn stilte. Waarom? Is het omdat Sharon verandert? Nee, het is niet omdat Sharon verandert, maar er zijn wel twee andere redenen waarom Sharon zijn politieke gedachten tijdens zijn kiescampagne verborgen hield:

- Omdat Sharon de wereld en zelfs zijn volk niet kan tegemoet treden met ideeën die rechtstreeks naar oorlog leiden.
- Omdat er een verschil bestaat tussen de politieke provocaties [eigen aan] in de oppositie en de verantwoordelijkheden die het bestuur met zich meebrengt.

Sharon waarborgt alleen dat hij de voorstellen van de overgangsfase zal leiden naar een scherpere botsing met het Palestijnse volk. Daarom zal hij misschien proberen om het begrip staat en enkele overdrachten van Palestijnse regio's – door de stopzetting van kleine, afgescheiden kolonies in de Gaza-strook – toe te voegen aan zijn voorstellen over “de lange overgangsfase”, die loopt tot het akkoord [er is] over d[i]e onderwerpen zoals het bestuur over Jeruzalem, de vluchtelingen en de grenzen en dient om de punten die wrijving veroorzaken tussen de Palestijnen en Israël te verminderen tot men een permanente oplossing bereikt. Zo [betekent] dan een staat – in deze overgangsfase en niet als een permanente oplossing – eender welke Palestijnse staat op een stuk grond, zonder een toegeving op Jeruzalem of op het recht van terugkeer. Dit voorstel lijkt aanlokkelijk maar zal in realiteit veranderen naar “apartheid” en zal het begin worden van een heviger botsing met het Palestijns Bestuur en met haar mensen, als er geen enkel politiek, moreel of persoonlijk engagement bestaat van

* Zie mijn artikel dat ik publiceerde over het onderwerp in de betreffende periode: Azmi Bishara: “De winnaar en de verliezer in de Israëliëse verkiezingen”, Tijdschrift voor Palestijnse Studies, nr. 49, herfst 1999.

Sharon tegenover de structuren die Oslo heeft teweeggebracht en als het niet in overeenstemming is met de fundamenteën van de actuele situatie wiens bestaan gewaarborgd wordt door het bestuur [wie aan de macht is].

Vertaling Aziz Haydar

Haydar, Aziz: 'De opstand van oktober 2000 en zijn gevolgen voor de Arabische burgers van Israël', Tijdschrift voor Palestina Studies, nr. 53, winter 2003, p. 24-31.

Aziz Haydar*

De opstand van oktober 2000 en zijn gevolgen voor de Arabische burgers van Israël.

De Arabische burgers van Israël kennen, sinds de stichting van de staat, een aantal gebeurtenissen die uitgroeiden tot bijzondere symbolen in hun geschiedenis en diepe sporen nalieten in hun leven, in het bijzonder op het vlak van hun relatie met de staat en met de joodse meerderheid. De meeste van deze gebeurtenissen vormen een scheidingslijn tussen de periode die eraan voorafging en deze die erop volgde. Hoewel de gebeurtenissen van oktober 2000 zich [ook] onderscheiden van de vorige door het vele leed³⁹⁷ [dat ermee gepaard ging], is het belangrijkste eraan dat zij onafscheidelijk verbonden zijn met het uitbreken van de tweede Palestijnse Intifada, hetgeen deze [gebeurtenissen] op natuurlijke wijze vermengde met de Palestijnse strijd voor een oplossing van de Palestijnse kwestie die verzekert zo dicht mogelijk bij de eisen van het Palestijnse nationalisme te komen. Deze gebeurtenissen [van oktober 2000] werden beladen met nationale, godsdienstige, sociaal-economische en burgerlijke betekenissen en werkten alle op elkaar in om een klimaat van verzet en protest voort te brengen tegen alles wat zich afspeelde op zowel het publieke als lokale niveau. Daar wordt aan toegevoegd dat deze gebeurtenissen plaatsgrepen nadat de Arabieren bevestigd hadden dat hun toekomst in de staat Israël ligt,³⁹⁸ dat hun burgerschap een diepgewortelde zaak is waarover geen twijfel bestaat en dat dit onderwerp niet ter discussie gesteld wordt. Deze gebeurtenissen waren uitzonderlijk in hun oorzaken en gevolgen maar zij zijn ook markant door hun hevigheid, door de resultaten die zij hadden en door hun betekenis met betrekking tot [zowel] het begrip [dat] de Arabische burgers [hebben] van de staat en de joodse meerderheid [als met betrekking] tot hun zelf-onderricht en de betekenis van hun bestaan en toekomst. Door deze draagwijdte zijn de oktober-gebeurtenissen niet slechts voorbijgaande “feiten” in de geschiedenis van de Arabische burgers van Israël, die eindigen [samen] met het [concrete] einde van de feiten [zelf], in die mate dat het een hevige schok was die hen – net als de joodse meerderheid in het land – dwong tot het omschrijven van hun identiteit en deze van de andere en tot het beslechten van de meeste uitgestelde kwesties sinds meer dan vijftig

³⁹⁷ Letterlijk: ... door het luide geklaag...

³⁹⁸ Letterlijk: ... dat hun toekomst het leven in de staat Israël is...

jaar. De meerderheid geloofde dat de fundamentele, belangrijke vragen in hun leven impliciet omschreven werden na de ondertekening van de vredesakkoorden tussen Israël en de Palestijnse Bevrijdingsorganisatie (PLO) en op grond daarvan ook met enkele Arabische staten.⁽¹⁾

Wanneer het akkoord tussen Israël en de PLO bekend gemaakt werd betreffende de oplossing van de Palestijnse kwestie, waren de Arabieren in Israël onder de meest enthousiaste supporters ervan, ondanks hetgeen het akkoord meebracht aan negatieve gevolgen met betrekking tot een oplossing van de kwestie van hun [eigen] situatie in Israël. Tijdens de daaropvolgende jaren kwam het bij niemand op dat er een dag zou komen waarop zij genoodzaakt werden de kwestie van hun aanwezigheid in Israël naar voor te brengen en terug te keren naar punt nul in hun relatie met de staat en met de joodse meerderheid. Maar de veranderingen van de politieke situatie in Israël en het struikelen van het vredesproces, riepen sociaal-economische en politieke omstandigheden in het leven waarvan het niet mogelijk was om ze te [ver]dragen voor onbepaalde tijd. Het uit de hand lopen van de situatie was slechts een kwestie van tijd.

Wanneer het vredesproces begon, hadden ruime segmenten onder de Arabische minderheid te lijden als gevolg van een crisis die vele dimensies kende: economische armoede, sociaal leed, slechte gezondheidsomstandigheden, slechte en kritieke huisvestingsvoorwaarden en een laag onderwijsniveau. Deze segmenten bezitten geen materiële inkomsten en [beschikken niet over] de kennis en organisatorische middelen om hun problemen zelf aan te pakken. Daarom hadden zij nood aan institutionele tussenkomst van buitenaf om hen te redden uit deze situaties en hun levensomstandigheden te verbeteren. Maar de[ze] institutionele tussenkomst was zeer zwak en geen grote hulp voor de aanpak van hun situatie. Wat de Arabische elite betreft, zij maakte geen haast met het opzetten van geschikte instellingen, hulpstructuren of geschikte interventie-programmas's die in staat waren om de fundamentele kwesties en problemen te behandelen.

Het is dan ook kenmerkend voor de Arabische minderheid dat zij volledig afhankelijk is wat onderwijs betreft van het regeringsapparaat en dat er geen initiatief wordt genomen tot zelf-organisatie [zoals] het oprichten van onderwijsinstellingen of tot het aanpakken van d[i]e essentiële kwesties waarin het systeem tekort schiet in het tegemoetkomen aan de behoeften³⁹⁹ en in het verwezenlijken van een [bepaald] niveau van scholing en diversiteit van

⁽¹⁾ Aziz Haydar, "De Palestijnen in Israël in het licht van het Oslo-akkoord" (Beirut: Instituut voor Palestina Studies, 1997).

³⁹⁹ Letterlijk: ... tot het aanpakken van de essentiële kwesties die het tekort veroorzaken bij het systeem in het inlossen van behoeften...

specialisaties, die de ontwikkeling van eigen capaciteiten dient en de integratie op de arbeidsmarkt vanaf een hoger en beter startpunt [laat beginnen].

De vermindering van wetenschappelijke studie en beroepstraining en de zwakte in praktische ervaring en kennis onder de Arabieren leidt tot een verspilling van capaciteiten en een trage ontwikkeling⁴⁰⁰ op alle terreinen. [Het leidt tot] zwakke reacties⁴⁰¹ vanwege de Arabische minderheid op de snelle ontwikkelingen in de regio. Zo staat deze situatie niet toe dat de kansen gegrepen worden die de vrede in de regio biedt, in de zin dat zij het voordeel oplevert dat van haar verwacht wordt.

Van hieruit bereikt, in deze periode, het probleem van de relatie tussen het individu en de nationale gemeenschap waartoe hij behoort een kritiek punt aangezien de meeste individuen in de richting gaan van het zoeken naar oplossingen buiten het kader van de gemeenschap. Zij voelen dat het hebben van banden en het solidair zijn met deze gemeenschap niet alleen de problemen niet oplost en het individu niet helpt om zijn aspiraties te verwezenlijken, maar meer nog, dat dit zelfs de reden is achter de hindernis voor de vooruitgang van zijn ontwikkeling. Dit gevoel heeft zich wijd verspreid telkens als de kloof tussen het niveau van de ontwikkeling van het individu en van de gemeenschap groter werd.

Het is duidelijk geworden uit het verloop van de sociaal-economische situatie en de plaats van de Arabische minderheid in Israël dat de vredesakkoorden niet geleid hebben tot de bekrachtiging van een echte binnenlandse vrede in Israël. De staat veranderde de essentie van haar houding tegenover en de relatie met de Arabische burgers niet. Het is te zeggen, zij zette niet één stap in de richting van een verbetering van hun wettelijke positie of het afschaffen van vormen van discriminatie tegen hen.⁽²⁾ Dit betekent dat [hiermee] de mogelijkheden voor de achteruitgang van hun situatie in het geval van een wisseling van regeringspartij vernoemd zijn.

Naast hetgeen voorafging, stelde het vredesproces de Arabieren in Israël bloot aan een diepe en scherpe crisis die de kwestie van hun nationale identiteit en van hun gezamenlijke afkomst heel hard trof. Dit vredesproces bevestigde hun marginaliteit in de Palestijnse samenleving [in de zin dat] zij uitgesloten zijn van de politieke oplossing voor de Palestijnse kwestie en geen macht hebben om de loop van zaken te beïnvloeden. Net zoals het leidde tot zwakke sociale kwaliteiten⁴⁰² en tot de afwezigheid van de mechanismen die het gedrag van

⁴⁰⁰ Letterlijk: ... traagheid van ontwikkeling...

⁴⁰¹ Letterlijk: ... zwakheid van reacties...

⁽²⁾ David Kretzmer, "Het wettelijk statuut van de Arabieren in Israël" (Jeruzalem: Centrum voor de studie van de Arabische samenleving, 2002)

⁴⁰² Letterlijk: ... leidde tot de zwakheid van sociale kwaliteiten...

individuen regelen, zodat zij regelrecht gedreven werden naar een individuele integratie in de Israëlische maatschappij. Dit gebeuren is aanvaard geworden terwijl het betekent dat de kwestie van de sociale positie van de Arabieren in Israël [als gemeenschap] verwaarloosd wordt en [neerkomt op] de overgave aan de marginale positie en quasi volledige politieke en economische afhankelijkheid van de Israëlische autoriteiten en joodse partijen, in ruil voor de waarborg van hun burgerschap en de mogelijkheden om dat aan te wenden om hun sociale en economische bewegingsvrijheid te verhogen.

De meerderheid beseft niet dat de integratie in de economische, politieke en culturele activiteiten – die het Israëliisch gezag voorziet en financiert – niet de aanvaarding betekent van de Arabieren als een “natuurlijk” onderdeel van de Israëlische samenleving. Dat betekent dat de kwestie van de sociale positie van de Arabieren in de staat nog niet beslecht is.⁽³⁾ Daarom werden zij naar het integratieproces gedreven vanuit één kant terwijl zij gedragsvormen aannamen waarmee zij voorheen nog niet bekend waren. Om deze reden bleef de kloof en de onevenwichtigheid bestaan tussen de persoonlijke successen en het niveau van maatschappelijke ontwikkeling in het algemeen en deze twee [niveaus] begonnen een blijvende spanning voort te brengen als gevolg van de achteruitgang op het niveau van de onderliggende [maatschappelijke] structuur, kenmerkend voor het bestaan van de Arabische *civil society*.⁴⁰³ Dit verschil tussen het vermogen van individu's tot het realiseren van een meer ontwikkeld niveau en manier van leven [enerzijds] en hetgeen werkelijk gerealiseerd wordt, veroorzaakt een voortdurende situatie van spanning en het gevoel ontworteld te zijn⁴⁰⁴ in beide samenlevingen [de Israëlische en de Arabische]. Dit gevoel wordt sterker, ondanks de relatieve stijging van de levensstandaard en een bewustzijn in de aard van ontspanning en levensgemak tijdens de regeerperiode van Rabin, want de kloof op economisch vlak, in de sociale omstandigheden en in beschikbare kansen tussen de joodse meerderheid en de Arabische minderheid blijft manifest aanwezig.⁽⁴⁾⁴⁰⁵

Maar ten gevolge van het vredesproces was de meerderheid van de Arabieren overtuigd dat de kloof tussen de twee sectoren “natuurlijk” was want de staat is een joodse staat en men kan niet verwachten dat daarin gelijkheid gerealiseerd wordt tussen joden en Arabieren. Dit naast

⁽³⁾ Asam Abu Riya & Ruth Gavison, “De joods-Arabische kloof in Israël: kenmerken en uitdagingen” (Jeruzalem: Het Israëlische instituut voor democratie, 1999)

⁴⁰³ Letterlijk: ... leven van de Arabische burgerlijke organisaties.

⁴⁰⁴ Letterlijk: ... het gevoel afwezig te zijn uit zijn geboorteland....

⁽⁴⁾ Shlomo Sibirski en Itya Conon-Ethias, “Een beeld van de sociale omstandigheden 2002” (Tel Aviv: Centrum Idfa, 2002). Uit de gegevens van dit rapport blijkt dat de Arabier in het voorbije decennium het hoogste gemiddelde inkomen verwierf in (het jaar) 1994 en het laagste gemiddelde [inkomen] in (het jaar) 1999.

⁴⁰⁵ Letterlijk: ... blijft scherp voor het zien.

het feit dat de meeste Arabieren in Israël “afstand gedaan hebben”, in deze fase, van het vergelijken van hun situatie met de situatie van de joodse meerderheid [maar daartegenover] deze vergelijking beginnen te maken met de sociale en economische omstandigheden van de Palestijnen in de Westelijke Jordaanoever en de Gaza-strook, en zo ook met de situatie in de Arabische landen. Deze koers is de voedingsbodem voor het bewustzijn dat de Arabieren doordringt, namelijk dat zij ongeziene successen verwezenlijken op het vlak van integratie en invloed in het politieke systeem in Israël.

De politieke veranderingen bij de Arabische minderheid en de doeltreffendheid van politieke organisaties – en ook de veranderingen die het systeem en de maatschappij in Israël kende in de periode 1992-1995 – had twee resultaten tot gevolg: ten eerste, de grotere vrijheid die de Arabieren genieten in hun politieke, maatschappelijke en culturele activiteiten en ten tweede, hun stijgende aanwezigheid op de politieke kaart in Israël, hun groeiende doeltreffendheid en groeiende contacten met Israëlische politieke structuren en hun integratie op velerlei manieren door sociale en culturele werking. Er heeft zich in de periode 1992-1995 een opmerkelijke ontwikkeling afgespeeld in de relatie van de Arabische minderheid met het Israëlische politieke centrum en met verscheidene staatsinstellingen, toen namelijk de Arabieren veel gemakkelijker dan vroeger in staat waren door te dringen tot de plaatsen waar beslissingen genomen worden, hun eisen over te brengen en zelfs enkele ervan te realiseren door middel van persoonlijke en institutionele relaties. Zo werden ook andere zaken in grote mate toegestaan: het bereiken van de voornaamste mediamiddelen in het land, het richten van kritiek en protest en het uiten van meningen.

Deze ontwikkeling bracht het arrogante gevoel voort dat het mogelijk is om invloed te hebben van binnen het systeem, om rechten te verwerven en de problemen op te lossen. Dit droeg op zijn beurt bij aan het vastleggen van politieke werkvormen, hoofdzakelijk de beperking van doelmatige actie⁴⁰⁶ tot de politieke elite in de Arabische sector en de daling van de volksactiviteiten op aanzienlijke wijze.

Daarom valt, wat de periode 1992-1995 aangaat, de duidelijke vaststelling te maken dat de band gebroken werd tussen wat gebeurde op het Palestijnse Arabische terrein en tussen de politieke en sociale activiteit, [die namelijk] beperkt [werd] tot de deelname van de Arabische minderheid aan het stemmen met de verkiezingen en het steunen van groepen dit het vredesproces ondersteunen, op voorwaarde dat dit niet in tegenspraak kwam met de persoonlijke belangen qua integratie.

⁴⁰⁶ Letterlijk:... beperking van de doeltreffendheid tot...

Maar deze evolutie stelde de Arabieren niet in staat een wezenlijke verandering teweeg te brengen in hun maatschappelijke positie in het land. Hun vertegenwoordiging in de politieke en bestuurlijke elite en in de publieke en regeringsinstellingen – en in het bijzonder in de centra van macht en invloed – bleef volledig onvoelbaar. Hun politieke macht bijvoorbeeld in de Knesset werd niet gebruikt op de zelfde manier als voor de kleine partijen geldt, in het bijzonder voor de religieuze partijen. Toch bracht de regeerperiode van Rabin verwachtingen en aspiraties voort [waarvan] vervolgens overduidelijk is dat zij geen realiteit werden in zoverre zij samenhangen met de mogelijkheid tot het beïnvloeden en veranderen van de omstandigheden.

Het is verder opmerkelijk in deze periode, naast de onachtzaamheid voor de rol van het volk in het politieke werk, dat de Arabische politieke elite zich geen moeite getrooste te denken in de richting van het uitkristalliseren van overeenstemming tussen de [verschillende] Arabische stromingen [onderling] – en zo ook tussen de Arabische volksmassa's – over vergaande doelstellingen en de sociale positie van de Arabieren in de staat. Op die manier verwaarloosde [de elite] de kwestie van het zoeken naar nieuwe grondslagen voor politieke organisatie en naar methoden om de problemen en het sociale leed aan te pakken dat aan de oppervlakte verschijnt, de vermogens van de samenleving uitput en haar van binnenuit verzwakt. Terzelfdertijd kristalliseerde zich een duidelijke consensus over de kwestie van integratie, en over wat de Palestijnse kwestie dient. Aangezien deze integratie individueel is, houdt het een akkoord in dat erop gericht is dat zij Israëliërs worden. Maar, naar wat blijkt, trekt de politieke elite deze situatie niet recht, noch h  ar eigenlijke situatie. Zij neemt immers niet in rekening dat de vrije ruimte die haar verleend wordt binnen de grenzen van de maatschappelijke positie van de Arabieren in Isra  el blijft en dat de[ze] positie niet vanzelfsprekend is. De zaken werden op hun kop gezet als gevolg van het feit dat de partij aan de top wisselde en deze [eerst] de politiek naar de Arabische minderheid toe veranderde [en dan] terugkeerde naar het tijdperk ervoor. Deze elite kon het sociale bouwwerk van de Arabische minderheid niet goed beïnvloeden, noch was zij in staat om een dergelijke mogelijkheid als deze verandering te confronteren. Daarom maakte de periode van relatieve rust geen gebruik van het opzetten van instellingen of om de samenleving op nieuwe grondslagen te organiseren, noch om te werken aan de versteviging van haar macht om de binnenlandse problemen aan te pakken en het hoofd te bieden aan de regeringspolitiek.

In deze periode gaf de regering-Rabin blijk van verandering in enkele standpunten tegenover de Arabische minderheid, in het bijzonder op het vlak van budgettoewijzing aan de lokale autoriteiten, aan het onderwijsstelsel en aan andere instellingen. Ook steunde zij

culturele en opvoedkundige activiteiten op een manier die geen voorgaande kende, hoewel er geen echte verandering plaatsvond in de essentie van de relatie tussen deze minderheid enerzijds en tussen de staat en de joodse meerderheid anderzijds. Maar deze omschakeling – naast het klimaat van vrede en de dagelijkse relaties – veroorzaakte een verandering in het gevoel van de Arabieren zelf en maakte dat zij een periode van relatieve rust en heropleving kenden. Daartoe droeg het fenomeen erg bij van de aanwezigheid van Arabieren op het Israëlische terrein – op vele vlakken maar in het bijzonder op het politieke – en hun inspelen [daar] op kwesties die hen aanbelangen maar ook andere, dat werd gekenmerkt door [het nemen van] meer initiatief dan tevoren en in plaats van conformatie en beïnvloedbaarheid.⁴⁰⁷ Daarom kan men zeggen dat de weinige jaren van kalmte drogbeelden, dromen en verwachtingen voortbrachten die niet stoelden op de realiteit maar slechts op een verkeerde opstelling betreffende de aard van de verandering in de Israëlische samenleving en orde. Het merendeel geloofde dat Israël werkelijk overgestapt was naar een zekere fase van post-zionisme, in theorie en praktijk, en begonnen hun leven te organiseren in het licht van deze overtuiging.

Maar deze periode van kalmte eindigde de facto met de moord op premier Rabin. Toen vonden de Arabieren zich bij de verkiezingen van 1996 zonder keuze gesteld en gedwongen – wegens diens avontuur in Libanon (De druiven der gramschap) – om te stemmen voor de Arbeiderspartij onder het leiderschap van Simon Peres.⁴⁰⁸ De omstandigheden begonnen te verslechteren op het ogenblik dat de Netanyahu-regering haar mandaat aanvaardde.⁴⁰⁹ Met het stijgen van de druk⁴¹⁰ die de nieuwe regering uitoefende, kwamen – meer dan in de vorige periode – vele negatieve aspecten in het sociale leven van de Arabieren naar boven, meer bepaald op het niveau van de relaties tussen de maatschappelijke eenheden die in de samenleving meedrijven. Het werd duidelijk dat deze samenleving een periode van druk, spanning en nervositeit doormaakte en de sociale problemen zich verspreidden – in het bijzonder onder de jeugd – net als er zich vele negatieve gedragingen verspreidden, waaronder gewelddadigheid.⁽⁵⁾ Tegelijk verschenen er aanwijzingen van interne verschillen,

⁴⁰⁷ Letterlijk: ... in plaats van het aanvaarden en de beïnvloedbaarheid.

⁴⁰⁸ In de (eerste) directe verkiezingen voor de eerste minister in 1996 was Simon Peres kandidaat voor Labor en Benjamin Netanyahu voor Likud. De Arabische minderheid verkiest in normale omstandigheden Labor omdat zij de liberale strekking van joods-Israël vertegenwoordigen. Deze keuze was in 1996 niet van harte wegens Peres' militaire actie in Libanon kort voor de verkiezingen, die Netanyahu won.

⁴⁰⁹ Letterlijk: ... nadat de Netanyahu-regering haar taken aanvaardde.

⁴¹⁰ Letterlijk: ... met de stijging van de hevigheid van de druk...

⁽⁵⁾ Aziz Haydar, “De sociaal-economische omstandigheden en de toekomst van de Arabisch-joodse relaties in Israël”, Werkstuk voorgedragen voor het Congres van joodse en Arabische relaties in Israël: Algemene scenario's en plannen voor de politiek, Instituut voor politieke studies, 16-17 juli 2002.

van desintegratie, van sektarische (dat zijn hoogtepunt bereikte in het geschil rond de ŠihÁb ad-DĐn moskee in Nazareth) en van familie en ÍamÙla-conflicten. Het struikelen van het vredesproces tussen Israël en de Palestijnen droeg bij aan de spanning en druk. Hun sociale omstandigheden verslechterden eveneens door de veranderingen in de Israëlische economie en zeker, door het openen van de arbeidsmarkt voor buitenlandse arbeidskracht en de overdracht van een deel van de productie naar buurlanden.

Deze omstandigheden, en vooral de politiek van de regering Netanyahu, lieten de Arabieren geen keuze dan de kandidaat van de Arbeiderspartij voor het leiderschap van de regering, Ehud Barak, in [de verkiezingen van] 1999 te steunen, in de hoop dat de situatie en de relaties zouden terugkeren naar de tijd voorheen, dat is zoals het was in de regeerperiode van Rabin. En opnieuw stemde een overweldigende meerderheid op Barak. Maar zijn persoonlijke regering en politiek lagen aan de basis van een zeer grote en pijnlijke frustratie waardoor zij zich bedrogen en verraden voelden en alsof zij kuddegewijs elkaar volgden om te stemmen op een man die hun steun niet verdiende. Hun situatie bleef achteruitgaan tot de protesten van oktober.

In de verkiezingen van 1999 behaalden de Arabisch leiders het beste resultaat in de geschiedenis van het land toen zij tien zetels kregen, afgezien van de Arabische vertegenwoordiging in de Arbeiders- en Meretz partij. Maar dit resultaat bood de Arabieren geen steun om de politiek naar hen toe te veranderen; de politiek van de regering-Barak en de partijsamenstelling van de Knesset maakten het hen niet mogelijk om hun politieke macht te vertalen en te wege op de politiek en de besluitname.

Deze ontwikkelingen bevestigden opnieuw de marginaliteit van de Arabieren in de politieke en economische Israëlische orde. Net zoals de politieke evolutie in het algemeen en de koers naar rechtse, zelfs extremistische, standpunten in de Israëlische maatschappij bevestigden dat de kansen van de Arabieren om hun positie en situatie te veranderen door middel van democratische methoden, verdwijnen. Telkens wanneer de banden tussen Israël en de Palestijnse Autoriteit kritiek worden, gaat hun positie achteruit, verslechteren hun omstandigheden en verminderen de kansen om ze te verbeteren door het gebruik van hun politieke macht.

Wij kunnen besluiten dat de Arabieren in Israël leefden, en nog steeds leven, in een periode van nervositeit die gekarakteriseerd wordt door de aanhoudende uitputtingslag op twee niveaus, het persoonlijke en het maatschappelijke: de politiek van de Israëlische regering put hun materiële bronnen uit en geeft van haar inkomsten het weinige [terug] dat de meeste individuen toelaat om te leven op een laag niveau. Maar de politiek van de Arabische elite,

vooral op het niveau van de lokale autoriteiten en andere plaatselijke en regionale instellingen, leidt niet tot de versteviging van de maatschappelijke kern omwille van de manieren waarop de weinige werkingsmiddelen die voor de Arabische sector bestemd zijn, gebruikt worden. En omwille van de zwakke materiële onderbouw, waaronder de institutionele, worden individuen verplicht om hun zorgwekkende milieu-, gezondheids-, en sociale problemen zelf aan te pakken en gebruik te maken van hun persoonlijke, zwakke, hulpmiddelen.⁽⁶⁾ Het resultaat van de zwakke onderstructuur en het economische tekort stelt de Arabieren meer dan anderen bloot aan verschillende gebeurtenissen die [dan] de oorzaak worden van drama's, persoonlijke catastrofes, ziektes en sociaal leed, wat [allemaal] hulpmiddelen, tijd en vermogen uitput. Dit naast het feit dat de meeste gebruiken en maatschappelijke sociale tradities [ook] gezien worden als factoren die de materiële reservebronnen en vermogens uitputten. Al deze factoren dragen bij tot de verzwakking van de maatschappij van binnenuit en maken dat zij leeft in een voortdurende situatie van spanning, die zelf de verdieping van de persoonlijke en maatschappelijke crisis veroorzaakt en het gevoel van onmacht en frustratie voortbrengt, in het bijzonder in het licht van de groeiende overtuiging⁴¹¹ dat de politieke macht geen bron vormt die [op zich] de macht bezit om te wege op de politiek van de staat Israël en om veranderingen in de realiteit teweeg te brengen.

Deze realiteit, de verslechtering van sociaal-economische omstandigheden, de toename van het nationalistische en het religieuze gevoel – in het licht van het struikelen van het vredesproces – zijn de belangrijkste oorzaken achter de opstand van oktober 2000.

De gevolgen van de gebeurtenissen van oktober 2000

De scherpte van de verschillen tussen beide zijden, de Arabische en de joodse, komen op grove wijze te voorschijn tijdens de regeerperiode van Ehud Barak. De Arabische minderheid werd getroffen door een grote frustratie als gevolg van het beleid waarin de sociaal-economische crisis – waaronder zij te lijden had – behandeld werd en eveneens als gevolg van het beleid dat gevolgd werd in de kwestie van de integratie van de Arabieren in de staatsapparaten, en dat nadat zij hem meer steun verleenden in de verkiezingen dan denkbaar was. Ook droeg zijn politiek ten aanzien van de oplossing van de Palestijnse kwestie en het

⁽⁶⁾ Gegevens betreffende de situatie van de basisstructuur, zie: "Observatie rapport van de staat 52 b", (Jeruzalem: Bureau voor staatscontrole, 2002)

⁴¹¹ Letterlijk: ... de toename van de overtuiging...

struikelen van de onderhandelingen bij aan de verdieping van het gevoel van frustratie. In plaats van een onderzoek te voeren naar manieren om de Arabieren tevreden te stellen,⁴¹² voerden de Israëlische autoriteiten en de media in deze periode een ongeziene campagne tegen het Arabisch leiderschap en tegen de Arabische politieke partijen en bewegingen.

Het was de onderzoeker, Sammy Smooha, die erop wees dat er een omschakeling plaatsvond in de standpunten van de Arabieren over de staat in de jaren die aan de opstandigheden voorafgingen: “Eén van de gevoelige aanwijzingen voor de verandering naar het ergste in de relatie van de Arabieren met de joden is de verandering in de ontwikkelingen in de standpunten van de Arabieren. In de periode 1976-1995 werden (landelijke) ondervragingen gehouden waarvan representatieve stalen, op duidelijke wijze, een koers naar israëlisering en gematigdheid aantonen in de standpunten van de Arabieren. In de ondervraging echter die in 1999 gehouden werd, bleek duidelijk dat deze ontwikkeling op de terugweg is en dat de houdingen radicaler worden:⁴¹³ het procent steeg van zij die het bestaansrecht van Israël niet erkennen van 6,8 % in het jaar 1995 naar 18,4 procent in 1999 en het procent van zij die het bestaansrecht van Israël als een joods-zionistische staat niet erkennen van 35,3 % naar 45,3 procent in 1999.”⁽⁷⁾ Het heersend klimaat tijdens het bestuur van Barak leidde naar een toestand van opwinding onder de Arabieren, die op hun beurt uiting gaven aan een niveau van protest tegen de regeringspolitiek; de ontploffing werd slechts een kwestie van tijd. Politici waarschuwden dat er ongetwijfeld een opstand op til was, in de nabije toekomst.⁽⁸⁾ Sjeik IbrahĎm ŃarÒÛr waarschuwde voor het gevaar van een vulkanische ontploffing.⁽⁹⁾ Het Hoger Monitor Comité⁴¹⁴ waarschuwde voor deze situatie en eiste de verwijdering van Alik Ron, de Chef Politie in het Noordelijk District, van zijn post omwille van zijn oproep om de Islamitische Beweging als illegaal te beschouwen.⁽¹⁰⁾ De oproep van Ron hoorde bij de bredere campagne tegen de Islamitische Beweging, die jaarlijks in de betreffende periode het festival “Al-Aqsa in gevaar” organiseert. Sjeik RÁP id ŃalÁh kondigde aan op een bijzondere vergadering van het Monitor Comité op 13 september 2000: “Al-Aqsa hoort ons toe tot het uur komt... aan de joden komt niets toe bij de muur, onder de grond, noch boven de grond... al-Aqsa is een deel van onze godsdienst en wij erkennen noch

⁴¹² Letterlijk: ... manieren om de tevredenheid van de Arabieren te bekomen.

⁴¹³ Letterlijk: ... dat de houdingen beginnen te veranderen naar extremisme.

⁽⁷⁾ Sammy Smooha, “Het herstel van de relaties is nog mogelijk”, “Yedioth Ahronot”, 11/10/2000.

⁽⁸⁾ “Kul al-Arab”, 15/9/2000.

⁽⁹⁾ “As-Sinara”, 29/9/2000.

⁴¹⁴ Dit werd in het analytische deel van de thesis het Monitor Comité genoemd. Het werd in 1982 opgericht en werkte gauw als een zelf-verklaard miniatuur parlement.

⁽¹⁰⁾ *ibid.*

de Klaagmuur, noch de tunnel van de Hasmoneeën.”⁽¹¹⁾ Deze aanval kan beschouwd worden als een scherpe aanval op het [joodse] geloof en belijdenis en niet alleen tegen de politiek van de Israëlische regeringen; het daagt de gevoelens uit van de meeste mensen, ook van de ongelovigen van de joodse meerderheid. Het drukt de toestand uit van uiterste opwinding en van de escalatie van het conflict dat [de sfeer] domineerde vóór het uitbreken van de opstand. In deze periode liep het Arabische leiderschap regelmatig doodsgevaar, nadat een aantal van hen directe of indirecte dreigbrieven ontving. De hevigheid van de confrontatie tussen de Arabische leiders en de Israëlische autoriteiten werd dermate ernstig dat het Monitor Comité opstapte in een vergadering met het staatshoofd en in de viering die georganiseerd werd ter gelegenheid van het Hebreeuwse nieuwjaar, omwille van diens verklaringen tegen het Knesset-lid DahÁmšah betreffende de bestraffing van elkeen die aanzet tot het confronteren van politieagenten.⁽¹²⁾

Ondanks de zeer geladen sfeer veronachtzaamden de Israëlische autoriteiten en de veiligheidsdiensten wat er gebeurde in de Arabische sector en verwachtten zij [helemaal] geen opstand, zoals het regeringshoofd Barak (toen) pretendeerde in zijn latere getuigenis voor de Or-Commissie, die de gebeurtenissen van oktober 2000 onderzocht. Daar zei Barak in zijn getuigenis dat men er niet voor opgesteld was en dat er geen verwachtingen waren die de opstand in de Arabische sector voorspelden, en zeker niet in de vorm die deze aannam, dat is namelijk in zijn woorden [die van] een “aardbeving”.⁽¹³⁾ Avi Dichter, het hoofd van de Algemene Veiligheidsdienst (Shabak), beweerde dan weer in een zitting van het Comité van Buitenland en Veiligheid dat het Arabische leiderschap de oorzaak is van het uitbreken van de protesten: “Wij nemen een alarmerende tendens waar die zich verspreidt in vele middens van het Arabische volk in Israël en concreet vorm krijgt in het separatisme en het isolement van de nationalistische stroming.”⁽¹⁴⁾ De krant “Kol Ha’ir” wees er eerder op dat Shabak een onderzoek voerde naar de beschuldiging dat de Palestijnse Autoriteit de oktobergebeurtenissen sponsorde en dat de opstand gecoördineerd werd met de Palestijnen.⁽¹⁵⁾

Het is duidelijk dat het Israëlische politieke leiderschap poogt om de situatie, die ernstig werd als gevolg van haar politiek tegenover de Arabische burgers, te verwaarlozen of te loochenen. De veiligheidsdiensten dan proberen, zoals hun gewoonte is, om de Arabische leiders of buitenlandse instanties te beschuldigen met betrekking tot de ontploffing van de

⁽¹¹⁾ *ibid.*

⁽¹²⁾ *ibid.*

⁽¹³⁾ “Haaretz”, 22/8/2002.

⁽¹⁴⁾ “Maariv”, 18/7/2001.

⁽¹⁵⁾ “Kol Ha’ir”, 20/10/2000.

situatie. De veiligheidsexperten beschouwen de opstand van de Arabieren in Israël als een deel dat niet gescheiden kan worden van de Palestijnse oorlog tegen Israël. Generaal Moshe Yalon, toenmalig vice-president van de generale staf verklaarde: “Israël kende geen gevecht van groter belang dan dit (huidige) tegen de Palestijnen, daaronder bevinden zich de Arabieren van Israël sinds 1948... dit [gevecht] is beter gezegd, het tweede deel van de oorlog van 1948.”⁽¹⁶⁾

De onderzoeker Sammy Smooha heeft de protesten toegeschreven aan het verslechteren van de omstandigheden van de Arabieren en de opkomst van de islam: “De huidige crisis resulteert uit de achteruitgang van de situatie van de Arabieren sinds de moord op Rabin...de verandering in de richting van het ergste in de buiten- en binnenlandse politiek die de drie regeringen sinds deze gebeurtenis volgden, versterkte het gevoel van onderdrukking en vervreemding bij de Arabieren. Tegelijkertijd drong de Islamitische Beweging op d[i]e plaatsen binnen, die de staat verwaarloosde en werd op deze manier het islamitisch discours versterkt. Daarom is de confrontatie met de heilige plaatsen beladen met moeilijke betekenissen en gevoelens bij de Arabieren, in het bijzonder wat de al-Aqsa moskee aangaat, en dat is niet alleen bij de aanhangers van de [Islamitische] Beweging zo.”⁽¹⁷⁾

De oktober-gebeurtenissen onderscheiden zich, zoals wij in het begin aangaven, van vorige protesten door nieuwe verschijnselen die het Arabische volk nog niet eerder had gezien: de betogingen waren zeer gewelddadig [maar] de methoden waarmee zij onderdrukt werden, waren het hevigst en meest gewelddadig. Er werd geweld gebruikt in zo’n vorm die niemand verwacht had. In de getuigenissen van de politiemensen voor de Or-Commissie komt duidelijk naar voor dat de methoden om de betogingen van oktober te splitsen dezelfde waren die gebruikt worden in de Palestijnse Gebieden, met inbegrip van het gebruik van dezelfde soorten wapens. Ook gebruikten de politiemensen in hun communicatie dezelfde taal en begrippen geleend uit het woordenboek van de bezetting.⁽¹⁸⁾

Uit de getuigenissen voor de Or-Commissie blijkt [eveneens] de tegenstelling in de verslagen van de politieleiders betreffende de instantie die de verantwoordelijkheid draagt voor het inzetten van sluipschutters en in het bijzonder de tegenstrijdigheid tussen het woord van de chef-generaal van de politie, Yehuda Vilck, en dat van de chef van het Noordelijk District, Alik Ron.⁽¹⁹⁾

⁽¹⁶⁾ Amir Oron, “Hoe geraken wij hieruit”, “Haaretz”, 17/11/2000.

⁽¹⁷⁾ Smooha, bron van de vorige vermelding.

⁽¹⁸⁾ Uri Nier, “Leren in Nablus en toepassen in Jaffa”, “Haaretz”, 6/7/2001.

⁽¹⁹⁾ “Haaretz”, 31/7/2002.

Deze methoden verbaasden de meeste Arabieren die [immers] geloofden dat hun burgerschap van de staat een onderscheid legde tussen hen en tussen de Palestijnen onder de bezetting. De verbazing was enorm, en zeker bij de jonge generaties die met een dergelijk gedrag niet vertrouwd waren. Langs de andere kant begeleidt de opstand enkele nieuwe aspecten in het gedrag van de Arabieren zelf. Wij wijzen op de belangrijkste: de radio werd gebruikt om nationalistische liederen uit te zenden en zich toe te leggen op het verslaan van het nieuws over de protesten, het inzetten van macht om de [zaken]vertegenwoordigers uit de Arabische steden en dorpen te zetten, het boycotten van regeringsverantwoordelijken en – vertegenwoordigers bij talrijke gelegenheden, de openlijke oproep tot een boycot van de rekruten voor het leger sociaal en economisch [en tot slot] het initiatief tot burgerbescherming door Arabische verenigingen tegen de vijandigheden van joodse bureaus.

Deze verschijnselen wijzen op een nieuw begrip en een ander bewustzijn van de situatie van de Arabieren en hun positie in en relatie met de staat. Het wijst ook op het kritiek-zijn van deze relatie en op het gedreven worden naar het nemen van stappen die een diepe betekenis bezitten en een grote invloed hebben op de toekomst van hun bestaan. Maar ook andere verschijnselen hebben belangrijke aanwijzingen gevormd voor een omslag in hun verstaan van de realiteit en voor de diepte van de nationale breuk op het einde van de opstand – waaronder het openlijke protest van Arabische leden van de Arbeiderspartij tegen Barak's politiek tegenover de Palestijnen in het algemeen en tegenover de burgers van Israël in het bijzonder en het initiatief van de associatie van Arabische verenigingen (“Ittijah”, “Richting” of “Gerichtheid”) tot de campagne van het verzamelen van handtekeningen op nationaal niveau om internationale bescherming voor de Arabieren te eisen.⁽²⁰⁾

Al deze aspecten wijzen op een verandering in de nationale strijd in Israël, van een strijd gevoerd en omgeven met sociaal-economische eisen en burgerrechten naar een openlijke strijd, ondanks het verschil van politieke stromingen en groepen onder de Arabieren.

De gevolgen van de opstand voor de Arabieren in Israël

De gevolgen van de opstand waren hard voor de Arabieren omdat zij zowel op het vlak van hun dagelijkse relaties met de joodse meerderheid als op het vlak van de officiële politiek een

⁽²⁰⁾ “As-Sinara”, 13/10/2000.

zware prijs betaalden. De belangrijkste prijs die zij betaalden is economisch, hetgeen hen groot materieel verlies veroorzaakte en de economische crisis verdiepte, en zelf één van de oorzaken was van de achteruitgang van de relaties met de staat en het uitbreken van de opstand.

De meerderheid van de instanties, officieel en niet-officieel, legden een boycot op van verenigingen van de Arabische bevolking en zetten de levering van diensten stil – waaronder de Biezk maatschappij, een elektriciteitsfirma, de bank van de post en de brandweer – pretenderend dat hun arbeiders bang waren om de dorpen te betreden.⁽²¹⁾ Er werden strooibriefjes verspreid die de joden opriepen tot het boycotten van en het opleggen van een economische blokkade aan de Arabieren. Zij vonden brede instemming gezien commerciële firma's en distributeurs [effectief] een boycot instelden tegen de Arabische handelaars. De joodse volksmassa boycotte de handelsplaatsen en vele markten, diensten en instanties en in het bijzonder restaurants en industriebuizen. Vele arbeiders werden blootgesteld aan geweld en ontslag van het werk. De toeristische sector werd blootgesteld aan enorme schade, zeker in de stad Nazareth en de landelijke hotels: in het jaar 2001 viel het toerisme in (de stad) Nazareth met 90 procent, en dat is hetzelfde procent van de landelijke daling. Maar op het moment dat het procent van het binnenlandse toerisme steeg met 12%, had Nazareth te lijden onder een daling van 80%, hetgeen leidde tot de sluiting van hotels en het ontslag van werknemers. Natuurlijk trof de[ze] situatie de toeristische diensten en industrieën met een harde slag. Het verklaart waarom toeristische plattelandsdiensten, hun aantal is 98, allemaal sloten. Ook werden de handelsplaatsen en verschillende instanties in een aantal steden het slachtoffer van vandalisme⁴¹⁵, vernieling en diefstal – in het bijzonder in Akka, Hadera en Karmel – en Arabische bedrijven die hun producten verkopen aan de joodse markten ontsnapten niet aan de schade. Het Hoger Rabbinaat nam de beslissing de religieuze controle of het toelatingsgetuigschrift – dat de verkoop van producten op de joodse markt toelaat – van de Arabische bedrijven terug te trekken, hetgeen leidde tot de sluiting van 16 bedrijven.⁽²²⁾

Verklarende woordenlijst

“Aanwezige afwezigen”: dit zijn “interne vluchtelingen”, Arabieren die na het VN verdeelplan van november 1947 niet binnen de grenzen verkeerden van wat nadien Israël werd, maar wel terugkeerden binnen die grenzen en niet toegelaten werden zich op hun oude woonplaats te vestigen.

⁽²¹⁾ “Kul al-Arab”, 20/10/2000.

⁴¹⁵ Letterlijk: ... aantal steden blootgesteld aan aanvallen, vernieling en diefstal....

⁽²²⁾ *ibid.*

Chalutziyut: letterlijk is dit burgerlijke deugd. Dit is het pioniersideaal van het Labor zionisme en verwijst vooral naar fysieke arbeid, landbouw en militaire dienst.

ÎamÛla: Arabische clan of een groep gebonden door patrilineaire verwantschap als onderverdeling van een ruimere stam. In de Palestijns(-Israëliisch) samenleving bestaat de politieke macht traditioneel uit onderlinge ÎamÛla-verhoudingen.

Histadrut: werd in 1920 opgericht als vertegenwoordiger van de joodse arbeidersbelangen en als een van de grootste werkgevers.

Israëlisering: verwijst over het algemeen naar de integratie en assimilatie van de Arabische minderheid in de joodse Israëliische samenleving en dus naar het achterlaten van Arabische gewoontes en Arabisch of Palestijns nationalisme.

Joods Nationaal Fonds (JNF): Het JNF werd in 1901 opgericht als een orgaan van de Zionistische Organisatie (later Wereld Zionistisch Organisatie) met het doel zoveel mogelijk land op te kopen in Palestina en Syrië dat vervolgens in uitsluitend joodse handen zou blijven.

Judaïsering: door ruimtelijke planning tracht de staat een voor joden positieve demografische balans te krijgen in druk bevolkte Arabische gebieden.

Kleine driehoek: dit is een van de drie grote regio's waar de Palestijnse burgers wonen, naast de Negev (al-Naqab) woestijn in het zuiden en de Galilee in het noorden. De Driehoek ligt centraal in het land en loopt langs de grens met de Westelijke Jordaanoever.

Labor zionisme / Labor settlement beweging (LSB): beoogt de stichting in Palestina van een socialistische joodse natiestaat en was tot midden jaren zeventig de dominante en verenigende ideologie in joods-Israël.

Landdag: voor de eerste maal op 30 maart 1976. Een Arabisch-Israëliische nationale staking vond plaats uit protest tegen een nieuw plan voor massale landonteigeningen in de Galilee en markeert sindsdien een nationale protestdag tegen Israël, zowel in als buiten de 'Groene Lijn'.

Mamlachtiyut: de doctrine die een centrale rol speelt in de joods-Israëliische 'nation-building'. De staat en haar instellingen komen centraal te staan als het hoogste gemeenschappelijk belang voor Israëli's.

Nakba: wat Onafhankelijkheidsdag is voor joods-Israël, is de *nakba* of 'catastrofe' voor de Palestijnen. De term verwijst naar de periode 1947-1949 waarin 700 000 Palestijnen wegvluchtten en verdreven werden uit het huidige Israël en dus naar het verlies van hun toenmalige cultuur.

Palestinisering: verwijst over het algemeen naar de betrokkenheid met de Palestijnse strijd voor zelfbeschikking en zelfidentificatie hiermee door de Arabieren in Israël.

Yishuv: joodse zionistische term die verwijst naar zowel de periode als de joodse gemeenschap vóór de stichting van de staat op 15 mei 1948.